

**KEMALİYE İLÇE MERKEZİNDEKİ AHŞAP
DİREKLİ VE AHŞAP TAVANLI CAMİLERİN
TİPOLOJİK ANALİZİ:
KURTOĞLU (GÜMRÜKÇÜ) CAMİ ÖRNEĞİ**

Hale Nur ORHAN

Danışman: Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI

Yüksek Lisans Tezi

Mimarlık Ana Bilim Dalı

2022

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

**KEMALİYE İLÇE MERKEZİNDEKİ AHŞAP DİREKLİ VE AHŞAP TAVANLI
CAMİLERİN TİPOLOJİK ANALİZİ: KURTOĞLU (GÜMRÜKÇÜ) CAMİ ÖRNEĞİ**

Typological Analysis of Wooden Post and Wooden Ceiling Mosques in Kemaliye District
Center: The Case of Kurtoğlu (Gümrükçü) Mosque

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hale Nur ORHAN

Danışman: Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI

Erzurum
Mayıs, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Hale Nur Orhan tarafından hazırlanan “Kemaliye İlçe Merkezindeki Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Tipolojik Analizi: Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami Örneği” başlıklı çalışması 26/05/2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon ve Konservasyon Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Doç. Dr. Murat TUTKUN <i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Danışman:	Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Dr. Öğr. Üyesi Emriye KAZAZ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../20... tarih ve .../... sayılı kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

Yüksek Lisans Tezi olarak Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI danışmanlığında sunulan “Kemaliye İlçe Merkezindeki Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Tipolojik Analizi: Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami Örneği” başlıklı çalışmanın tarafımızdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını, yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterildiğini, Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından belirlenmiş olan Turnitin Programı benzerlik oranlarının aşılmadığını ve aşağıdaki oranlarda olduğunu beyan ederiz.

Tez Bölümleri	Tezin Benzerlik Oranı (%)	Maksimum Oran (%)
Giriş	%12	30
Kuramsal Temeller	%6	30
Materyal ve Yöntem	%2	35
Araştırma Bulguları	%0	20
Değerlendirme ve Sonuç	%2	20
Tezin Geneli	%5	25

Not: Yedi kelimeye kadar benzerlikler ile Başlık, Kaynakça, İçindekiler, Teşekkür, Dizin ve Ekler kısımları tarama dışı bırakılabilir. Yukarıdaki azami benzerlik oranları yanında tek bir kaynaktan olan benzerlik oranlarının %5'den büyük olmaması gerekir.

Beyan edilen bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ve beyan ederiz.

Tez Yazarı (Öğrenci)	Tez Danışmanı
Hale Nur ORHAN	Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI
20.5.2022	20.5.2022
İmza: Aslı ıslak imzalıdır	İmza: Aslı ıslak imzalıdır

* Tez ile ilgili YÖKTEZ’de yayınlamasına ilişkin bir engelleme var ise aşağıdaki alanı doldurunuz.

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

“Kemaliye İlçe Merkezindeki Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Tipolojik Analizi: Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami Örneği” adlı bu çalışma Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programında hazırlanmıştır. Tez danışmanlığımı üstlenerek çalışmalarımı beni yönlendiren ve her alanda desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kemaliye ilçe merkezinde yaptığım alan çalışmasında yardımlarını esirgemeyen Erzurum Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvar Müdürü Lokman KEMALOĞLU’na, Sanat Tarihçisi Rabia Genç’e, Embiyabey Mahallesi Muhtarı Mehmet ALKAYA’ya ve adlarını burada sayamadığım ama alan çalışması sırasında verdikleri değerli bilgilerle çalışmaya katkı sağlayan onlarca kişiye teşekkürü borç bilirim.

Çalışma kapsamı içerisinde bulunan Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami projesinin hazırlanmasında yardımcı olan North Stone ekibine, envanter çalışması sırasında tüm arşiv dosyalarını açan başta Mimar Hayati Keser olmak üzere Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Bölge Müdürlüğünde çalışanlara, her koşulda yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen başta Beyza Nur ÇALIŞKAN hocam olmak üzere tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak da çalışmam boyunca bana inanan, beni destekleyen ve cesaretlendiren annem Nursen ORHAN’a, babam Prof. Dr. Halit ORHAN’a, ablam Dr. Dehan Nur ORHAN’a, kardeşim Feyza Nur Orhan’a ve teyzem Prof. Dr. Ayşe Ertürk’e tez süreci boyunca her zaman yanımda olan arkadaşım Mimar Seda AKPINAR’a teşekkür ederim.

Hale Nur ORHAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEMALİYE İLÇE MERKEZİNDEKİ AHŞAP DİREKLİ VE AHŞAP TAVANLI CAMİLERİN TİPOLOJİK ANALİZİ: KURTOĞLU (GÜMRÜKÇÜ) CAMİ ÖRNEĞİ

Hale Nur ORHAN

Danışman: Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI

Amaç: Bu çalışmada Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerin incelenmesi ve tipolojik özelliklerinin belirlenmesini hedeflenmektedir. Bu bağlamda, Kemaliye ilçe merkezinde bulunan 8 adet tescilli ahşap direkli cami yapı-çevre ilişkisi, plan özellikleri ve mekan elemanları, cephe elemanları, taşıyıcı sistem elemanları, yapı malzemeleri ve mimari elemanlarına göre altı başlıkta sınıflandırılarak tipolojik analiz çalışması yapılmış ve belirlenen tipolojik özellikler Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami örneğinde değerlendirilmiştir.

Yöntem: Anadolu’da ve Kemaliye’de bulunan ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler hakkında literatür taraması ve arşiv araştırması yapılmıştır. Çalışmanın ana materyalini oluşturan ve Erzincan ili Kemaliye ilçe merkezinde bulunan 8 adet tescilli ahşap direkli dini yapı yapı-çevre ilişkisi, plan özellikleri ve mekan elemanları, cephe elemanları, taşıyıcı sistem elemanları, yapı malzemeleri ve mimari elemanlarına göre altı başlıkta sınıflandırılarak öncelikle kendi aralarında, daha sonra Anadolu’daki örnekleriyle kıyaslanarak tipolojik özellikleri ortaya konulmuştur. Örneklem çalışması kapsamında seçilen Kurtoğlu Cami daha detaylı ele alınarak özgün, yöresel, bölgesel ve genel özellikleri tespit edilmiştir.

Bulgular: Kemaliye ilçesinde bulunan tescilli ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler belirlenen altı başlıkta analiz edilmiş, Anadolu’dan, Doğu Anadolu’dan ve Kemah ilçesinden seçilen örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Camisinin Kemaliye ilçe merkezinde bulunan camilerin tipolojik özellikleri belirlenmiştir. Bu kapsamda, Kurtoğlu Camisinin mevcut durumu tespit edilerek rölöve çizimleri hazırlanmış ve dönem analizleri yapılarak 1. Dönem ve 2. Dönem restitüsyon çalışmaları geliştirilmiştir.

Sonuç: Yapılan analizler sonucunda Kemaliye ilçe merkezinde bulunan ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerinin tipolojik özellikleri belirlenmiş ve her cami tipolojik özellikler ile ayrı ayrı değerlendirilerek benzerlik oranları hesaplanmıştır. Benzerlik oranları ve literatür çalışmaları göz önüne alınarak Kurtoğlu Cami daha detaylı olarak incelenmiştir. İnceleme ve değerlendirmeler sonucunda; Kurtoğlu Caminin Kemaliye camilerinin tipolojik özelliklerinin %75’ini, geleneksel ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerinin %40’ını taşıdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahşap direkli cami, cami tipolojisi, Kemaliye, Kurtoğlu Cami, tipolojik analiz, rölöve, restitüsyon

Mayıs 2022, 204 sayfa

ABSTRACT

MASTER THESIS

TYPOLOGICAL ANALYSIS OF MOSQUES WITH WOODEN POST AND WOODEN CEILING IN KEMALIYE DISTRICT CENTER: THE CASE OF KURTOĞLU (GÜMRÜKÇÜ) MOSQUE

Hale Nur ORHAN

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI

Purpose: In this study, it is aimed to examine the registered wooden poles and wooden ceilings mosques in Kemaliye district center and to determine their typological features. In this context, typological analysis study was carried out by classifying the 8 registered wooden pole mosques in Kemaliye district center according to the structure-environment relationship, plan features and space elements, facade elements, carrier system elements, building materials and architectural elements, and the determined typological were determined features was evaluated in the example of Kurtoğlu Mosque.

Method: A literature review and archive research was conducted on the wooden poles and wooden ceiling mosques in Anatolia and Kemaliye. The 8 registered wooden pillared religious buildings, which form the main material of the study and are located in the Kemaliye district center of Erzincan province, are classified under six headings according to the structure-environment relationship, plan features and space elements, facade elements, load-bearing system elements, building materials and architectural elements. Then, the typological features were revealed by comparing them with the samples in Anatolia. The Kurtoğlu (Kürdoğlu-Gümrükçü) Mosque, which was selected within the scope of the sample study, was discussed in more detail and its original, local, regional and general characteristics were determined.

Findings: The registered wooden pillars and wooden ceiling mosques in Kemaliye district were analyzed under six determined headings and evaluated by comparing them with selected examples from Anatolia, Eastern Anatolia and Kemah district. As a result of the evaluation, the typological characteristics of the Kurtoğlu Mosque in the Kemaliye district center were determined. In this context, the current situation of the Kurtoğlu Mosque was determined, the survey drawings were prepared and the 1st Period and 2nd Period restitution studies were developed by making period analyzes.

Results: As a result of the analysis, the typological features of the wooden pillars and wooden ceiling mosques in the Kemaliye district center were determined and the similarity rates were calculated by evaluating each mosque separately with its typological features. Considering the similarity rates and literature studies, Kurtoğlu Mosque was examined in more detail. As a result of the examination and evaluations; It has been determined that Kurtoğlu Mosque has 75% of the typological features of Kemaliye mosques and 40% of the typological features of traditional wooden pole mosques.

Keywords: Wooden pillared mosque, mosque typology, Kemaliye, Kurtoğlu Mosque, typological analysis, survey, restitution

May 2022, 204 pages

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1
KURAMSAL TEMELLER.....	7
Bölge Tarihi ve Coğrafi Yapısı	7
Erzincan'ın coğrafi konumu.....	7
Erzincan'ın tarihçesi.....	8
Kemaliye'nin coğrafyası	9
Kemaliye'nin tarihçesi	11
Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tarihi mimari yapılar.....	11
Mimarlıkta Tip ve Tipoloji, Tipolojik Analiz Çalışması	18
Cami Mimarisi	18
İslam sanatında cami ve mescit kavramı.....	18
Ahşap direkli camiler	19
Rölöve - Restitüsyon Çalışmaları ve Restorasyon Projesi	23
Bölüm Değerlendirmesi	24
MATERYAL VE YÖNTEM	25
Materyal	25
Yöntem.....	25
ARAŞTIRMA BULGULARI	27
Kemaliye İlçe Merkezinde Bulunan Tescilli Ahşap Direkli Camiler	27
Bahçe Mahallesi Cami	27
Embiyabey Cami.....	32
Hacı Emin Efendi Mescidi	40
Halil Ağa Mescidi	45
İhsaniye Cami.....	49

Koçan Cami (Hacı Mehmet Ağa Cami).....	54
Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami	60
Taşdibi Cami (Zülfikar Ağa Cami).....	61
Analiz Sonuçları.....	66
Yapı – çevre ilişkisi.....	66
Plan özellikleri ve mekan elemanları	67
Malzeme kullanımı ve yapım tekniği.....	73
Taşıyıcı sistem elemanları.....	74
Mimari elemanlar	77
Cephe elemanları.....	81
Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami	88
Konumu.....	88
Tarihçesi.....	90
Mimari özellikleri.....	91
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	177
KAYNAKÇA	182
ÖZGEÇMİŞ.....	185

KISALTMALAR DİZİNİ

EKVKBK	: Erzurum Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
yy	: Yüzyıl
m	: Metre
km	: Kilometre
km²	: Kilometrekare
(°)	: Derece
(°C)	: Santigrat derece
%	: Yüzde
mm	: Milimetre
m.	: Miladi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ahşap Direkli Camiler İle İlgili Kaynaklar	3
Tablo 2. Tipolojik Analiz İle İlgili Kaynaklar	5
Tablo 3. Proje Önerisi İle İlgili Kaynaklar	6
Tablo 4. “13.Yüzyılda Anadolu’da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması” İsimli Makalede Bulunan Analiz Sonuçları	21
Tablo 5. Camilerin Genel Özellikleri.....	22
Tablo 6. Camilerin Malzeme ve Taşıyıcı Sistem Elemanları	22
Tablo 7. Camilerin Mimari Elemanları.....	23
Tablo 8. Camilerin Cephe Elemanları	23
Tablo 9. Bahçe Mahallesi Cami Tanıtım Kartı.....	32
Tablo 10. Embiyabey Cami Tanıtım Kartı	40
Tablo 11. Hacı Emin Mescidi Tanıtım Kartı	45
Tablo 12. Halil Ağa Mescidi Tanıtım Kartı.....	49
Tablo 13. İhsaniye Cami Tanıtım Kartı	54
Tablo 14. Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Cami Tanıtım Kartı	60
Tablo 15. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami Tanıtım Kartı.....	61
Tablo 16. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Cami Tanıtım Kartı	66
Tablo 17. Kemaliye İlçe Merkezinde Bulunan Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Analiz Sonuçları	87
Tablo 18. Kurtoğlu Cami Tadilat Kitabesinin Okunuşu ve Anlamı	91
Tablo 19. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami değerlendirmesi.....	179

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Erzincan ilinin konumu, ilçeleri ve sınır komşuları	7
Şekil 2. Kemaliye'nin konumu.....	9
Şekil 3. Kemaliye'nin uydu görüntüsü ve konumu	10
Şekil 4. Kemaliye'de topoğrafyanın oluşturduğu kademelenme	10
Şekil 5. Günümüze ulaşan dükkân yapılarından örnekler	12
Şekil 6. Harap halde bulunan hamam.....	12
Şekil 7. Dört yolağzı Mahalle çeşmesi.....	13
Şekil 8. Eski ilkokul binası.....	13
Şekil 9. Orta Cami'sine yakın konumda olan medrese.....	13
Şekil 10. Surp Asdvadzadzin Kilisesi	14
Şekil 11. Surp Kevork Kilisesi.....	14
Şekil 12. Geleneksel konutun doğu cephesi.....	16
Şekil 13. Geleneksel konutun kuzey cephesi	16
Şekil 14. Geleneksel konutun kapı detayı	16
Şekil 15. Geleneksel konutun tokmak detayı	16
Şekil 16. Geleneksel konutun mazgal penceresi	17
Şekil 17. Geleneksel konutun pencere kepenkleri.....	17
Şekil 18. Geleneksel konutun yapım tekniği.....	17
Şekil 19. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahali kapısının üzerinde bulunan metal levha.....	27
Şekil 20. Bahçe Mahallesi Cami harim kapısı üzerinde bulunan tadilat kitabesi	27
Şekil 21. Bahçe Mahallesi Cami minaresi	28
Şekil 22. Bahçe Mahallesi Cami orjinal minaresi	28
Şekil 23. Bahçe Mahallesi Cami doğu cephesi	29
Şekil 24. Bahçe Mahallesi Cami doğu cephesi	29
Şekil 25. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahali	29
Şekil 26. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahali	29
Şekil 27. Bahçe Mahallesi Cami harim kuzey iç cephesi.....	30
Şekil 28. Bahçe Mahallesi Cami harim güney iç cephesi	30
Şekil 29. Bahçe Mahallesi Camisi orjinal mihrabiye alınlığında bulunan yaprak ve karanfil motifleri.....	31
Şekil 30. Embiyabey Camisinin doğu duvarı üzerinde bulunan tadilat kitabesi.....	33
Şekil 31. Embiyabey Cami minaresi	33

Şekil 32. Embiyabey Caminin 2010 yılındaki belgelerden tespit edilen orijinal minaresi	33
Şekil 33. Embiyabey Cami doğu cephesi	34
Şekil 34. Embiyabey Caminin 2010 yılındaki doğu cephesi	34
Şekil 35. Embiyabey Cami son cemaat mahali	35
Şekil 36. Embiyabey Cami son cemaat mahali	35
Şekil 37. Embiyabey Camisi 2010 yılında çizilmiş rölöve projesi B-B kesiti	36
Şekil 38. Embiya Bey Camisi 2010 yılı harim kuzey iç cephesi	37
Şekil 39. Embiyabey Cami güney iç cephesi	37
Şekil 40. Embiyabey Cami kuzey iç cephesi	38
Şekil 41. Embiyabey Cami harim giriş kapısı üzerinde bulunan alçı süsleme.....	39
Şekil 42. Embiyabey Cami mihrabında bulunan alçı süsleme	39
Şekil 43. Embiyabey Cami ahşap vaaz kürsüsünün topuzunda bulunan ‘S’ şeklinde süsleme.....	39
Şekil 44. Hacı Emin Efendi Mescidi harim giriş kapısı yanında bulunan metal levha.....	41
Şekil 45. Hacı Emin Efendi Mescidi batı duvarında bulunan metal levha.....	41
Şekil 46. Hacı Emin Efendi Mescidinin bitişiğinde bulunan lojman yapısı ve sac cami minaresi.....	41
Şekil 47. Hacı Emin Efendi Mescidi harim güney iç cephesi	42
Şekil 48. Hacı Emin Efendi Mescidi harim kuzey iç cephesi	43
Şekil 49. Hacı Emin Efendi Mescidi deposunda bulunan ahşap dikme ve ahşap sütun başlığı.....	43
Şekil 50. Hacı Emin Efendi Mescidi deposunun ahşap tavanı.....	43
Şekil 51. Hacı Emin Efendi Mescidi mihrabındaki alçı bordür süsleme	44
Şekil 52. Hacı Emin Efendi Mescidi ahşap minberindeki geometrik süslemeler	44
Şekil 53. Halil Ağa Mescidi minaresi	46
Şekil 54. Halil Ağa Mescidi son cemaat mahali	46
Şekil 55. Halil Ağa Mescidi harimi güney iç cephesi	47
Şekil 56. Halil Ağa Mescidi harimi kuzey iç cephesi	47
Şekil 57. Halil Ağa Mescidi mihrap süslemeleri.....	48
Şekil 58. İhsaniye Cami harim giriş kapısı üzerinde bulunan metal levha	50
Şekil 59. Caminin kuzey cephesinde bulunan ve minareye ulaşımı sağlayan ahşap merdiven	51
Şekil 60. Sac kaplama minarenin ahşap iskelet sistemi	51
Şekil 61. İhsaniye Cami minaresi.....	51
Şekil 62. İhsaniye Cami orijinal minaresi	51

Şekil 63. İhsaniye Cami güney cephesinde bulunan depo giriş kapısı.....	52
Şekil 64. İhsaniye Cami doğu cephesi	52
Şekil 65. İhsaniye Cami harimi güney iç cephesi	53
Şekil 66. İhsaniye Cami harimi kuzey iç cephesi.....	53
Şekil 67. Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Caminin kuzey cephesindeki sac kaplama üzerinde bulunan metal levha	55
Şekil 68. Koçan Caminin kuzey cephesinde bulunan oda giriş kapısı.....	56
Şekil 69. Koçan Caminin üst katında bulunan oda	56
Şekil 70. Koçan Caminin sac minaresi.....	56
Şekil 71. Koçan Cami minaresinin ahşap iskeleti	56
Şekil 72. Koçan Cami depo kapısı	57
Şekil 73. Koçan Cami deposu	57
Şekil 74. Koçan Cami harimi doğu iç cephesi	58
Şekil 75. Koçan Cami harimi güney iç cephesi.....	58
Şekil 76. Koçan Caminin ahşap minberinde bulunan geometrik süsleme	59
Şekil 77. Koçan Caminin ahşap vaaz kürsüsünün ayaklarında bulunan testere dış şeklindeki süslemeler	59
Şekil 78. Koçan Cami mihrabındaki alçı bordür süslemeler.....	59
Şekil 79. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Camisinin son cemaat mahali kapısının üzerinde bulunan inşa kitabesi.....	62
Şekil 80. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Camisinin harim kapısı üzerinde bulunan tadilat kitabesi...	62
Şekil 81. Taşdibi Cami doğu cephesi	63
Şekil 82. Taşdibi Cami giriş cephesi	63
Şekil 83. Taşdibi Cami kuzey iç cephesi.....	64
Şekil 84. Taşdibi Cami güney iç cephesi	64
Şekil 85. Taşdibi Cami minaresinde bulunan testere dışı şeklindeki süsleme	65
Şekil 86. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin cami plan formlarının dağılımı	68
Şekil 87. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin harim plan formlarının dağılımı	69
Şekil 88. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin üst örtülerinin (çatı) form ve malzemelerinin dağılımı	70
Şekil 89. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin kadınlar mahfili plan formlarının dağılımı	73

Şekil 90. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin malzeme ve yapım tekniğinin dağılımı	74
Şekil 91. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin ahşap direk, yastık kirişi ve kaidelerinin dağılımı	77
Şekil 92. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin mihraplarının dağılımı	79
Şekil 93. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin vaaz kürsülerinin dağılımı ..	81
Şekil 94. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin kapılarının dağılımı.....	82
Şekil 95. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin pencere açıklıkları dağılımlar	83
Şekil 96. Bahçe Mahallesi Cami giriş cephesi	85
Şekil 97. Hacı Emin Efendi Mescidi giriş cephesi	85
Şekil 98. Taşdibi Cami giriş cephesi	86
Şekil 99. Kurtoğlu Cami giriş cephesi	86
Şekil 100. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Camisi'nin Kemaliye ilçesindeki konumu	88
Şekil 101. Kurtoğlu Camisi'nin Genççağa Mahallesi'ndeki konumu	88
Şekil 102. Kurtoğlu Camisi'nin Genççağa Mahallesi'ndeki konumu	89
Şekil 103. Kurtoğlu Camisi'nin Genççağa Mahallesi'ndeki konumu	89
Şekil 104. Rölöve - Kurtoğlu Cami çatı planı	90
Şekil 105. Kurtoğlu Cami tadilat kitabesi	91
Şekil 106. Kurtoğlu Cami tadilat kitabesi detay çizimi.....	91
Şekil 107. BO1 Depo: Doğu iç cephesi.....	92
Şekil 108. BO1 Depo: Batı iç cephesi	92
Şekil 109. BO1 Depo	92
Şekil 110. BO1 Depo: Ahşap tavan sistemi	92
Şekil 111. BO2 Depo doğu cephesi	93
Şekil 112. WC	93
Şekil 113. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum kat planı	94
Şekil 114. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum katı döşeme planı	95
Şekil 115. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum katı tavan planı.....	96
Şekil 116. Lojman: Giriş: Güney iç cephesi.....	97
Şekil 117. Lojman: Giriş: Batı iç cephesi	97
Şekil 118. Lojman: Giriş: Kuzey iç cephesi.....	98
Şekil 119. Lojman: Giriş: Doğu iç cephesi	98
Şekil 120. Lojman: Banyo.....	98
Şekil 121. Lojman: Oda 1: Güney iç cephesi.....	98

Şekil 122. Lojman: Oda 1: Orjinal ahşap tavan	99
Şekil 123. Lojman: Hol 2	99
Şekil 124. Lojman: Oda 2: Güney iç cephesi.....	99
Şekil 125. Lojman: Oda 2: Kuzey iç cephesi	100
Şekil 126. Lojman: Oda 2: Batı iç cephesi.....	100
Şekil 127. Lojman: Oda 2: Doğu iç cephesi.....	100
Şekil 128. Lojman: Oda 2: Orjinal ahşap tavan	101
Şekil 129. Lojman: Hol 3: Güney iç cephesi.....	101
Şekil 130. Lojman: Hol 3: Kuzey iç cephesi.....	101
Şekil 131. Lojman: Hol 3: Orjinal ahşap tavanı	101
Şekil 132. Lojman: Oda 3: Batı iç cephesi.....	102
Şekil 133. Lojman: Oda 3: Kuzeybatı iç cephesi	102
Şekil 134. Lojman: Oda 3: Doğu iç cephesi.....	102
Şekil 135. Lojman: Oda 3: Güney iç cephesi.....	102
Şekil 136. Lojman: Oda 3: Orjinal ahşap tavanı	103
Şekil 137. Lojman: Oda 4: Güneybatı iç cephesi.....	103
Şekil 138. Lojman: Oda 4: Doğu iç cephesi.....	103
Şekil 139. Lojman: Oda 4: Kuzey iç cephesi	103
Şekil 140. Lojman: Oda 4: Orjinal ahşap tavanı	104
Şekil 141. Lojman: Mutfak: Kuzey iç cephesi	104
Şekil 142. Lojman: Mutfak: Güneybatı iç cephesi.....	104
Şekil 143. Lojman: Mutfak: Güneydoğu iç cephesi.....	104
Şekil 144. Lojman: Mutfak: Güney iç cephesi.....	105
Şekil 145. Lojman: Oda 5: Kuzeybatı iç cephesi	105
Şekil 146. Lojman: Oda 5: Orjinal ahşap tavanı	105
Şekil 147. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman kat planı.....	106
Şekil 148. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman katı döşeme planı	107
Şekil 149. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman katı tavan planı	108
Şekil 150. Cami girişi batı iç cephesi.....	109
Şekil 151. Cami girişi orijinal ahşap tavanı	109
Şekil 152. Son cemaat mahali kuzey iç cephesi.....	110
Şekil 153. Son cemaat mahali batı iç cephesi	110
Şekil 154. Son cemaat mahali: Güney iç cephesi.....	110
Şekil 155. Son cemaat mahali doğu iç cephesi	110
Şekil 156. Harim: Güney iç cephesi.....	111

Şekil 157. Harim: Doğu iç cephesi.....	111
Şekil 158. Harim: Kuzey iç cephesi	112
Şekil 159. Harim: Ahşap dikme ve ahşap sütun başlığı	112
Şekil 160. Harim: Batı iç cephesi	113
Şekil 161. Harimin ahşap tavanı.....	113
Şekil 162. Rölöve – Kurtoğlu Cami harim kat planı	114
Şekil 163. Rölöve - Kurtoğlu Cami harim katı döşeme planı	115
Şekil 164. Rölöve - Kurtoğlu Cami harim katı tavan planı	116
Şekil 165. Mahfil: Batı iç cephesi	117
Şekil 166. Mahfil: Doğu iç cephesi	117
Şekil 167. Mahfil: Kuzey iç cephesi	117
Şekil 168. Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil kat planı	118
Şekil 169. Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı	119
Şekil 170. Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı	120
Şekil 171. Kuzey cephesi (Cami giriş cephesi).....	121
Şekil 172. Cami ana giriş kapısı.....	121
Şekil 173. Rölöve - Kurtoğlu Cami kuzey cephesi	122
Şekil 174. Güney cephesi	123
Şekil 175. Güney cephesi (Lojman giriş cephesi).....	123
Şekil 176. Rölöve - Kurtoğlu Cami güney cephesi	124
Şekil 177. Doğu cephesi.....	125
Şekil 178. Doğu cephesi.....	125
Şekil 179. Rölöve - Kurtoğlu Cami doğu cephesi.....	126
Şekil 180. Cami giriş kapısı ön görünüşü	127
Şekil 181. Cami giriş kapısı ön görünüşü detay çizimi	127
Şekil 182. Cami giriş kapısı arka görünüşü.....	127
Şekil 183. Cami giriş kapısı arka görünüşü detay çizimi	127
Şekil 184. Harim penceresi iç görünüşü.....	128
Şekil 185. Harim penceresi dış görünüşü detay çizimi	128
Şekil 186. Kurtoğlu Cami minber ön görünüşü	129
Şekil 187. Kurtoğlu Cami minber ön görünüşü detay çizimi.....	129
Şekil 188. Kurtoğlu Cami minber yan görünüşü.....	129
Şekil 189. Kurtoğlu Cami minber yan görünüş detay çizimi	129
Şekil 190. Kurtoğlu Cami mihrap görünüşü	130
Şekil 191. Kurtoğlu Cami mihrap görünüş detay çizimi.....	130

Şekil 192. Kurtoğlu Cami vaaz kürsüsü görünüşü	130
Şekil 193. Kurtoğlu Cami vaaz kürsüsü görünüş detay çizimi	130
Şekil 194. Kurtoğlu Cami minaresi.....	131
Şekil 195. Kurtoğlu Cami minare detay çizimi.....	131
Şekil 196. Rölöve - Kurtoğlu Cami AA kesiti	132
Şekil 197. Rölöve - Kurtoğlu Cami BB kesiti.....	132
Şekil 198. Rölöve - Kurtoğlu Cami CC kesiti.....	133
Şekil 199. Rölöve - Kurtoğlu Cami DD kesiti	133
Şekil 200. Kurtoğlu Cami 1. dönem restitüsyon lejantı	134
Şekil 201. Kurtoğlu Cami 2. dönem restitüsyon lejantı	134
Şekil 202. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami çatı planı	137
Şekil 203. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum kat planı.....	138
Şekil 204. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum katı döşeme planı	139
Şekil 205. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum katı tavan planı.....	140
Şekil 206. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman kat planı	141
Şekil 207. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman katı döşeme planı.....	142
Şekil 208. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman katı tavan planı	143
Şekil 209. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim kat planı.....	144
Şekil 210. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim katı döşeme planı	145
Şekil 211. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim katı tavan planı.....	146
Şekil 212. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı planı.....	147
Şekil 213. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı döşeme planı	148
Şekil 214. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı tavan planı	149
Şekil 215. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami AA kesiti	150
Şekil 216. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami BB kesiti.....	151
Şekil 217. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami CC kesiti.....	152
Şekil 218. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami DD kesiti	153
Şekil 219. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami doğu cephesi.....	154
Şekil 220. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami kuzey cephesi	155
Şekil 221. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami güney cephesi	156
Şekil 222. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami çatı planı	157
Şekil 223. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum kat planı.....	158
Şekil 224. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum katı döşeme planı	159
Şekil 225. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum katı tavan planı.....	160
Şekil 226. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman kat planı	161

Şekil 227.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman katı döşeme planı.....	162
Şekil 228.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman katı tavan planı	163
Şekil 229.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim kat planı.....	164
Şekil 230.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim katı döşeme planı	165
Şekil 231.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim katı tavan planı.....	166
Şekil 232.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil kat planı.....	167
Şekil 233.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı	168
Şekil 234.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil katı tavan planı.....	169
Şekil 235.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami AA kesiti	170
Şekil 236.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami BB kesiti.....	171
Şekil 237.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami CC kesiti.....	172
Şekil 238.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami DD kesiti	173
Şekil 239.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami doğu cephesi.....	174
Şekil 240.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami güney cephesi	175
Şekil 241.	2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami kuzey cephesi	176

GİRİŞ

Eski çağlardan beri ahşap iklimsel koşullara elverişli olması, kolay işlenebilir olması ve kolay elde edilebilir olması sebebiyle küçük eserler başta olmak üzere birçok alanda kullanılmıştır. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında Orta Asya’da ahşap malzemeyi kullanan Türkler Anadolu’ya gelirken ahşap yapı geleneğini de beraberinde getirmişlerdir (Kaya 2020; Karakuş 2021). Ahşap direkli cami geleneğinin Orta Asya çadır sanatına dayandığı ve Türkistan’da bir grup ahşap direkli camilerle benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Ahşap; daha hafif olduğu ve gerilme gücü taştan daha üstün olduğu için üst örtü olarak kullanılmıştır. Mimari eleman olarak döşeme, tavan, giriş, kaplama, minber, merdiven, kapı, pencere, kapı ve pencere kanatlarının yanı sıra ahşap direkli camilerde taşıyıcı eleman olarak kullanılmıştır (Yaşayacak 2018).

Ahşap direkli cami mimarisinin Anadolu’ya nasıl geldiği ve yaygınlaştığı hakkında araştırmalara bakıldığında, Türklerin Anadolu’ya geldiğinde Ermeni, Gürcü, Eyyubi, Roma ve Bizans eserleriyle karşılaştıklarını ve karşılaşılan eserler arasında ahşap direkli örneklerin bulunmadığı, bunun sonucu olarak ahşap direkli camilerin Türkler tarafından getirildiği ve yaygınlaştırıldığı görüşü ortaya çıkmıştır. Katherina Otto Dorn, ahşap direkli cami mimarisinin kökenini, Orta Asya Türk çadırlarının önemli birer unsuru olan ahşap sütunlara bağlamaktadır (Yaşayacak 2018).

Ahşap direkli camiler; Arusü'l-Felek (X. yüzyıl) Cami ile Karahanlıların Semerkant, Buhara, Hive, gibi eski Türkistan şehirlerinde ve diğer bölgelerinde inşa ettikleri ahşap destekli ve ahşap tavanlı camilerin bir devamı olarak Anadolu’ya kadar getirilmiştir (Yaşayacak 2018).

Ahşap direkli camiler Anadolu’da ilk olarak 13. yüzyılda görülmeye başlanmıştır. Selçuklu döneminde ilk örnekleri verilmeye başlayan ahşap direkli camiler daha sonra Beylikler döneminde daha küçük mescitler şeklinde çok sayıda yapılmıştır. Özellikle orta Anadolu’da, Ankara, Kastamonu, Konya ve Beyşehir civarında çok sayıda ahşap direkli cami örneğine rastlanmaktadır (Duran 1988).

Çalışma alanı olarak belirlenen Erzincan iline bağlı Kemaliye ilçesi İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nin kesişiminde yer almakta, kendine has mimari dokusu ve özgün yapılarıyla dikkat çeken bir geçiş bölgesi olarak nitelendirilmektedir (Akdemir ve Akbulut 2015). Bu çalışmanın kapsamını oluşturan Kemaliye’deki tescilli ahşap direkli camiler Kurtoğlu Cami, Hacı Emin Efendi Mescidi, Embiyabey Cami, Taşdibi Cami, İhsaniye Cami,

Halil Ağa Mescidi, Bahçe Cami ve Koçan Cami olarak belirlenmiştir. Bahsi geçen sekiz adet tescilli cami yapı-çevre ilişkisi, plan özellikleri ve mekan elemanları, cephe elemanları, taşıyıcı sistem elemanları, yapı malzemeleri ve mimari elemanlarına göre altı başlıkta sınıflandırılarak Kemaliye'deki ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yapılan literatür araştırmaları neticesinde Kemaliye'deki ahşap direkli camilerle ilgili olarak kısıtlı sayıda sanat tarihi ve akademik çalışma bulunduğu tespit edilmiş olup, yapılan bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu doldurması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda yapılan incelemeler sonucunda literatürde öne çıkan çalışmalardan kısaca bahsetmekte fayda olacaktır. Kaynaklar incelenirken, tezin amaç ve kapsamına yönelik şu başlıklar altında sınıflandırılmış ve kaynaklar tablolarda toplanarak sunulmuştur;

- Bölge tarihi ve coğrafi yapısı ile ilgili kaynaklar,
- Ahşap direkli camiler ile ilgili kaynaklar,
- Tipolojik analiz ile ilgili kaynaklar,
- Proje önerisi ile ilgili kaynaklar,

Erzincan Kemaliye ilçesinin konumu, coğrafi ve doğal yapısı, kültürel ve tarihi yapısı ile ilgili öne çıkan çalışmalar Şahin (2009), Vural (2010), İnbaşı (2010), Düner (2016) ve Can (2021) tarafından yapılmıştır.

Ahşap direkli camiler ile ilgili kaynaklar ele alındığında; Denктаş (2004), Kayseri ili Pınarbaşı ilçesine bağlı üç farklı köyde bulunan üç adet ahşap direkli caminin mimari özelliklerini incelemiştir. Bu üç caminin ortak ve farklı özelliklerini araştırarak karşılaştırma çalışması yapmıştır. Çalışma sonucuna göre çalışılan bu üç caminin plan, malzeme ve süsleme özellikleri bakımından birbirlerine çok benzediklerini tespit etmiş, Anadolu'da bulunan ahşap direkli cami geleneğinin Kayseri'de bulunan önemli örnekleri olduğunu ve Kayseri çevresinde kalem işi süslemeli başka örneklerin bulunmamasından dolayı önem taşıdıklarını belirtmiştir.

Hayes (2010), Anadolu'da inşa edilmiş beş ahşap sütunlu camiye inceleyerek mimari özellikleri hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir kaynaktır.

Tekin (2015), Bozkır ve köylerinde bulunan 17 adet caminin mimari özelliklerini ayrıntılı olarak araştırmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Camiler mimari özellikleri, süsleme özellikleri, malzeme ve yapım tekniği bakımından incelenmiştir. Çalışma sonucunda Çarşamba Vadisi içerisinde yer alan bu ilçedeki eserlerin çoğunun Geç Osmanlı Dönemine ait olduğu, bu dönemin taşradaki plan, mimari ve süsleme özelliklerini yansıttığı sonucuna varmıştır.

Naldan (2017); Erzincan Kemaliye ilçesine bağlı Başpınar, Dolunay ve Yeşilyurt köylerinde bulunan camilerin mimari özelliklerini ayrıntılı olarak incelemiştir. Çalışma

sonucunda Kemaliye camilerinin ortak özelliklerini açıklamış, en belirgin olarak camilerin fevkani kuruluş sergiledikleri ve taşıyıcı elemanlarının ahşap malzemeden yapıldığı sonucuna varmıştır.

Karakuş (2021), 13. yüzyılda Anadolu’da inşa edilen ahşap direkli camilerin değerlendirmesine yönelik bir çalışma yapmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi’nde 13. yüzyılda ahşap direkli camilerin önemli örneklerini sanat tarihi ve mimari özellikleri açısından incelemiş ve yapılara ilişkin bir envanter oluşturmuştur. Çalışma sonucuna göre Anadolu Selçuklu Dönemi ve Beylikler Dönemi’nde, farklı kentlerde inşa edilen bu yapıların mimari özellikler açısından benzerlikler gösterdiği fakat gelecek dönem çalışmaları olarak bu çalışmanın 14. ve 15. yüzyıldaki ahşap yapıları da içine alacak şekilde genişletilmesinin faydalı olacağına dikkat çekmiştir.

Tablo 1. Ahşap Direkli Camiler İle İlgili Kaynaklar

	ÇALIŞMANIN ADI YAZARI TARİHİ	ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GÖRSEL	ARAŞTIRMANIN AMACI	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	ARAŞTIRMANIN SONUCU
AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	TEZ				
	THE WOODEN HYPOSTYLE MOSQUES OF ANATOLIA MOSQUE- AND STATE-BUILDING UNDER MONGOL SUZRAVNY KENNETH HAYES 2010 (DOKÜMANTEZ)		Bu çalışmada, yedinci/oniüçüncü yüzyılın ikinci yarısında Anadolu’da inşa edilmiş beş ahşap sütünlü camiye inceleme yapılmıştır.	Çalışma; yapılan arşiv çalışmasından elde edilen belgeler ile arazi çalışmasından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.	Çalışmanın sonucunda; 641/1243’teki istiladan sonra geçerli olan Moğol egemenliğinin yeni bir ahşap yapı tipinin ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına sebep olduğunu, Selçuk hakimliğinin kültürel parametrelerine ve Moğol egemenliğinin karakteristik özelliklerine vurgu yaparak bu tip ortaya çıkaran koşulları ortaya koyduğu tespit edilmiştir.
	KAYSERİ PINARBAŞI VE ZUNYALTA’DAKİ AHŞAP DİREKLİ CAMİLER MUSTAFA DENKTAŞ 2004		Bu çalışmada; Kayseri/Pınarbaşı ilçesinin Methiye, Hilmiye ve Altkesek köylerinde bulunan camilerin planları, malzemeleri ve süslemeleri bütün ayrıntılarıyla incelemek hem kendi hem de Anadolu Türk Sanatı içerisindeki yer ve önemleri ortaya koymak amaçlanmıştır.	Yapılan arşiv çalışmasından elde edilen belgeler ile caminin ortak ve farklı özelliklerini araştırarak karşılaştırma çalışması yapılmıştır.	Sonuç olarak; Anadolu’da ahşap direkli cami yapma geleneği, XIII. yyda başlayıp XX. yyın başlarına kadar devam etmiştir. Tanıtıma çalıştığımız her üç camide de; Niğde, Ankara, Konya, Yozgat, Aydın ve Denizli gibi şehirlerde inşa edilen ahşap direkli cami geleneğinin, Kayseri’de devam ettiren örnekler olması ve Kayseri çevresinde kalem işi süslemeli başka örneklerin bulunmamasından dolayı da ayrıca önem taşıdığı tespit edilmiştir.
	13. YÜZYILDA ANADOLU’DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI FİLİZ KARAKUŞ 2021		Çalışmanın amacı, yapılan çalışmalarda elde edilen veriler doğrultusunda 13. yüzyılda Anadolu’da inşa edilen ahşap direkli camiler üzerine genel bir çıkarım yapmak ve Anadolu’nun dört farklı yerinde yapılan ahşap direkli camilerin ortak yönlerini tespit etmektir.	Söz konusu yapılar ile ilgili arşiv ve literatür araştırmaları yapıldıktan sonra, yapılara ait katalog çalışması yapılmıştır.	Yapılan katalog çalışmaları ve arşiv taramaları sonucunda elde edilen bilgiler ışığında yapıların özelliklerle kullanılan malzeme ve yapım teknikleri açısından benzer özellikler taşıdığı; ancak bazı özelliklerinin bulundukları yerlerin inşa gelenekleri doğrultusunda farklılaştığı ve şekillendiği tespit edilmiştir.
	KONYA İLİ BOZKIR İLÇESİ ÇEVRESİNDEKİ BİR GRUP AHŞAP DİREKLİ CAMİ ALİ TEKİN 2021		Bu çalışmada; Bozkır ilçesine bağlı köylerde inşa edilmiş olan ahşap direkli camilerin bir grubu incelemek ve genel bir değerlendirmeye Türk mimarisindeki konumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır.	2014-2015 yılında bölgede yapılan arazi çalışmaları sırasında elde edilen veriler sonucunda, camiler mimari özellikleri, süsleme özellikleri, malzeme ve yapım tekniği bakımından incelenmiştir.	Sonuç olarak; Carsamba Vadisi içerisinde yer alan bu ilçe de eserlerin çoğunun Geç Osmanlı Dönemine ait olduğu, bu dönemin taşradaki plan, mimari ve süsleme özelliklerini yansıttığı sonucuna varmıştır.
BİLDİRİ	ERZİNCAN KEMALİYE İLÇESİNE BAĞLI BASPINAR, DOLUNAY VE YEŞİLYURT KÖYLERİNDE BULUNAN KÜLTÜR VARLIKLARI FUNDANALAN 2017		Bu çalışmada, arazi çalışmasında Erzurum’ın Kemaliye ilçesinde Baspinar Köyü’nde 3 cami, Dolunay Köyü’nde 1 cami ve çeşme, Yeşilyurt Köyü’nde bir cami, bir çeşme tespit edilen kültür varlıkları arasındadır. Bu eserler, Osmanlı döneminin altı eserler olup dönemleri içinde değerlendirilme amaçlanmıştır.	Yapılan arşiv çalışmasında elde edilen belgeler ile arazi çalışmasında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır.	Elde edilen veriler değerlendirilmiş ve camiyi oluşturan yapı elemanları ve malzemeler gerekçeleriyle birlikte açıklanmıştır. Farklılaşan özellikler ayrıca belirtilmiştir.

Tipolojik analiz ile ilgili kaynaklar ele alındığında; Çeşmeli (2005), (7-13. yüzyıllar) Orta Asya Camilerini dokuz gruba ayırarak tipolojik analiz yöntemi ile incelemiş ve bu gruplara giren camilerin mimari özellikleri ve tipolojik çeşitlenmenin gerekçelerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda yaşanan coğrafyanın ve diğer coğrafyaların mimariyi etkilediğinden dolayı Orta Asya camilerinin farklı gelişim çizgisi içerisinde yer aldığını ve Orta Asya camilerinin İslam mimarisini etkilediğini ve etkilemeye devam edeceğini belirtmiştir.

Acar (2013), Tabhaneli Camilerin tipolojik özelliklerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Tabhaneli camileri mekan özelliklerine göre tipolojik analiz yöntemi ile

incelemiş, ortak mekan özelliklerinin örtü sistemleri ile farklılaştığını tespit etmiş ve bunun sonucunda örtü sistemleri üzerinden ikinci tipolojik analiz çalışması yapmıştır. Çalışma sonucunda Tabhaneli Camilerin plansal kurgu ve mimari uygulamaları ile bir tip proje olduğu ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde uygulandığını savunmuştur.

Kazaz (2016), Trabzon ilinde bulunan, doğuda Baltacı deresi vadisinden batıda Ağasar deresi vadisine kadar geçen on üç vadiyi çalışma alanı olarak belirlemiş ve her vadinin ayrı ayrı coğrafi özelliklerini ve kırsal cami mimari özelliklerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Seçilen vadilerde bulunan kırsal camilerin; plan şeması, malzeme ve yapım teknikleri araştırılmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma sonucuna göre zengin bir kırsal cami mimarisini barındıran çalışma alanında belli bir tipoloji, malzeme, yapım tekniği ya da mimari elemanların biçiminden söz etmek mümkün değilse de vadiler bazında ya da bazı vadi gruplarında plan, kapı ve pencere açıklıkları, mahfil ve tavan biçimleri gibi özellikler için tipoloji oluşturma mümkün olduğunu belirtmiştir.

Naldan (2016), Erzincan ilçelerinde ve köylerinde bulunan camilerin mimari özelliklerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada seçilen camilerin mimari özellikleri araştırılmıştır. Çalışma sonucuna göre camilerin mimari özelliklerinin birbirinden çok farklı olmadığını, yıkılmış olan camilerin de bu özelliklerden farklı olmayacağını, ancak süsleme sanatının ustaların farklı sanat anlayışından kaynaklı olarak camilerde farklılaştığını tespit etmiştir.

Yaşayacak (2018); Afyonkarahisar'da bulunan ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerini belirleyerek, Anadolu'da bulunan diğer ahşap direkli camiler ile ortak özelliklerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada Afyonkarahisar'da bulunan ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerini araştırmıştır. Çalışma sonucuna göre Afyonkarahisar'da bulunan ahşap direkli camilerin mimari özelliklerinin Anadolu'daki diğer ahşap direkli/tavanlı camilere benzediğini ortaya koymuştur.

Karakuş (2020), Ankara Altındağ ilçesi 12-16. yüzyıl camilerine yönelik tipoloji ve değerlendirme çalışması yapmıştır. Çalışma kapsamında kaynak araştırması ve arşiv çalışması yaparak tespit ettiği yapıları yerinde incelemiş, belgelemiş ve katalog oluşturmuştur. Çalışma sonucunda Ankara ili genelinde ve Altındağ ilçesi özelinde camilerin küçük boyutlarda ve genellikle mahalle mescidi ölçeğinde olduğu, bu dönem camilerinin ahşap tavanlı ve ahşap sütunlu, taş kaideli, dikdörtgen planlı, bazen yandan ya da kuzeyden son cemaatli, kırma çatılı, kiremit örtülü, ahşap tavanlı ve ahşap hatıllı yığma yapılar olduğunu tespit etmiştir. Ankara cami ve mescitlerinin Selçuklu Dönemi'nden başlayarak Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar

mimari üslupta bir süreklilik gösterdiği ve çok büyük farklılıklar gösteren uygulamalar olmadığını belirtmiştir.

Tablo 2. Tipolojik Analiz İle İlgili Kaynaklar

TİPOLOJİK ANALİZ	TEZ	ÇALIŞMANIN ADI YAZARI TARİHİ	ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GÖRSEL	ARAŞTIRMANIN AMACI	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	ARAŞTIRMANIN SONUCU
		ORTA ASYA CAMİLERİNDE TİPOLOJİ (7-13.YÜZYILLAR) İBRAHİM ÇİŞMELİ 2005 (DOKTORA TEZİ)		Bu çalışmada, Orta Asya'da 7-13. yüzyıllar arasında inşa edilen camilerin, tipolojik olarak sınıflandırılarak, detaylı bir şekilde mimari özellikleri ve mimari gelişmelerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Bu çalışmada, mimarlık tarihi açısından önem arz eden Orta Asya erken İslami devir camilerinin her biri detaylı bir şekilde analiz edilip, tipolojik olarak sınıflandırılmıştır. Bu amaçla, geçmiş dönemlerde konu dahilindeki camiler üzerinde incelemeler yapmış olan araştırmacıların yayınları araştırılarak Orta Asya erken devir camileri hakkında ışık tutan tarihi kaynaklar incelenmiştir.	Çalışma sonucunda yaşanan coğrafyanın ve diğer coğrafyaların mimarlığı etkilediğinden dolayı Orta Asya camilerinin farklı gelişim çizgisi içerisinde yer aldığını ve Orta Asya camilerinin İslam mimarisini etkilediğini ve etkilenmeye devam edeceğini belirtmiştir.
		TRABZON KIRSAL CAMİ MİMARISI EMİYE KAZAZ 2016 (DOKTORA TEZİ)		Bu çalışma, söz konusu topoğrafik ayrışmanın olası mimari izlerini Trabzon bölgesi kırsal cami mimarisi üzerinden sorgulamayı hedeflemektedir.	Seçilen vadilerde bulunan kırsal camilerin; plan şeması, malzeme ve yapı teknikleri araştırılmış ve değerlendirilmiştir.	Çalışma sonucuna göre zengin bir kırsal cami mimarisini barındıran çalışma alanında belli bir tipoloji, malzeme, yapı tekniği ya da mimari elemanların biçiminden söz etmek mümkün değilse de vadiler bazında ya da bazı vadi gruplarında plan, kapı ve pencere açıklıkları, mahfil ve tavan biçimleri gibi özellikler için tipoloji oluşturmamın mümkün olduğunu belirtmiştir.
		ERZİNCAN İLİ CAMİ MİMARISI FUNDAN NALDAN 2016 (DOKTORA TEZİ)		Erzincan ilçelerinde ve köylerinde bulunan camilerin mimari özelliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir.	Her eserin tarihi kaynaklardan, arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler, çizim ve fotoğrafları ile bütün özellikleri dikkate alınarak mimari tanımları yapılmıştır.	Çalışma sonucuna göre camilerin mimari özelliklerinin bir-birinden çok farklı olmadığını, yıkılmış olan camilerin de bu özelliklerden farklı olmayacağını, ancak süsleme sanatının ustaların farklı sanat anlayışından kaynaklı olarak camilerde farklılaştığını tespit etmiştir.
		AFYONKARAHİSAR'DAKİ AHŞAP DESTEKLİ CAMİLER İLİYAS YAŞAYACAK 2018 (YÜKSEK LİSANS TEZİ)		Bu çalışmanın amacı; yapıları detaylı bir şekilde mimari ve süsleme özellikleri açısından incelenmek, Anadolu Türk mimarisindeki yerlerini belirlemek, Anadolu'da bulunan diğer ahşap destekli camilerle benzer ya da farklı yanlarını ortaya koymaktır.	Söz konusu yapılar ile ilgili arşiv ve literatür araştırmaları yapıldıktan sonra, yapılara ait katalog çalışması oluşturulmuştur.	Çalışma sonucuna göre Afyonkarahisar'da bulunan ahşap destekli camilerin mimari özelliklerinin Anadolu'daki diğer ahşap destekli/tavanlı camilere benzediğini ortaya koymuştur.
	MAKALE	TABHANELİ CAMİLERİN TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEYİM TÜRKAN ACAR 2013		Anadolu'daki tabhaneli camileri bir bütün olarak ele almak ve plan şemasından yola çıkarak bir tipoloji oluşturulması hedeflenmiştir.	Yapılan arşiv araştırması sonucu elde edilen 64 tabhaneli cami tipolojik analiz yöntemi ile incelenerek katalog oluşturulmuştur.	Çalışma sonucunda Tabhaneli Camilerin plansal kurgu ve mimari uygulamaları ile bir tip projesi olduğu ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde uygulandığını savunmuştur.
		ANKARA KENTİNİN 12-16. YÜZYILLAR ARASINDA YAPILAN CAMİLERİN ÜZERİNE TİPOLOJİK VE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI FİLİZ KARAKUŞ 2020		Bu çalışmada Türkiye'nin tarihinde önemli bir yeri olan Ankara kentinin çağlar boyu merkezi konumunda olan kale ve çevresinde bir dönem yapılan dini mimari eserlerinin ele alınması ve bu eserlerin belgelenmesine yardımcı olunması amaçlanmıştır.	Ankara İli, Altındağ ilçesinde 12. ve 16. yüzyıllar arasında yapılmış olan camiler üzerine kaynak ve arşiv araştırması yapılmış, bu camiler yerinde tespit edilerek incelenmiştir. Tespit edilen camilerden 26 tanesi üzerinden katalog çalışması yapılmıştır.	Sonuç olarak; Ankara camileri her ne kadar İstanbul, Edirne ve Bursa'da yer alan camiler kadar ihtişamlı olmasa da Ankara cami ve mescitleri Selçuklu Dönemi'nden başlayarak Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar mimari üslupta süreklilik göstermiş ve çok büyük farklılıklar gösteren uygulamalar olmamıştır. Yapılan cami tipolojisinin daha sonra diğer ilçeleri de içine alacak şekilde genişletilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Proje önerisi ile ilgili kaynaklar ele alındığında; Uzun (2014) Nevşehir Ortahisar kasabasında bulunan Çukur Caminin mevcut halini belgelemiş; Ortahisar camilerinin özelliklerini, yapım sistemlerini, plan özelliklerini irdeleyerek karşılaştırmalı bir çalışma yapmıştır. Çalışma kapsamında Çukur camiyi ayrıntılı olarak değerlendirmiş, restitüsyon projelerini geliştirmiş, restorasyon ve müdahale kararlarını oluşturarak restorasyon projelerini hazırlamıştır.

Akgün (2014); Cankurtaran köyü camisinin plan, cephe, yapım tekniği, strüktür ve malzeme özelliklerini ayrıntılı olarak ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Yapıdaki bozulmaları tespit etmiştir. Çalışma kapsamında restitüsyon projesini geliştirmiş ve yapıyı çevresiyle birlikte bir bütün olarak ele alarak restorasyon projesini hazırlamıştır. Çalışmanın sonucunda yapının nitelikli dönem ekleriyle birlikte korunmasına ve niteliksiz eklerden arındırılmasına karar vermiştir.

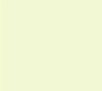
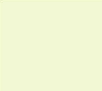
Ünlü (2015), Samsun merkezde bulunan Kurşunlu Caminin mevcut hali ve günümüze gelene kadar ki yapıda gerçekleştirilen bütün değişimler belgelemiş; bu çalışmalar neticesinde gereken müdahalenin nitelik ve kapsamı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda eserin özgün kimliği ve tarihi-estetik değerleri korunarak ve tarihi kimliğinin algılanmasının önüne geçen

niteliksiz eklerinden temizlenerek cami olarak kullanılmaya devam edilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Özsağlıcak (2019); Erzurum şehir merkezinde bulunan ahşap direkli, düz tavanlı cami ve mescitlerin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası genel durumunu ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada il merkezinde bulunan cami ve mescitlerin geçirdiği tarihi süreçleri araştırmıştır. Çalışma sonucuna göre restorasyon çalışmaları gerçekleştirilen 15 cami ve bir mescidin birtakım yanlış uygulama ve eksiklikler dışında özgün hallerine kavuşturulduğuna ve yapılacak restorasyon çalışmalarında da aynı özenin gösterilmesinin beklendiğini vurgulanmıştır.

Kıncal (2020), Çanakkale ilinde bulunan Osmanlı dönemi camilerinin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası özelliklerini ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Çanakkale bölgesinde bulunan Osmanlı dönemi camilerinden dönem özelliklerini yansıtan 23 adet caminin mimari özelliklerini araştırmıştır. Çanakkale ilinde bulunan ve restorasyon süreci tamamlanan Osmanlı dönemi camilerinin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası temel özelliklerini inceleyerek değerlendirmiştir. Çalışma sonucuna göre camilerin restorasyon sürecinin tamamlanmasıyla birlikte yapıların özgün mimari özelliklerine kavuştuklarını belirlemiştir.

Tablo 3. Proje Önerisi İle İlgili Kaynaklar

PROJE ÖNERİSİ	TEZ	ÇALIŞMANIN ADI	ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GÖRSEL	ARAŞTIRMANIN AMACI	ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	ARAŞTIRMANIN SONUCU
		KIRIKKALE KIRKIN - ÇANKURTARAN KÖYÜ CAMİSİ KURUMA PROJESİ SEDA NEHİR AKGÜN 2014 (YÜZDEKURBAN TEZ)		Tezin amacı, yapının mevcut durumunun tüm detaylarıyla belgelenmesi, yapının özgün durumunun tespit edilmesi, yapının mevcut işlevini sürdürebilmesi ve özgünlüğünü koruyabilmesi amaçlanmıştır.	Arazi çalışmaları yapılarak 3r projeleri oluşturulmuş, analogi yöntemi kullanılarak karşılaştırma çalışmaları yapılmıştır.	Çalışmanın sonucunda, Cami'ye yönelik rölüve ve restitüsyon çalışmaları ile ve restorasyon projesi hazırlanmış ve Çankurtaran Köyü Camisi'nin özgün karakterini yitirmeden nesiller boyu varlığını sürdürmesi sağlanmaya çalışılmıştır.
		NEVSEHİR İLİ ORTAHİSAR KASABASI ÇUKUR CAMİ RESTORASYON ÖNERİSİ GİZEM ULUZIN 2014 (YÜZDEKURBAN TEZ)		Çalışmanın amacı, Caminin günümüzdeki durumunun incelenmesi, restorasyonu ve korunmasına yönelik önerilerin geliştirilmesidir.	Çalışma kapsamında Ortahisar'da bulunan camilerin karşılaştırılmalı çalışması ve tarih araştırmaları yapılmış, Çukur Cami'nin özgün durumu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ve Ortahisar'ın ihtiyaçları değerlendirilerek camiye uygun işlev önerisi getirilmiştir.	Çalışmanın sonucunda, Ortahisar camii tipolojisi ortaya çıkarılmış ve Çukur Cami'ye yönelik rölüve, restitüsyon ve restorasyon çizimleri hazırlanmıştır. Böylece caminin gelecek kuşaklara aktarılması yönünde ilk önemli adım atılmış olacaktır.
		SAMSUN KURŞUNLU CAMİ RESTORASYON PROJESİ MELİKE ENİLİ 2015 (YÜZDEKURBAN TEZ)		Çalışmanın amacı, kültür mirasımızın geleceğe güvenle aktarabilecek koruma önerilerinin geliştirilmesidir.	Kurşunlu Camii, 07.12.2014 tarihinde Faro Focus 3d 120 marka yersel lazer tarama cihazı ile ölçüm ve belgelenme işlemleri yapılmıştır.	Kurşunlu (Molla Fahreddin) Camii'nin restorasyonu ile ilgili alınan tüm kararlar, yapının özgün mimari değerleri ile birlikte uzun ömürlü olmasına yöneliktir. Gerçekleştirilecek uygulama, yapının gelecek nesillere güvenle ulaşmasını hedeflemektedir. Kurşunlu (Molla Fahreddin) Camii rölüve, restitüsyon, restorasyon çizimleri Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'na sunulularak 20.01.2016 tarih ve 3142 sayılı kararı ile esassız onarım yapılmak üzere onaylanmıştır.
		ERZURUM MERKEZİDE BULUNAN AHŞAP DİREKLİ DÜZ TAVANLI CAMİ VE MESCİTLERİN RESTORASYON ÖNCESİ VE RESTORASYON SONRASI GENEL DURUMU ŞEYMA ÖZSAĞLIÇAK 2019 (YÜZDEKURBAN TEZ)		Çalışmanın amacı, Erzurum şehir merkezinde bulunan ahşap direkli, düz tavanlı cami ve mescitlerin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası genel durumunu ortaya koymaktır.	Çalışmada il merkezinde bulunan cami ve mescitlerin geçirdiği tarihi süreçleri araştırılmıştır.	Çalışma sonucuna göre restorasyon çalışmaları gerçekleştirilen 15 cami ve bir mescidin birtakım yanlış uygulama ve eksiklikler dışında özgün hallerine kavuşturulduğuna ve yapılacak restorasyon çalışmalarında da aynı özenin gösterilmesinin beklendiğini vurgulanmıştır.
		ÇANAKKALE İLİNDEKİ OSMANLI DÖNEMİ CAMİLERİNİN RESTORASYON ÖNCESİ VE RESTORASYON SONRASI ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ NİHİT KİNCAL 2020 (YÜZDEKURBAN TEZ)		Çalışmanın amacı, Çanakkale ilinde bulunan Osmanlı dönemi camilerinin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası özelliklerini ortaya koymaktır.	Araştırmanın temel verilerini, Balıkesir Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden sağlanan camilerin rölüve ve restorasyon projeleri ile bu kapsamdaki diğer bilgi ve belgelerden oluşmaktadır. Ayrıca, konuyla ilgili olarak kütüphane ve veri tabanlarında da gerekli araştırmalar yapılarak yararlanılmıştır.	Çalışma sonucuna göre camilerin restorasyon sürecinin tamamlanmasıyla birlikte yapıların özgün mimari özelliklerine kavuştuklarını belirlemiştir.

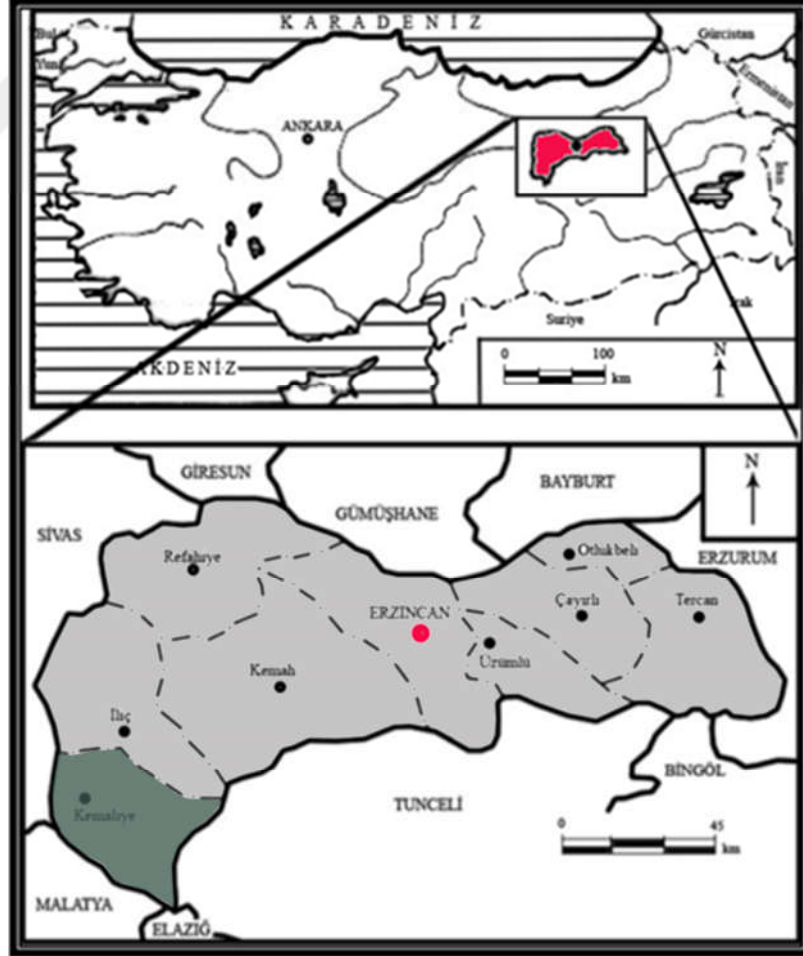
KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde; yapılan ön araştırmalar neticesinde tezin amaç ve kapsamına yönelik olarak belirlenen Bölgenin Tarihi ve Coğrafi Yapısı, Mimarlıkta Tip ve Tipoloji, Tipolojik Analiz Çalışması, Cami Mimarisi, Rölöve ve Restitüsyon çalışmaları ile Restorasyon Projesi konuları dört ana başlık altında detaylı olarak sunulmuştur.

Bölge Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Erzincan'ın coğrafi konumu

Erzincan, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve 39°-40° kuzey enlemleri ile 38°-40° boylamları arasında bulunan bir ildir (Can 2021). Komşuluğunda Erzurum, Sivas, Bingöl, Tunceli, Elazığ, Malatya, Gümüşhane, Giresun ve Bayburt illeri bulunan Erzincan'ın yüzölçümü 11.903 km² ve deniz seviyesinden yüksekliği 1185 metredir. Erzincan'ın Otlukbeli, Kemah, Kemaliye, İliç, Refahiye, Tercan, Üzümlü ve Çayırli olmak üzere 8 ilçesi bulunmaktadır (Şekil 1) (en yakın ilçesi Üzümlü, en uzak ilçesi Kemaliye) (Başgöze 2022).

Şekil 1. Erzincan ilinin konumu, ilçeleri ve sınır komşuları (Şahin 2011'den uyarlanmıştır.)

Doğu Anadolu Bölgesinde yer almasından dolayı karasal iklim özelliğine sahip Erzincan ili yeryüzü şekillerinin etkisiyle çevresindeki illere göre daha ılıman iklim özelliği göstermektedir (Düner 2016).

Erzincan'ın en önemli coğrafi özelliği Fırat Nehri çevresinde konumlanmasıdır. Hatta İspanyol seyyah Clavijo'nun dediği gibi, Erzincan nehir kenarında olan bir ova üzerindedir. Erzincan ovasının şekillenmesinde fay hatlarının etkisi büyüktür. Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde bulunan Erzincan ili tarih içerisinde büyük yıkımlar yaşamış ve şehir büyük ölçekte hasara uğramıştır (Naldan 2016). Özellikle 13 Mart 1992 yılında gerçekleşen 6.6 büyüklüğündeki deprem şehrin büyük ölçüde zarar görmesine sebep olmuş ve birçok insan bu sebepten dolayı göç etmiştir (Anonim 2022a).

Erzincan'ın tarihçesi

İlkçağda “Orosa”, “Orsa”, “Orse”, “Orsene”, “Urussa”, “Urusa”; Ermeni kaynaklarında “Erzinga”, “Erzeng”, “Erznga”; Bizans kaynaklarında “Aringam”, “Arsingan”, “Erzingan” ve Arap kaynaklarında “Erzencan” olarak farklı isimlerde anılan il günümüzde Erzincan olarak adlandırılmaktadır (Can 2021).

Erzincan ilinin tarih öncesi çağı hakkında kesin bir bilgi olmamasına rağmen, çevre yörelerde yapılan araştırmalar sonucunda paleolitik çağa kadar uzanan bir tarihi olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalar ve arkeolojik kazılar neticesinde en eski yerleşim yerinin Altıntepe olduğu ileri sürülmüştür. Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Savaşın sonunda Sultan Alpaslan Emir Mengücek'e Erzincan, Kemah, Şark-i Karahisar'ı fethetme emrini vermiştir. Bunun üzerine Emir Mengücek verilen emri yerine getirmiş ve Erzincan, Kemah, Şark-i Karahisar'ı fethederek Mengücek Beyliğini kurmuştur. Mengücek Beyliği'nden sonra Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyeti altına giren Erzincan zaman içerisinde Moğolların işgaline uğramıştır. Moğollar işgal etmeye Erzurum ilinden başlayarak Sivas ve Kayseri illerine doğru devam etmişlerdir. Dönüşte Erzincan ilini yağmalamışlardır. Osmanlı hakimiyetine girene kadar birçok kez el değiştiren il, Yıldırım Beyazıt tarafından alınmış fakat önce Kara Yusuf'a daha sonra kendisinin hakimiyetini tanımak şartıyla Mutahharten'e vermiştir. Böylelikle Osmanlı hakimiyeti çok kısa sürmüş ve Erzincan ilinin yönetimi Karakoyunların (1410) eline geçmiştir (Naldan 2016).

1467 yılında Akkoyunların Karakoyunlar'a son vermesine kadar geçen sürede il iki devlet arasında sürekli el değiştirmiştir. Zaman içerisinde ilde hakimiyetini artıran Uzun Hasan Osmanlı Devleti'ni düşman olarak görmüştür. Fatih Sultan Mehmet döneminde ilk çarpışma yapılmış ve Osmanlı Devleti mağlup olmuştur. 1473 yılında yapılan Otlukbeli Savaşı'nda

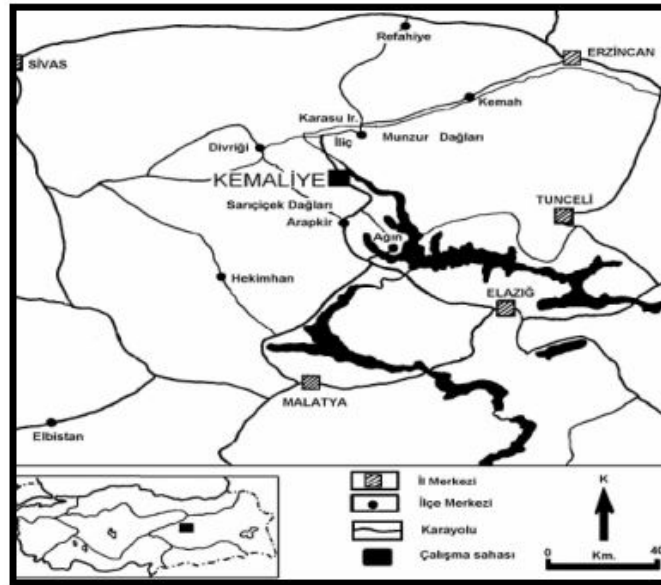
Akkoyunlular yenilmiş ve Erzincan ili ikinci kez Osmanlı himayesine girmiştir. Daha sonra Safevi devletinin kurucusu olan Şah İsmail Erzincan ilini işgal etmiş ve kısa süreliğine şehri himayesi altına almıştır. Bu durum üzerine Trabzon Valisi Şehzade Selim sefere çıkmış ve şehri Şah İsmail'in elinden almıştır. 1512 yılında tahta geçen Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail ile karşı karşıya gelmiş, Şah İsmail'in ordusunu mağlup etmiş ve il tekrar Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiştir (İnbaşı 2009).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde imar edildiği söylenen şehir Erzincan, Tebriz, Azerbaycan ve Gürcistan seferlerinde Erzurum ilinden sonra ikinci toplanma alanı olarak belirlenmiştir. 1923 yılında Erzurum ilinden ayrılarak vilayet olmuştur (Naldan 2016).

Kemaliye'nin coğrafyası

Kemaliye ilçesi, Doğu Anadolu Bölgesinde Yukarı Fırat bölümünde, Erzincan ilinin güneybatısında 38° enlemi ile 39° boylamı üzerinde bulunmaktadır. Komşuluğunda Tunceli'nin Çemişgezek ilçesi, Sivas'ın Divriği ilçesi, Erzincan'ın İliç ilçesi, Malatya'nın Arapgir ilçesi ve Elazığ'ın Ağın ilçesi bulunmaktadır (Şekil 2) (Alper 1990). Kemaliye ilçesi bu konumuyla Erzincan, Elazığ ve Malatya illeri arasında geçiş güzergahı durumundadır (Akdemir ve Akbulut 2015).

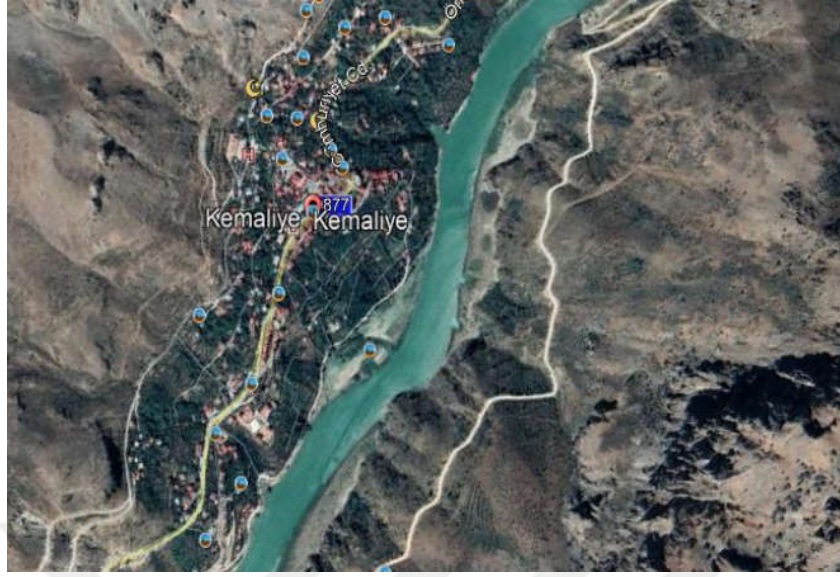
Erzincan il merkezine 194 km uzaklıkta bulunan ilçe 1168 km² yüzölçümüne sahiptir (Alper 1990; Hüsrevoğlu 2019). 2000 yılında yapılan nüfus sayımı sonucunda ilçe nüfusunun 7.736 olduğu tespit edilmiştir (Anonim 2021).

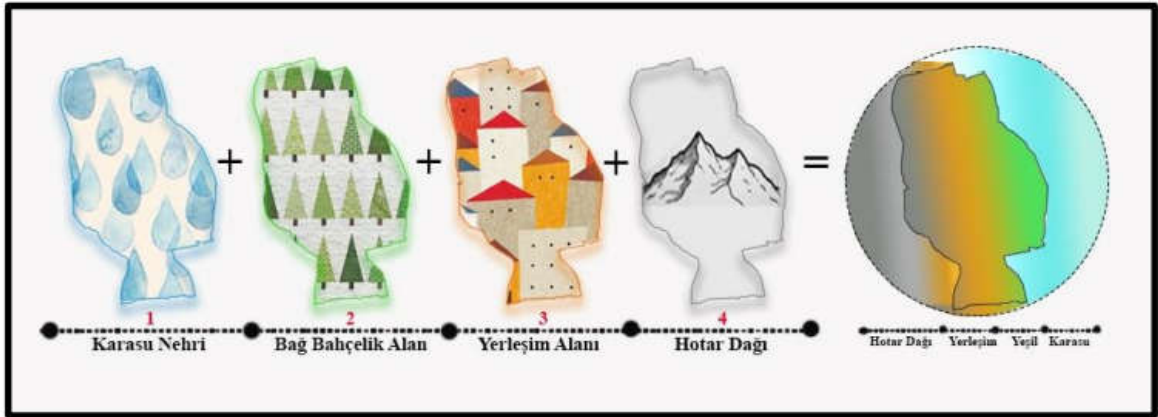
Şekil 2. Kemaliye'nin konumu (Vural 2010)

İlçeyi oluşturan vadiyi kuzey-güney doğrultusunda uzanan Fırat Nehri'nin en büyük kolu olan Karasu Irmağı ikiye ayırmaktadır (Akyıldız 2020). Karasu Irmağının batısında

bulunan Hotar Dağının eteğine konumlanmış ilçe 4 kademe şeklinde yerleşmiş, doğusu ve batısı kayalıklardan oluşmuştur (Şekil 3-4) (Yapan 2021).

Şekil 3. Kemaliye'nin uydu görüntüsü ve konumu (Akyıldız 2020)

Şekil 4. Kemaliye’de topoğrafyanın oluşturduğu kademelenme. (Yapan 2021)

İlçe mikroklimatik etkiden dolayı Akdeniz iklimine yakın bir iklime sahiptir. Bu sayede karın yerde kalma süresi kısa sürdüğünden ve yağışların genelde yağmur şeklinde olduğundan dolayı su kaynakları bakımından zengindir. Bu durum ahşap malzemenin Refahiye ilçesinden su yolu taşımacılığıyla temin edilmesine katkı sağlamaktadır. Yapı malzemesi olarak kullanılan taş malzeme ise Kemaliye’nin dağlık alanlarından karşılanmaktadır (Akyıldız 2020). İlçedeki dağlık alanların varlığı aynı zamanda ulaşımı da etkilemektedir. Bu sebeple Kemaliye ilçesinin ulaşım bağlantıları zayıf ve güçsüzdür. Bu durum negatif bir özellik olmasına rağmen, şehrin dışarıdan göç almasını engelleyerek ilçenin geleneksel dokusunun bozulmasını engellemiştir (Yapan 2021).

Kemaliye'nin tarihçesi

Ortak kültürün izlerini taşıyan Kemaliye ilçesi ilk olarak Fırat ve Dicle vadilerinin Pers egemenliğinde olduğu dönemde Pers egemenliğindeydi. Daha sonra Bizans ve Roma dönemlerine tanıklık eden ilçe İslamiyet'in yayılmasıyla Arap ordularının akınlarına uğramıştır. Bunu takiben Malazgirt Meydan Muharebesiyle Türklerin eline geçen ilçe, Selçukluların Anadolu'ya hakim olmasıyla Selçuklu egemenliğine girmiştir (Anonim 2022b).

1058 yılında bir kısım Türkmen boyları önce Kemah ilçesini daha sonra Eğin (Kemaliye) ilçesini işgal etmiştir. İlçe bu tarihten itibaren 1100 yılına kadar farklı Türk boyları ve Türk komutanların uğradığı kale görevi görmüştür. Daha sonra Malatya koluna tabi olan Eğin ilçesi 1106 tarihinden itibaren Anadolu Selçuklu Sultanlığına bağlanmıştır. 1243 Köseadağ Savaşı'nda Moğol hakimiyetine giren ilçe ilk olarak Çelebi Sultan Mehmet zamanında Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Yavuz Sultan Selim Eğin ilçesine çok önem vermiş, Kafkasya'dan gelen aileleri Eğin'e yerleştirmiş ve halkın geçimlerini sağlamaları için "et satışı" ile ilgili ferman çıkarmıştır. IV. Murad ise odun ve kömür kethüdalığını Eğin ilçesine vermiştir. Günümüzde genellikle kasap ve kömürcülerin Kemaliyeli olmasının bunların bir sonucu olduğu düşünülmektedir (Anonim 2022b).

17.yy.da Kemaliye'ye uğrayan Evliya Çelebi, ilçede dört köşe bir kale, 1000'e yakın toprak damlı ev, 3 adet medrese, 40'a yakın mektep ve ilçeye yetecek kadar caminin bulunduğunu söylemiştir (Naldan 2016).

Eğin ilçesi 19. yüzyılın ilk yarısında Harput'a, 1878 yılında Elazığ'a ve daha sonra Malatya'ya bağlanmıştır. 1922 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın adına ithafen Kemaliye olarak değiştirilen ilçe 11 Mayıs 1938'de Erzincan iline bağlanmıştır (Anonim 2022b; Vural 2010).

Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tarihi mimari yapılar

Kemaliye ilçe merkezinde tarihi ticari yapılar, hamam, çeşme, medrese, okul, kilise, cami, mescid ve konutlar bulunmaktadır. Kemaliye günümüze gelene kadar birçok yangın ve deprem geçirmiştir. Genel olarak çarşı merkezinde olan ticari yapılar ve hanlar bu süreçlerden etkilenmiş ve özellikle 1987 yılındaki yangın sonucunda ticari yapıların neredeyse tamamı, han yapılarının ise tamamı yanmıştır. Bölgede günümüze ulaşabilen birkaç özgün dükkan kalmıştır (Şekil 5) (Vural 2010; Yapan 2021).

Şekil 5. Günümüze ulaşan dükkân yapılarından örnekler (Yapan 2021)

Su kaynaklarının yoğun olduğu ilçede bir tanesi harap olmak üzere iki hamam yapısı bulunmaktadır (Şekil 6) (Yapan 2021).

Şekil 6. Harap halde bulunan hamam (Yapan 2021)

Kemaliye’de su kaynaklarının fazla olması ve eğimli araziye sahip olmasından dolayı gündelik yaşamda suyu daha rahat kullanmak ve suyu tutmak amacı ile genellikle duvar, merdiven gibi yapı elemanlarına birleşik olarak çok sayıda çeşme inşa edilmiştir. Kemaliye’de ilçe merkezinde 16 olmak üzere toplam 41 tane çeşme vardır (Şekil 7) (Naldan 2019).

Şekil 7. Dört yolağı Mahalle çeşmesi (Naldan 2019)

Evliya Çelebi 17. yüzyılın Eğin'ini ifade ederken üç adet medrese, kırk adet okulun olduğundan bahsetmektedir. Günümüze ise bir adet medrese (Şekil 8-Orta Cami'nin yanında lokanta işlevinde kullanılan) ve eski Rüştîye Mektebi (Şekil 9-konut işlevinde kullanılan) ulaşmıştır (Alper 1990;Yapan 2021).

Şekil 8. Eski ilkokul binası (Yapan 2021)

Şekil 9. Orta Cami'sine yakın konumda olan medrese (Yapan 2021)

Kemaliye ilçe merkezinde üç adet kilise vardır. Bunlardan en çok bilinen ve günümüzde harap durumda olan Surp Asdvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesidir (Şekil 10). Diğer ikisi Surp Kevork Kilisesi (Şekil 11) ve Surp Hovhan Vosgeperan Kilisesidir (Alper 1990).

Şekil 10. Surp Asdvadzadzin Kilisesi
(Yapan 2021)

Şekil 11. Surp Kevork Kilisesi (Yapan 2021)

Kemaliye ilçe merkezinde 8 adet tescilli cami ve 2 adet tescilli mescit bulunmaktadır. Bu yapılar 4. bölümde detaylı olarak ele alınmıştır.

Kemaliye’de konutlar ailelerin büyüklüklerine, kullanım biçimine ve sosyal düzenine göre şekillenmiştir. Kemaliye ilçesinde bulunan bu konutlar sosyal statüden dolayı ‘konak’ olarak adlandırılmamıştır (Yapan 2021).

Geleneksel Kemaliye konutları aşağıda belirtilen özelliklerle açıklanmıştır;

- Kemaliye konutları ve bu yerleşme düzeni 19. yüzyıldan itibaren değişmeden günümüze kadar ulaşmıştır (Yıldırım ve Keskin 2016).
- Konut yapılarının en belirgin özelliği; zorlu topoğrafya şartları yatay olarak dik sokaklar ile ayrılan bitişik ve ayrık nizamda yerleşme düzenini, düşey olarak ise 3-4 katlı konutların oluşmasını sağlamıştır (Akbulut vd 2013). Evlere bakıldığında çoğunluğun 3 katlı, bahçeli ve cephelerde çıkmaların olduğu görülmüştür (Akyıldız 2020) (Şekil 12-13).
- Çatı eğimi genel olarak iki yöne eğim verilerek yapılmış ve çatı malzemesi olarak çoğunlukla sac levha kullanılmıştır (Korkmaz ve Akdemir 2015).
- Kemaliye evlerinde genel olarak dış kapı yapıyı simetrik olarak ikiye ayıracak şekilde konumlanmıştır. Çok büyük konutlarda ise iki giriş kapısı bulunmaktadır. Kapıların üzerine ışıklık amacıyla pencere yapılmıştır. Ayrıca kapıya gelen misafirlerin kadın veya erkek olduğunu anlamak amacıyla kapıların üzerine yapılan, zengin motifli, demir tokmaklar ise Kemaliye konutlarında özgün bir hal almıştır (Yıldırım ve Keskin 2016) (Şekil 14-15).

- Kemaliye evlerinde Fırat Nehrine bakan cephelerde pencereler daha büyük boyutlarda, hakim rüzgar yönü olan kuzeybatı cephesindeki pencereler daha küçük boyutlarda tasarlanmıştır. Ayrıca yapıdaki pencerelerin bazıları mazgal şeklinde yapılarak ışıktan en iyi şekilde yararlanma amaçlanmıştır. Pencerelerde bulunan kepenkler soğuk hava koşullarına karşı işlevlendirilmiştir (Yapan 2021) (Şekil 16-17).
- Kemaliye evlerinin genel yapım tekniği ahşap hatıllı moloz taşla örülmüş beden duvarlarının üzerine ‘hımış’ tekniğinde yapılmış dış cephede kullanılan düşey ahşap kaplamalardır (Akbulut vd 2013; Akyıldız 2020) (Şekil 18).

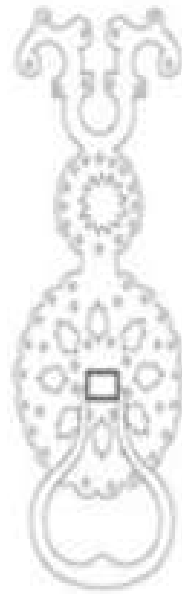
Şekil 12. Geleneksel konutun doğu cephesi (Yapan 2021)

Şekil 13. Geleneksel konutun kuzey cephesi (Yapan 2021)

Şekil 14. Geleneksel konutun kapı detayı (Yıldırım ve Keskin 2016)

Şekil 15. Geleneksel konutun tokmak detayı (Yıldırım ve Keskin 2016)

Şekil 16. Geleneksel konutun mazgal penceresi (Yapan 2021)

Şekil 17. Geleneksel konutun pencere kepenkleri (Vural 2010)

Şekil 18. Geleneksel konutun yapım tekniği (Vural 2010)

Mimarlıkta Tip ve Tipoloji, Tipolojik Analiz Çalışması

“Tip” sözcüğü, “model, matriks, orjinal biçim” anlamına gelen Yunanca “typos” ve “şekil, tür” anlamına gelen Latince “typus” sözcüklerinden gelmektedir (Güleç 2013). Mimarlıkta ilk kez 18. Yüzyıl sonlarında A.C. Quatremère de Quincy geliştirdiği taklit kuramını açıklarken tip kavramından yararlanmış ve tipin bir soyutlama olduğunu önemle vurgulamıştır. Tip düşüncesi, bir örgütlenme içindeki yakınlığı anlatır; yani belirli sayıda yapı arasındaki ortak çizgileri ifade eder (Bingöl 2007).

“Tipoloji” sözcüğü ise Yunanca “logos” sözcüğünden gelmektedir. Tip sözcüğüne “yöntem, kuram ya da bilim” anlamına gelen “oloji” eki eklendiğinde tipoloji; tipin söylemi, kuramı, yöntemi ya da bilimi olarak anlaşılmaktadır (Güleç 2013).

Tarihte ilk kez Aydınlanma Çağı’nda önem kazanan tipoloji, nesneleri fiziksel ya da diğer özelliklerine dayanarak tiplere ayırmak için yapılan çalışmalara verilen addır. Tipoloji sadece işlevlerin çözümlemesine değil, işlevlerin hangi düzeylerde uygun tiplerle buluştuklarını göstermeye de olanak verir (Güney 2007).

Tipolojide bakış açısı kent ölçeğinden, bina ölçeğine kadar inebilmektedir. Bu duruma en uygun örnek Avrupa kentleridir. Kentler ve binalar tipoloji yöntemi ile analiz edilerek ve envanter oluşturularak kayıt altına alınmıştır. Yapılan bu çalışma zaman içerisinde karşılaştırmalı analizlere imkan tanımış ve objektif gözlem sonuçları elde etme olanağı sağlamıştır. Analiz çalışmasına dayalı iki tipoloji sınıfı vardır. Birincisi “mevcut olanı algılama yolu” olarak tanımlanan envanter çalışması ve sınıflandırmaya dayalı çözümleyici tipolojidir. İkincisi ise tasarım sürecine dayalı “yeni ölçütler üretmeyi amaçlayan” türetmeci tipolojidir (Ayyıldız ve Özbayraktar 2018).

Mimarlık alanında yapılan çalışmalar göz önüne alındığında tipolojik yaklaşımlara yönelik en kapsamlı sınıflandırma Arjantinli sanat tarihçisi Waisman’ın önerisidir. Waisman’a (1972) göre tipolojiler taşıdıkları ortak niteliklere göre; Biçimsel Tipolojiler, Strüktürel Tipolojiler, İşlevsel Tipolojiler, Yapıt/Çevre Tipolojileri ve Çevre Tekniklerinin Kullanılma Biçimi Tipolojileri olmak üzere beş grupta sınıflandırılabilir (Ayyıldız ve Özbayraktar 2018).

Cami Mimarisi

İslam sanatında cami ve mescit kavramı

Arapça “cemea” kökünden türeyen ve “toplayan, bir araya getiren” anlamına gelen cami kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan El-Mescidü’l Cami (cemaati toplayan mescid) tamlamasının kısaltılmış şeklidir (Ak 2011). Zaman zaman el-cami olarak nitelendirilse dahi 10. yüzyılın başlarından itibaren ise sadece cami olarak adlandırılmıştır.

Daha sonra minberi bulunan yapılar mescit cami, minberi bulunmayan yapılar ise sadece mescit olarak kullanılmaya başlanmıştır (Özsağlıcak 2019). Mescid, Arapçada sücud (eğilmek, tevazu ile alını yere koymak) kökünden gelen ve ‘secde edilen yer’ anlamında kullanılan bir mekândır (Anonim 2022c).

İslamiyet’in doğuşu ve namazın farz olan ibadetler arasına girmesinin Cenab-ı Hak tarafından Peygamberimize emredilmesi ve bu ibadetin toplu olarak (cemaatle) yapılmasının, tek tek yapılmasından daha fazla sevabı bulunduğu Peygamberimiz tarafından biz ümmetine ifade edilmesi üzerine ilk zamanlarda Hane-i Saadet adıyla anılan Hazret-i Muhammed (S.A.V)’in evinin Suffa (sofa) denilen kısmında topluca kılınmakta ve imamlik da bizzat Peygamberimiz tarafından ifa edilmekte idi (Özsağlıcak 2019).

İslamiyet’in kabulü ile birlikte ilk ibadet yapısı olarak Kâbe ve onu çevreleyen ilk mescid Mescid-i Haram yapılarak kullanılmıştır. Müslümanlığın yaygınlaşması ve Hz. Muhammed’in Medine’ye hicreti ile birlikte Mescid-i Nebevi yapılmıştır (Yurdugüzel 2016).

İslamiyet’in daha yaygınlaşması ve toplumları etkilemesi ile birlikte çok sayıda mescid yapılmış ve yapılan bu yapılar bulunduğu toplumun sanatkarlarının özgün duygu ve düşüncelerini yansıtmıştır. Camiler ise İslam dünyasında hep merkez konumunda bulunmakta ve İslam toplumunun kalbi olarak nitelendirilmektedir (Özsağlıcak 2019).

Ahşap direkli camiler

Türkler tarafından ahşap malzeme birçok mimari yapı ve elemanlarda kullanılmıştır. İslamiyet’in kabulü ile cami mimarisinde kullanılmaya başlayan ahşap, ilk olarak Hz. Muhammed’in Medine’de hurma ağacından dikmelerle yapıldığı Mescid-i Nebevide kullanılmıştır. Daha sonra Karahanlılar ve Gazneliler’de devam eden ahşap kullanımı ahşap direkli ve ahşap çatılı cami mimarisinde kendini göstermiştir (Karakuş 2021). Bu gelenek zamanla Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu, Beylikler Dönemi ve Osmanlı Döneminde de devam etmiştir (Uysal 2014).

Orta Asya geleneği olan ahşap direkli cami, Anadolu’ya Türkler tarafından getirilmiş ve yeni gelişme alanı bulmuştur. Genellikle Orta Anadolu ve İç Batı Anadolu’da yaygın olarak görülen ahşap direkli camilerin Anadolu’daki ilk örnekleri 13. yüzyılda Selçuklu döneminde verilmeye başlanmış, Beylikler döneminde ise daha küçük mescidler halinde ve çok sayıda yapılmıştır. 18-19. yüzyıllarda Osmanlı Döneminde karşımıza çıkan yapılar ise daha küçük boyutlarda ve daha sade olarak inşa edilmiştir (Yaşayacak 2018)

14-15. yüzyıllarda Beylikler döneminde (çoğunlukla Ankara ve çevresinde yoğunlaşan) cami ve mescid yapılarının ahşap direk ve tavan sayılarının arttığı dikkat çekmektedir. Ankara,

Geneği Mescidi (14. yy), Karabük/Küreihadid Köyü Cami (1451); Beyşehir, Köşk Köyü Mescidi (14. yy) gibi eserler bu dönem ki yapılardan bazılarıdır ve bu yapılar ahşap dikme, başlık ve giriş yapı elemanları üzerinden Türkistan geleneğini Anadolu’ya taşıdığından dolayı özgün eserlerdir (Yaşayacak 2018). Ayrıca bu dönemde “Bazilikal plan” ve Afyon Ulu Cami, Sivrihisar Ulu Cami gibi yapılarda nadir görülen “kufe plan tipi” dikkat çekmektedir (Özsağlıcak 2019).

Ahşap direkli camilerde sütun başlıkları ahşap malzemeden yapılmış ve mukarnaslarla hareketlendirilmiştir. Ahşap direkli camilerin ilk yapıldığı dönemlerde mukarnaslı başlık ve profilli yastıklara sahip olduğu görülürken, Osmanlı döneminde yastık ve ahşap direklerin basit başlıklar üzerine oturduğu görülmektedir. Ahşap direkli camilerde diğer farklılaşan mimari unsurlar minber ve mihraplardır. Genellikle ahşap ve mermer malzeme ile inşa edilen minberlerin aynalık kısımlarında Selçuklu döneminden itibaren “küdekari” yapım tekniğinin sıklıkla kullanıldığı dikkat çekmiştir (Yaşayacak 2018).

Mihraplar ise İslamiyet’in ilk dönemlerinde alçı ve taş levha olarak kible yönünü göstermesi yeterli iken 13. yüzyılda duvara ilave edilmeye başlanan oyuk hücre yaygınlaşmış ve ilk mihrapların örnekleri oluşmaya başlanmıştır. Ahşap dikmeli camilerde bir diğer önemli detay kalem işi süslemeleridir. Kalem işi süslemeler özellikle tavan girişleri, sütun başlıkları ve konsollarda karşımıza çıkmaktadır. İlk zamanlarda sadece örtü sisteminde kullanılan detaylar, geç dönem yapılarında duvarlarda da görülmeye başlamıştır (Yaşayacak 2018).

Bu çalışmada, Erzincan Kemaliye ilçesinde bulunan tescilli cami ve mescitlerin tipolojik analizlerinin değerlendirmesinde çalışmaya konu olan bu yapıların geleneksel ahşap direkli cami geleneğini ne ölçüde taşıdığını belirleyebilmek amacıyla Doğu Anadolu Bölgesi için yapılan arşiv çalışmaları sonucunda günümüze ulaşan en tipik ahşap direkli cami olarak belirlenen Erzurum Gürcü Mehmet Paşa Cami ve Erzincan Kemah ilçesi için yapılan arşiv çalışmaları sonucunda günümüze ulaşan en tipik ahşap direkli cami olarak belirlenen Gülabibey Cami seçilmiş, Anadolu örneği için ise literatür çalışmasında öne çıkan Karakuş’un (2021) “13.Yüzyılda Anadolu’da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması” isimli makalede bulunan analiz sonuçları göz önüne alınmış ve Tablo 4’de sonuçlar gösterilmiştir. Tabloda kırmızı ile gösterilen kriterler 13. yüzyılda inşa edilen ahşap direkli camiler için ortak bir değerlendirme yapılamadığından dolayı bu kriterler Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli cami ve mescitlerin geleneksel ahşap direkli cami geleneğini ne ölçüde taşıdığını tespit etmek için yapılan değerlendirme çalışması dışında bırakılmıştır. Tüm bu sonuçlar dikkate alınarak belirlenen analiz kriterleri Tablo 5-8’de sunulmuştur.

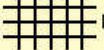
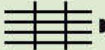
Tablo 4. “13.Yüzyılda Anadolu’da İnş Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması” İsimli Makalede Bulunan Analiz Sonuçları

YAPI ADI	AFYON ULU CAMİİ	SİVRİHİSAR ULU CAMİİ	ASLANHANE (AHİ ŞERAFETTİN) CAMİİ	BEYŞEHİR EŞREFOĞLU CAMİİ
YAPIM TARİHİ	1272-77	1274-75	1290	1297-99
YAPIM TEKNİĞİ- MALZEME	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA	TAŞ YIĞMA
PLAN TİPİ	BESGEN/YAMUK (KUFE)	ENİNE DİKDÖRTGEN (KUFE)	BOYUNA DİKDÖRTGEN (BAZİLİKAL)	BESGEN/YAMUK (BAZİLİKAL)
NEF SAYISI	9	6	5	7
GİRİŞ SAYISI- YÖNÜ	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)	3 (KUZEY-DOĞU-BATI)
SON CEMAAT	YOK	YOK	YOK	VAR
MAHFEL KAT	VAR	VAR	VAR	VAR
BEY MAHFİLİ	VAR (ANCAK GÜNÜMÜZDE YOK)	YOK	YOK	VAR
MINARE YERİ	KUZEY BATI	GÜNEY DOĞU	KUZEY DOĞU	KUZEY DOĞU
MİNARE MALZEMESİ	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE	TAŞ KAİDE/TUĞLA GÖVDE
AHŞAP SÜTUN SAYISI	40	63	24	41
SÜTUN BAŞLIKLARI	AHŞAP	AHŞAP/TAŞ	MERMER	AHŞAP
SÜTUN KAİDESİ	TAŞ	MERMER	TAŞ	TAŞ
ÇATI ÖRTÜ MALZEMESİ	KURŞUN	BAKIR	BAKIR	KURŞUN
AYDINLIK FENERİ	VAR ANCAK KAPATILMIŞ	VAR	YOK	VAR
MİHRAP ÖNÜ MAKSURESİ	YOK	YOK	YOK	VAR
TAÇ KAPI	YOK	YOK	VAR	VAR
KAPI DIŞ FORMU	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ	KEMER ALINLIKLİ	KEMER ALINLIKLİ KEMERLİ
KAPI İÇ FORMU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU/ KEMERLİ
PENCERE DIŞ FORMU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLİ/KEMERLİ	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU
PENCERE İÇ FORMU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLİ	DÜZ LENTOLU	DÜZ LENTOLU/KEMER ALINLIKLİ	DÜZ LENTOLU
ÇEVRE İLİŞKİSİ	AVLU İÇİNDE	AVLU İÇİNDE	KÜLLİYE İÇİNDE	KÜLLİYE İÇİNDE
SÜSLEME ELEMANLARI	AHŞAP ELEMANLARDA KALEMİŞİ	AHŞAP ELEMANLARDA KALEMİŞİ	ALÇI MİHRAP, TAŞTA SÜSLEME, MİNBER	ÇİNİ MOZAYİK MİHRAP, TAŞTA SÜSLEME, MİNBER

Tablo 5. Camilerin Genel Özellikleri

Analiz Kriterleri		13. YÜZYILDA ANADOLU'DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	GÜRCÜ MEHMET PAŞA CAMİ	GÜLABİBEY CAMİ		
Yapı Kimliği	Yapım Yılı	13.yy	1648	1347		
	Konumu	Afyon / Ankara Sivrihisar / Beyşehir	Erzurum / Yakutiye Mahallesi	Erzincan / Kemah/ Çarşı Mahallesi		
	Yapısal Müdahale	Var	Var	Var		
Yapının Genel Özellikleri	Yapı- Çevre ilişkisi	Yapıya giriş	Avludan giriş	Avludan giriş	Avludan giriş	
		Giriş sayısı	3	1	1	
		Giriş yönü	Kuzey / Doğu / Batı	Kuzey	Batı	
		Çevresindeki yapılar	Türbe / Han / Hamam / Zaviye	Saray Hamamı / Hazire	-	
	Plan Özellikleri ve Mekan Elemanları	Plan Formu	Cami	 / Dikdörtgen	 / Dikdörtgen	 / Dikdörtgen
			Harim	 / Dikdörtgen	 / Dikdörtgen	 / Kare
		Çatı	Form	 / / Kırma	 / / Kırma	 / / Kırma
			Malzeme	Kurşun / Bakır	Kiremit Görünümlü Metal Sac	Kiremit
		Minare Gövde Kaide	Form	 / Kare	 / Dikdörtgen	 / Kare
			Malzeme	Kesme Taş	Yonu Taş	Kesme Taş
			Form	 / Daire	 / Daire	 / Çokgen
			Malzeme	Tuğla	Tuğla	Kesme Taş
		Son Cemaat Mah.	Yok	Yarı Açık	Kapalı	
		Kadınlar Mahfili	 / Çıkmasız	 / Çıkmasız	 / Çıkmasız	
		Depo	Yok	Yok	Yok	
		Kitabe	Var	Var	Var	

Tablo 6. Camilerin Malzeme ve Taşıyıcı Sistem Elemanları

Analiz Kriterleri		13. YÜZYILDA ANADOLU'DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	GÜRCÜ MEHMET PAŞA CAMİ	GÜLABİBEY CAMİ		
Malzeme ve Taşıyıcı Sistem Elemanları	Taşıyıcı Sistem Elemanları	Ahşap Sütun	Form	 / Daire	 / Kare	 / Daire
			İşl./işlmz	İşlemesiz	İşlemeli	İşlemesiz
		Ahşap Yastık Kirişleri	Form	 / Dikdörtgen	 / Dikdörtgen	 / Kare
			İşl./işlmz	İşlemesiz	İşlemeli	İşlemesiz
			Sade / Kademeli	Kademeli	Kademeli	Sade
		Kaide	Form	 / Kare	 / Kare	 / Daire
			Malzeme	Taş	Taş	Taş
			Sade / Kademeli	Kademeli	Kademeli	Kademeli
		İç Mekan Üst Örtü	Plan	 / Düz tavan	 / Düz tavan	Düz tavan
			Malzeme	Ahşap	Ahşap	Ahşap
	Malzeme	Beden Duvarları	Moloz Taş	MolozTaş	Moloz Taş	

Tablo 7. Camilerin Mimari Elemanları

Analiz Kriterleri		13. YÜZYILDA ANADOLU'DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	GÜRCÜ MEHMET PAŞA CAMİ	GÜLABİBEY CAMİ	
Mimari Elemanları	Mihrap	Form			
		Malzeme	Taş	Taş	Taş
		Süsleme	Bitkisel motifli	Yok	Bitkisel motifli bordür
	Vaaz Kürsüsü	Form	Yok		
		Malzeme	Yok	Ahşap	Ahşap
		İşlemeli/işlemesiz	Yok	İşlemeli / Geometrik motif	İşlemeli
	Minber	Malzeme	Ahşap	Ahşap	Ahşap
		İşlemeli/işlemesiz	İşlemeli / Geometrik motif	İşlemeli / Geometrik motif	İşlemeli / Geometrik motif

Tablo 8. Camilerin Cephe Elemanları

Analiz Kriterleri		13. YÜZYILDA ANADOLU'DA İNŞA EDİLEN AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	GÜRCÜ MEHMET PAŞA CAMİ	GÜLABİBEY CAMİ	
Cephe Elemanları	Kapı	Form			
		Kanat Sayısı	Çift Kanatlı	Tek Kanatlı	Çift Kanatlı
		Malzeme	Ahşap	Ahşap	Ahşap
	Pencere	Form	Tüm Yapılarda Farklı Pencere Formlarının Kullanılmasından Dolayı Ortak Bir Değerlendirme Yapılamamıştır.		
		Kanat Sayısı	Çift Kanatlı / Tek Kanatlı	Çift Kanatlı	Çift Kanatlı / Tek Kanatlı
		Malzeme	Ahşap	Ahşap	Ahşap
		Parmaklık	Demir	Demir	Demir
		Denizlik	Sıva + Boya	Sıva + Boya / Taş	Sıva + Boya / Taş

Rölöve - Restitüsyon Çalışmaları ve Restorasyon Projesi

Tarihi yapılar yapıldıkları dönemin mimari düzenini, yapım tekniklerini ve sanatsal özelliklerini ifade etmesinden dolayı korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Bu yapıların kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarmak amacı ile yapının zaman içerisinde tadilata ihtiyaç duyması durumunda aşamalı olarak Rölöve ve Restitüsyon çalışmaları ile Restorasyon projelerinin hazırlanması gerekmektedir. Bu çizimler;

Rölöve; yapının mevcut durumunun çeşitli yöntemler kullanılarak ölçekli çizimlerle anlatımıdır (Sert 2012).

Restitüsyon; sonradan değişime uğrayan ya da yok olmuş yapıların ilk tasarlandığı hali veya belirli dönemlerdeki durumunun arşiv belgelerinden, yapıda bulunan izlerden ve bölgede yaşayan halktan elde edilen bilgiler ışığında ölçekli çizimlerle anlatımıdır (Sert 2012).

Restorasyon; mevcut olan bozulma ve hasarların tespit edildikten sonra yapının orjinaline en yakın tasarımın yapılarak yapının daha uzun süre ayakta kalmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayan müdahalelerin ölçekli çizimlerle anlatımıdır (Sert 2012).

Bölüm Değerlendirmesi

Çalışmanın bu bölümünde; Erzincan ili, Kemaliye ilçesinin zengin tarihine; Kemaliye ilçesinin mimari özelliklerine ve kültürel değerlerine değinilmiştir. 2021 yılında Unesco Dünya Geçici Miras Listesi'ne alınan ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kemaliye ilçesinin geleneksel mimari özelliklerinin yanı sıra kendine özgü mimari özelliklerinin de olması çalışma kapsamına alınma nedeni olmuştur. Kemaliye yerleşkesinde bulunan ve günümüze kadar ulaşmış olan kültürel mirasların içerisinde de bir sınırlama yapılmış, İslam sanatında cami ve mescit kavramları açıklanmıştır. Bu bölümde Türklerin Anadolu'ya getirdiği, geliştirdiği ve yaydığı ahşap direkli cami geleneğinin tarihsel sürecine değinilmiş böylelikle Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camiler çalışma kapsamına alınmıştır. Bu yapıların ele alınmasının sebebi aşağıda belirtilen gerekçelerle açıklanmıştır.

- Ahşap direkli cami geleneğinin Türklere ait olması ve Anadolu'nun her bölgesinde bulunmasından dolayı tipolojik analiz sonuçlarının değerlendirilmesi açısından daha nitelikli sonuçlar elde edilebilir.
- Kemaliye'de bulunan özgün mimari özelliklere sahip tescilli ahşap direkli camiler Kemaliye yerleşkesi içerisinde bir tipolojik örnek teşkil edebilirler.

Çalışmanın amaç ve kapsamına uygun olarak bu bölümde; yapılan araştırma ve analiz çalışmalarının sonuçlarını daha iyi ifade edebilmek için; tip ve tipoloji kavramları açıklanmış, tipolojik analiz yöntemleri ortaya konulmuştur. Son olarak yapılan analiz çalışmasının Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami örneğinde değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmış olan rölöve ve restitüsyon çizimlerini daha iyi anlayabilmek için gerekli kavramlar açıklanmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Materyal

Erzincan ili Kemaliye ilçe merkezinde bulunan camilerin tipolojik analizinin yapılması amacıyla öncelikle Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nde arşiv araştırması yapılmıştır. Yapılan arşiv çalışması sonucunda Kemaliye ilçe merkezinde toplam 10 adet tescilli dini yapı tespit edilmiştir. Bu camiler: Dörtıyolağzı Cami, Kurtoğlu Cami, Hacı Emin Efendi Mescidi, Embiyabey Cami, Taşdibi Cami, Orta Cami, İhsaniye Cami, Halil Ağa Mescidi, Bahçe Cami ve Koçan Cami olarak belirlenmiştir. Bunların arasından Dörtıyolağzı Cami ve Orta Cami ahşap direkli ve ahşap tavanlı olmadığından dolayı çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Geriye kalan 8 tescilli ahşap direkli cami bu çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Yöntem

Yapılan çalışmanın amacına uygun olarak Anadolu'da ve Kemaliye'de bulunan ahşap direkli camiler hakkında literatür taraması ve arşiv araştırması yapılmıştır.

Çalışmanın ana materyalini oluşturan ve Erzincan ili Kemaliye ilçe merkezinde bulunan 8 adet tescilli ahşap direkli dini yapı 2021 yılı Ekim ayında yapılan yerinde inceleme çalışmaları sırasında fotoğraflarla görsel olarak belgelenmiş, plan ve cephe tipolojilerini belirlemek amacıyla basit rölöveleri çıkartılmıştır. Sekiz adet tescilli dini yapı; yapı çevre ilişkisi, plan özellikleri ve mekan elemanları, cephe elemanları, taşıyıcı sistem elemanları, malzemeleri ve mimari elemanlarına göre sınıflandırılarak envanter oluşturulmuştur. Sekiz camiye ait yapı tanıtım kartları hazırlanarak, camilerin detaylı mimari analizleri yapılmıştır.

Kemaliye ilçe merkezinde bulunan ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerin belirlenen tipolojik özelliklerinin çoğunluğunu taşıdığından dolayı örneklem çalışması kapsamında daha detaylı ele alınan Kurtoğlu (Gümrükçü) Caminin rölöve çizimlerini hazırlanmak amacıyla total station yardımıyla genel ölçüleri, ölçüm cihazının net okuyamadığı bölümler ve detay ölçüleri ise mekanik yöntemlerle (lazer metre ve şerit metre) alınmıştır. Çalışmanın devamında Kurtoğlu (Gümrükçü) Caminin total station ile alınan ölçüleri bilgisayar ortamında üç boyutlu nokta bulutu olarak birleştirilmiş ve yapının plan, kesit cephe ve detay çizimleri oluşturulmuştur. Yapı özelinde derinleştirilen literatür taraması, arşiv çalışmaları, sanat tarihi raporu ve yerinde inceleme çalışmaları sonucunda yapıya ait 1. ve 2. dönem restitüsyon çizimleri hazırlanmıştır.

Literatür taraması ve arşiv araştırmalarının yanı sıra Kemaliye'deki 8 tescilli cami üzerinden yapılan detaylı mimari analizler sonucunda ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerini belirlemek amacıyla altı ana başlık belirlenmiştir. Bunlar;

- Yapı-çevre ilişkisi,
- Plan özellikleri ve mekan elemanları
- Cephe elemanları
- Taşıyıcı sistem elemanları
- Yapı malzemeleri
- Mimari elemanlardır.

Kemaliye'deki ahşap direkli camiler geliştirilen bu kriterler doğrultusunda öncelikle kendi aralarında kıyaslanarak değerlendirilmiştir. Daha sonra elde edilen sonuçlar Anadolu'daki örnekleriyle karşılaştırılarak değerlendirilen özelliklerin yöresel mi, bölgesel mi yoksa genel mi olduğu sorgulanmıştır. Bu bağlamda, Kemaliye'deki ahşap direkli camilerin tipolojik özellikleri belirlenmiştir. Son olarak, bu kriterler örneklem çalışması kapsamında seçilen Kurtoğlu Cami özelinde daha detaylı ele alınarak yapının özgün, yöresel, bölgesel ve genel özellikleri tespit edilmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kemaliye İlçe Merkezinde Bulunan Tescilli Ahşap Direkli Camiler

Bu bölümde; Kemaliye yerleşkesinde yer alan dini yapılardan camiler alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.

Bahçe Mahallesi Cami

Bahçe Mahallesi Cami; Kemaliye ilçe merkezinin batısında, Bahçe Mahallesi'nde ve 178 ada 4 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nin 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Caminin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekte ve caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır (Naldan 2016). Son cemaat mahali giriş kapısının üzerinde bulunan metal levhada "Bahçe Mahallesi Camii 1251" yazmaktadır (Şekil 19). EKVKBK'den elde edilen tescil fişinden 1251 (m.1836) yılının yapının inşa tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Harim giriş kapısı üzerinde bulunan tadilat kitabesinde ise yapıya İbrahim Ağa tarafından eklemeler yapıldığından bahsetmektedir (Şekil 20). Cami ahşap hatıllı moloz taş malzemeden yapılmıştır. Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2008 yılında yapısal müdahale görmüştür (Naldan 2016). Günümüzde ibadete açık olan cami aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 19. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahali kapısının üzerinde bulunan metal levha

Şekil 20. Bahçe Mahallesi Cami harim kapısı üzerinde bulunan tadilat kitabesi

Cami batıdan doğuya doğru eğimli bir arazi üzerine konumlandırılmış, doğu ve batı cepheleri sokağa bakmaktadır. Eğimli bir araziye oturduğundan dolayı doğu ve batı cepheleri arasında yükseklik farkı vardır. Camiye yoldan direkt giriş sağlanmaktadır. Caminin kuzeydoğu cephesinde kare kesit kaideli, silindirik gövdeli, kesme taş malzemeden yapılmış minare yer almaktadır. Minareye iki sıra taş merdivenden ulaşılmakta ve dikdörtgen formlu, kemerli, tek kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. EKVKBK'nin fotoğraflarından bu minarenin orjinal olmadığı (Şekil 21) ve orjinal minarenin çatı üzerinden yükselen, içten ahşap dıştan sac malzeme ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 22) (Naldan 2016).

Şekil 21. Bahçe Mahallesi Cami minaresi

Şekil 22. Bahçe Mahallesi Cami orjinal minaresi (Naldan 2016)

Caminin doğu cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, taş eşikli, tek kanatlı, mihli, ahşap kapıdan son cemaat mahaline girilmektedir. Ahşap basamakla ulaşılan son cemaat mahali dikdörtgen formlu, ahşap döşemeli, mihraba paralel uzanan kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir (Şekil 25). Son cemaat mahalinin güney duvarında yarım daire kesitli, sıva ve boya malzemeli mihrap bulunmaktadır. Daha önce belli bir seviyeye kadar duvar örgüsü üzerine oturan üç adet ahşap dikme ile üst örtü desteklenerek, ahşap korkuluklarla çevrelenmiş yarı açık bir mekan olarak tasarlanan son cemaat mahali geçirdiği onarımla tüm cephesi ahşap lambrilerle kaplanmıştır (Şekil 24, Şekil 26). 2008 yılında geçirdiği onarımla bu ahşap lambriler kaldırılarak cephe orjinal görünümüne kavuşturulmuştur. Daha sonra ilçe halkı tarafından (ne zaman yapıldığı bilinmemekte) bu mekan dikdörtgen formlu, altı bölmeli ahşap pencerelerle kapatılmıştır (Şekil 23) (Naldan 2016).

Şekil 23. Bahçe Mahallesi Cami doğu cephesi

Şekil 24. Bahçe Mahallesi Cami 2008 yılındaki doğu cephesi (EKVKBKM arşivi)

Şekil 25. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahali

Şekil 26. Bahçe Mahallesi Cami 2008 yılındaki son cemaat mahali (Naldan 2016)

Harime giriş, son cemaat mahali giriş kapısıyla aynı aks üzerinde olan ve önünde taş basamak bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapı ile sağlanmaktadır. Cami dikdörtgen planlı olup harim ise kare planlı, ahşap döşemeli, bir adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikme çokgen(sekizgen) formundadır. Kaidesi

olmayan ahşap dikme dikdörtgen formlu, kademeli ahşap sütun başlığına sahiptir. Harim içten mihraba dik uzanan ana ahşap kiriş üzerine mihraba paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana, dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde sıva ve boya malzemeli mihrap bulunmaktadır. Mihrabın sağ tarafında orijinal olmayan ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıkları dörtgen panolarla ve korkulukları kafes tekniğinde yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külahla örtülüdür. Mihrabın sol tarafında orijinal olmayan ahşap vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harim mekanında ahşap merdivenle ulaşım sağlanan ve ahşap korkuluklar ile çevrelenmiş kadınlar mahfili bulunmaktadır. Caminin deposuna harim bölümünden, ahşap kapakla üzeri kapatılmış merdivenle ulaşılmaktadır.

Şekil 27. Bahçe Mahallesi Cami harim kuzey iç cephesi

Şekil 28. Bahçe Mahallesi Cami harim güney iç cephesi

Harimin doğu cephesinde üç adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, sabit pencereli, demir parmaklıklı; güney cephesinde bir adet kare formlu, tek kanatlı mazgal ve batı cephesinde üç adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, sabit pencereli, kare formlu üstten aydınlatmalı, demir parmaklıklı, içten kemer formlu, dıştan ahşap kapaklı ahşap pencereler bulunmakta, bu pencere formlarının birbirinden farklı olması ile farklı cephe düzenleri oluşmaktadır. Yapının mevcut durumunda süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ancak son cemaat mahali orjinal mihrabında yaprak ve karanfil motifleri bulunduğu arşiv belgelerinden tespit edilmiştir (Şekil 29) (Naldan 2016).

Şekil 29. Bahçe Mahallesi Camisi orjinal mihrabiye alınlığında bulunan yaprak ve karanfil motifleri (Naldan 2016)

Yapının Kimliği		Yapının Adı		Bahçe Mahallesi Cami																																																																																																																																																																																																										
Konumu		Erzincan / Kemaliye, Bahçe Mahallesi																																																																																																																																																																																																												
Yapım Yılı		1836																																																																																																																																																																																																												
Ada / Parsel		178 / 4																																																																																																																																																																																																												
Tescil Tarihi		25.11.2005																																																																																																																																																																																																												
Yapısal Müdahale		Var ☒ Yok ☐																																																																																																																																																																																																												
Çizimleri																																																																																																																																																																																																														
Genel Özellikleri <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Cami Plan Formu</th> <th>Giriş Sayısı</th> <th>Giriş Yönü</th> <th>Son Cemaat Mahali</th> </tr> <tr> <td>☒ e/b < 1</td> <td>1</td> <td>Doğu</td> <td>Yarı Açık</td> </tr> <tr> <td>☒ e/b = 1</td> <td>2</td> <td>Batı</td> <td>Kapalı</td> </tr> <tr> <td>☒ e/b > 1</td> <td>3</td> <td>Kuzey</td> <td>Yok</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Yapı-Çevre İlişkisi</th> <th>Kadınlar Mahfili</th> <th>Lojman</th> </tr> <tr> <td colspan="2">Avludan Giriş</td> <td>☒ ÇIKMALI</td> <td>☒ ÇIKMASIZ</td> <td>Var</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Yoldan Giriş</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>Yok</td> </tr> <tr> <td colspan="2"> <th>Kaide</th> <th>Minare</th> <th>Çatı</th> <th>Depo</th> </td></tr> <tr> <td>☒ Yok</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒ Kuma</td> <td>☒ Yapunun altında</td> <td></td> </tr> <tr> <td>☒ Taş</td> <td>☒ Taş</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Yapunun bitişinde</td> <td></td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Kiremit</td> <td>☒ Yok</td> <td>Kitabe</td> </tr> <tr> <td>☒ Sac</td> <td>☒ Sac</td> <td>☒ Kurgun</td> <td>☒ Var</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td colspan="2" rowspan="5"> Cephe Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Kapı</th> <th colspan="2">Pencere</th> </tr> <tr> <td>☒ Kemerli</td> <td>☒ Dikdörtgen</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Kare</td> <td>☒ Tek Kanallı</td> <td>☒ Yonu Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> </tr> <tr> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Sabit Pencere</td> <td>☒ Beton</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Var</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>☒ Demir</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> </table> </td> <td colspan="2"> Malzeme ve Taşıyıcı Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Ahşap Yastık Kirişi</th> <th colspan="2">Sütun Kaidesi</th> </tr> <tr> <td>☒ DİKDÖRTGEN</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Sütun Formu</th> <th colspan="2">Beden Duvarı</th> </tr> <tr> <td>☒ DAİRE</td> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒</td> <td>☒ Kesme Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ SEKİZGEN</td> <td>☒</td> <td>☒ Moloz Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap Hatlı</td> <td>☒</td> </tr> </table> </td> </tr> <tr> <td colspan="2"> Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table> </td> <td colspan="2"> Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table> </td> </tr> </table>		Cami Plan Formu		Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali	☒ e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık	☒ e/b = 1	2	Batı	Kapalı	☒ e/b > 1	3	Kuzey	Yok	Yapı-Çevre İlişkisi		Kadınlar Mahfili	Lojman	Avludan Giriş		☒ ÇIKMALI	☒ ÇIKMASIZ	Var	Yoldan Giriş		☒	☒	Yok	<th>Kaide</th> <th>Minare</th> <th>Çatı</th> <th>Depo</th>		Kaide	Minare	Çatı	Depo	☒ Yok	☒ Yok	☒ Kuma	☒ Yapunun altında		☒ Taş	☒ Taş	☒ Kaldırım İstik	☒ Yapunun bitişinde		☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kiremit	☒ Yok	Kitabe	☒ Sac	☒ Sac	☒ Kurgun	☒ Var	☒ Yok	Cephe Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Kapı</th> <th colspan="2">Pencere</th> </tr> <tr> <td>☒ Kemerli</td> <td>☒ Dikdörtgen</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Kare</td> <td>☒ Tek Kanallı</td> <td>☒ Yonu Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> </tr> <tr> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Sabit Pencere</td> <td>☒ Beton</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Var</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>☒ Demir</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> </table>		Kapı		Pencere		☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kemeraltı	☒ Kare	☒ Tek Kanallı	☒ Yonu Taş	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Kemeraltı	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Sıva + Boya	☒ Çift Kanallı	☒ Çift Kanallı	☒ Sabit Pencere	☒ Beton	☒ Ahşap	☒ Var	☒ KAPAK	☒ Yok	☒ Demir	☒ Yok	☒ KAPAK	☒ Yok	Malzeme ve Taşıyıcı Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Ahşap Yastık Kirişi</th> <th colspan="2">Sütun Kaidesi</th> </tr> <tr> <td>☒ DİKDÖRTGEN</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Sütun Formu</th> <th colspan="2">Beden Duvarı</th> </tr> <tr> <td>☒ DAİRE</td> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒</td> <td>☒ Kesme Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ SEKİZGEN</td> <td>☒</td> <td>☒ Moloz Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap Hatlı</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Ahşap Yastık Kirişi		Sütun Kaidesi		☒ DİKDÖRTGEN	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Taş	☒ KARE	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Ahşap	☒ YOK	☒	☒ YOK	☒	Ahşap Sütun Formu		Beden Duvarı		☒ DAİRE	☒	☒ Yonu Taş Duvar	☒	☒ KARE	☒	☒ Kesme Taş Duvar	☒	☒ SEKİZGEN	☒	☒ Moloz Taş Duvar	☒	☒	☒	☒ Sıva + Boya	☒	☒	☒	☒ Ahşap Hatlı	☒	Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Mihrap		Ahşap Minber		☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒	☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒	☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒	☒	☒ Ahşap	☒	☒	☒	☒ Boya	☒	☒	Ahşap Vaaz Kürsüsü				☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒	☒	☒	☒	☒	Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Mihrap		Ahşap Minber		☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒	☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒	☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒	☒	☒ Ahşap	☒	☒	☒	☒ Boya	☒	☒	Ahşap Vaaz Kürsüsü				☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒	☒	☒	☒	☒
		Cami Plan Formu		Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali																																																																																																																																																																																																								
		☒ e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık																																																																																																																																																																																																									
		☒ e/b = 1	2	Batı	Kapalı																																																																																																																																																																																																									
		☒ e/b > 1	3	Kuzey	Yok																																																																																																																																																																																																									
Yapı-Çevre İlişkisi		Kadınlar Mahfili	Lojman																																																																																																																																																																																																											
Avludan Giriş		☒ ÇIKMALI	☒ ÇIKMASIZ	Var																																																																																																																																																																																																										
Yoldan Giriş		☒	☒	Yok																																																																																																																																																																																																										
<th>Kaide</th> <th>Minare</th> <th>Çatı</th> <th>Depo</th>		Kaide	Minare	Çatı	Depo																																																																																																																																																																																																									
☒ Yok	☒ Yok	☒ Kuma	☒ Yapunun altında																																																																																																																																																																																																											
☒ Taş	☒ Taş	☒ Kaldırım İstik	☒ Yapunun bitişinde																																																																																																																																																																																																											
☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kiremit	☒ Yok	Kitabe																																																																																																																																																																																																										
☒ Sac	☒ Sac	☒ Kurgun	☒ Var	☒ Yok																																																																																																																																																																																																										
Cephe Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Kapı</th> <th colspan="2">Pencere</th> </tr> <tr> <td>☒ Kemerli</td> <td>☒ Dikdörtgen</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Kare</td> <td>☒ Tek Kanallı</td> <td>☒ Yonu Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Kemeraltı</td> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> </tr> <tr> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Çift Kanallı</td> <td>☒ Sabit Pencere</td> <td>☒ Beton</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Var</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>☒ Demir</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒ KAPAK</td> <td>☒ Yok</td> </tr> </table>		Kapı		Pencere		☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kemeraltı	☒ Kare	☒ Tek Kanallı	☒ Yonu Taş	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Kemeraltı	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Sıva + Boya	☒ Çift Kanallı	☒ Çift Kanallı	☒ Sabit Pencere	☒ Beton	☒ Ahşap	☒ Var	☒ KAPAK	☒ Yok	☒ Demir	☒ Yok	☒ KAPAK	☒ Yok	Malzeme ve Taşıyıcı Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Ahşap Yastık Kirişi</th> <th colspan="2">Sütun Kaidesi</th> </tr> <tr> <td>☒ DİKDÖRTGEN</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Kaldırım İstik</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> <td>☒ YOK</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Sütun Formu</th> <th colspan="2">Beden Duvarı</th> </tr> <tr> <td>☒ DAİRE</td> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ KARE</td> <td>☒</td> <td>☒ Kesme Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒ SEKİZGEN</td> <td>☒</td> <td>☒ Moloz Taş Duvar</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap Hatlı</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Ahşap Yastık Kirişi		Sütun Kaidesi		☒ DİKDÖRTGEN	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Taş	☒ KARE	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Ahşap	☒ YOK	☒	☒ YOK	☒	Ahşap Sütun Formu		Beden Duvarı		☒ DAİRE	☒	☒ Yonu Taş Duvar	☒	☒ KARE	☒	☒ Kesme Taş Duvar	☒	☒ SEKİZGEN	☒	☒ Moloz Taş Duvar	☒	☒	☒	☒ Sıva + Boya	☒	☒	☒	☒ Ahşap Hatlı	☒																																																																																																																																							
		Kapı		Pencere																																																																																																																																																																																																										
		☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen	☒ Ahşap	☒ Ahşap																																																																																																																																																																																																									
		☒ Kemeraltı	☒ Kare	☒ Tek Kanallı	☒ Yonu Taş																																																																																																																																																																																																									
		☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Kemeraltı	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Sıva + Boya																																																																																																																																																																																																									
☒ Çift Kanallı	☒ Çift Kanallı	☒ Sabit Pencere	☒ Beton																																																																																																																																																																																																											
☒ Ahşap	☒ Var	☒ KAPAK	☒ Yok																																																																																																																																																																																																											
☒ Demir	☒ Yok	☒ KAPAK	☒ Yok																																																																																																																																																																																																											
Ahşap Yastık Kirişi		Sütun Kaidesi																																																																																																																																																																																																												
☒ DİKDÖRTGEN	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Taş																																																																																																																																																																																																											
☒ KARE	☒ Kaldırım İstik	☒ Kaldırım İstik	☒ Ahşap																																																																																																																																																																																																											
☒ YOK	☒	☒ YOK	☒																																																																																																																																																																																																											
Ahşap Sütun Formu		Beden Duvarı																																																																																																																																																																																																												
☒ DAİRE	☒	☒ Yonu Taş Duvar	☒																																																																																																																																																																																																											
☒ KARE	☒	☒ Kesme Taş Duvar	☒																																																																																																																																																																																																											
☒ SEKİZGEN	☒	☒ Moloz Taş Duvar	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒	☒ Sıva + Boya	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒	☒ Ahşap Hatlı	☒																																																																																																																																																																																																											
Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Mihrap		Ahşap Minber		☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒	☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒	☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒	☒	☒ Ahşap	☒	☒	☒	☒ Boya	☒	☒	Ahşap Vaaz Kürsüsü				☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒	☒	☒	☒	☒	Mimari Elemenları <table border="1"> <tr> <th colspan="2">Mihrap</th> <th colspan="2">Ahşap Minber</th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İslamîsiz</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒ Boya</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <th colspan="2">Ahşap Vaaz Kürsüsü</th> <th colspan="2"></th> </tr> <tr> <td>☒ FORM</td> <td>☒ İslamî</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> <tr> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> <td>☒</td> </tr> </table>		Mihrap		Ahşap Minber		☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒	☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒	☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒	☒	☒ Ahşap	☒	☒	☒	☒ Boya	☒	☒	Ahşap Vaaz Kürsüsü				☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒	☒	☒	☒	☒																																																																																																																																			
Mihrap		Ahşap Minber																																																																																																																																																																																																												
☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Ahşap	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Boya	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
Ahşap Vaaz Kürsüsü																																																																																																																																																																																																														
☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
Mihrap		Ahşap Minber																																																																																																																																																																																																												
☒ FORM	☒ Sıva + Boya	☒ İslamî	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Yonu Taş	☒ İslamîsiz	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Alçı	☒ Yok	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Ahşap	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒ Boya	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
Ahşap Vaaz Kürsüsü																																																																																																																																																																																																														
☒ FORM	☒ İslamî	☒	☒																																																																																																																																																																																																											
☒	☒	☒	☒																																																																																																																																																																																																											

Embiyabey Cami; Kemaliye ilçe merkezinin batısında, Bahçe Mahallesi'nde ve 158 ada elde yer almaktadır. EKVKBK'nin 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Caminin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekte ve caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. EKVKBK'den elde edilen tescil fişinden yapının 1864-65 yıllarında inşa edildiği tespit edilmiştir. Yapının doğu duvarının üzerinde tadilat kitabesi bulunmaktadır (Şekil 30). Cami moloz taş malzemeden yapılmıştır. Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2017 yılında yapısal müdahale görmüştür. Günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 30. Embiyabey Camisinin doğu duvarı üzerinde bulunan tadilat kitabesi

Cami batıdan doğuya doğru eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Caminin güney cephesine bitişik konut yapısı bulunmaktadır. Eğimli bir araziye konumlanmasından dolayı doğu ve batı cepheleri arasında yükseklik farkı vardır. Camiye yoldan direk giriş sağlanmaktadır. Caminin batı cephesinde kare kesit kaideli, silindirik gövdeli, ahşap malzemeden yapılmış minare yer almaktadır (Şekil 31). Minareye doğu cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap görünümlü PVC kapıdan girilmektedir. EKVKBK'nin 2010 yılındaki fotoğraflarından ve belgelerinden bu minarenin orjinal olmadığı, orijinal minarenin çatı üzerinden yükselen, ahşap iskeletli olduğu ve sac malzeme ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 32) (Naldan 2016).

Şekil 31. Embiyabey Cami minaresi

Şekil 32. Embiyabey Caminin 2010 yılındaki belgelerden tespit edilen orijinal minaresi (Naldan 2016)

Caminin deposuna doğu cephesinde bulunan iki adet dikdörtgen formlu, taş eşikli, tek kanatlı, mıhlı, demir tokmaklı ahşap kapıdan girilmektedir. Bu mekanın aydınlatılması amacıyla yapılmış iki tanesi ahşap kapıların üzerinde, bir tanesi iki kapının arasında ve üst sırasında bulunan toplam üç adet ahşap söveli, kare formlu, demir parmaklıklı pencere bulunmaktadır. 2010 yılındaki belgelerde bu pencerelerden iki tanesinin ahşap tahtalarla kapatıldığı (şekil 34), 2021 yılında yapılan restorasyonda bu ahşap tahtaların sökülerek pencerelerin amacına uygun olarak kullanıldığı görölmüştür (şekil 33) (Naldan 2016).

şekil 33. Embiyabey Cami doğu cephesi

şekil 34. Embiyabey Caminin 2010 yılındaki doğu cephesi (Naldan 2016)

Caminin batı cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, taş eşikli, çift kanatlı, mıhlı, demir tokmaklı ahşap kapıdan son cemaat mahaline girilmektedir. Ahşap basamakla ulaşılan son cemaat mahali; dikdörtgen formlu, ahşap döşemeli, ahşap kaplama üzerine konumlandırılmış ahşap korkuluklarla çevrilmiş, yarı açık, dört adet ahşap dikme ile desteklenen ve mihraba dik uzanan kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir (şekil 35-36). Son cemaat mahalinin güney duvarında yarım daire kesitli, sıva ve boya malzemeli, alçı kabartma süslemeli mihrap bulunmaktadır.

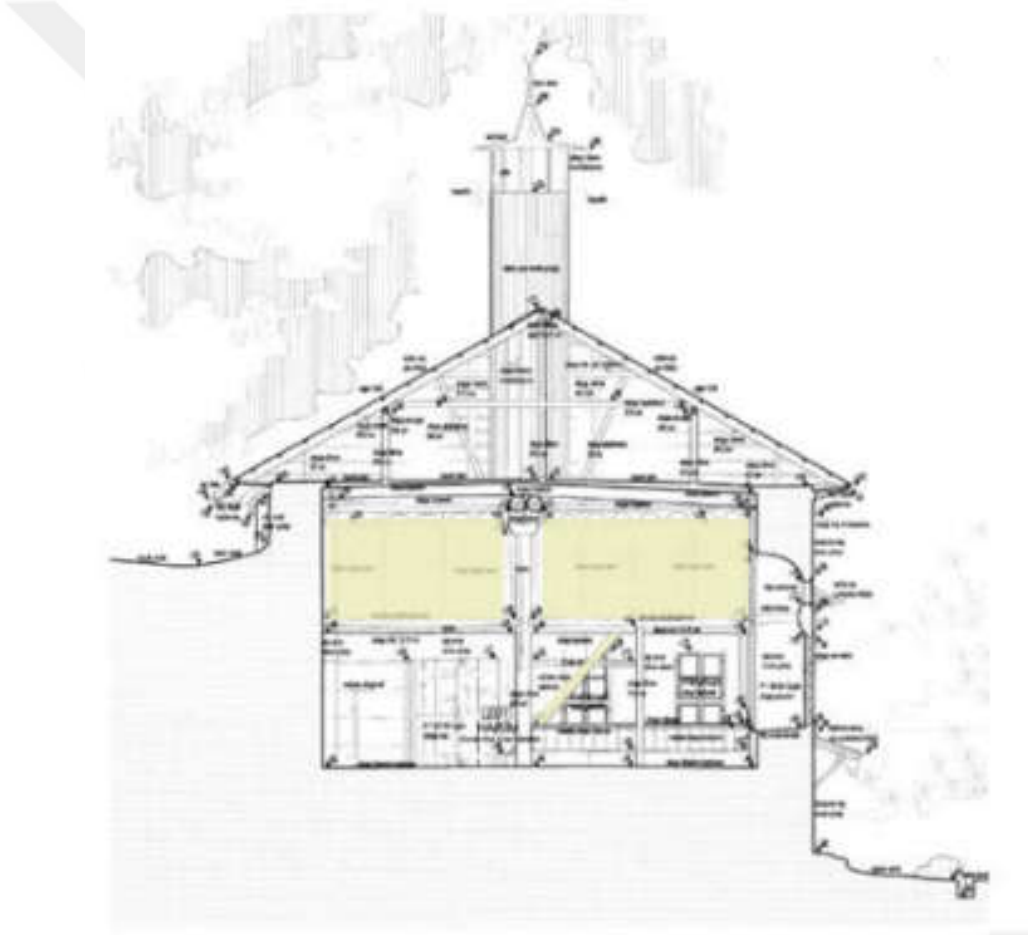
Şekil 35. Embiyabey Cami son cemaat mahali

Şekil 36. Embiyabey Cami son cemaat mahali

Harime giriş, son cemaat mahalının güney duvarında bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, taş eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapı ile sağlanmaktadır. Cami dikdörtgen planlı olup, harim kare planlı, ahşap döşemeli, iki adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmeler dairesel formdadır. Ahşap kaidesi bulunan ahşap dikmeler dikdörtgen formlu, mihraba dik ve paralel yönlenmeleri olan ahşap sütun başlıklarına sahiptir. Harim içten mihraba dik uzanan ana ahşap kiriş üzerine mihraba paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap

tavana, dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde sıva ve boya malzemeli, etrafı alçı süslemeli mihrap ve mihrabın iki yanında ahşap seki bulunmaktadır. Harimin güney duvarı ahşap çıtalarla süslenmiştir. Mihrabın sağ tarafında ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıkları dörtgen panolarla ve korkulukları kafes tekniğiyle yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külahla örtülüdür. Mihrabın sol tarafında ahşap vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harim mekanında bulunan, basamakla yükseltilmiş ve ahşap korkuluklar ile çevrelenmiş son cemaat mahali bulunmaktadır. 2010 yılında çizilmiş rölöve projesi ve fotoğraf albümleri incelendiğinde son cemaat mahali üzerinde, ahşap merdivenle ulaşım sağlanan ve ahşap korkuluklarla çevrelenmiş kadınlar mahfilinin bulunduğu tespit edilmiştir (Şekil 37-38) (Naldan 2016).

Şekil 37. Embiyabey Camisi 2010 yılında çizilmiş rölöve projesi B-B kesiti (Naldan 2016)

Şekil 38. Embiya Bey Camisi 2010 yılı harim kuzey iç cephesi (Naldan 2016)

Şekil 39. Embiyabey Cami güney iç cephesi

Şekil 40. Embiyabey Cami kuzey iç cephesi

Harimin doğu cephesinde üç adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, yedi bölmeli, sabit pencereli, daire formlu üstten aydınlatmalı, içten kemer görünümlü, demir parmaklıklı, sıva ve boya denizlikli; kuzey cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, demir parmaklıklı ahşap pencereler bulunmakta, bu pencere formlarının birbirinden farklı olması ile farklı cephe düzenleri oluşmaktadır.

Yapıda ahşap ve alçı süslemeler bulunmaktadır. Harim ve son cemaat mahallerinde bulunan mihraplar ile harim kapısı üzerinde alçı süslemeler bulunmaktadır. Mihrap bordürlerinde alçıdan yapılmış karanfil motifleri (Şekil 42), harim kapısı üzerinde ise alçıdan yapılmış papatya motifleri (Şekil 41) bulunmaktadır. Ahşap vaaz kürsüsünün topuzunda karşılıklı ‘S’ şeklinde süsleme vardır (Şekil 43).

Şekil 41. Embiyabey Cami harim giriş kapısı üzerinde bulunan alçı süsleme

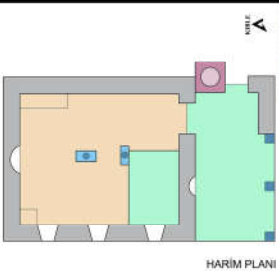
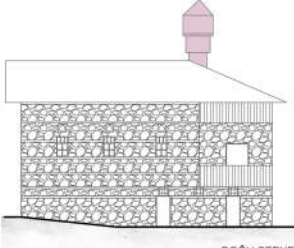
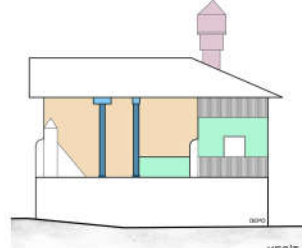

Şekil 42. Embiyabey Cami mihrabında bulunan alçı süsleme

Şekil 43. Embiyabey Cami ahşap vaaz kürsüsünün topuzunda bulunan 'S' şeklinde süsleme

Tablo 10. Embiyabey Cami Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	Embiyabey Cami																																																			
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Bahçe Mahallesi																																																			
	Yapım Yılı	1864-65																																																			
	Ada / Parsel	158 / 4																																																			
	Tescil Tarihi	25.11.2005																																																			
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐																																																			
Çizimleri	 HARİM PLANI		 DOĞU CEPHESİ		 KESİT																																																
	Genel Özellikleri <table border="1"> <tr> <td>Cami Plan Formu</td> <td>Giriş Sayısı</td> <td>Giriş Yönü</td> <td>Son Cemaat Mahali</td> </tr> <tr> <td>☒ e/b < 1</td> <td>1</td> <td>Doğu</td> <td>Yarı Açık</td> </tr> <tr> <td>☒ e/b = 1</td> <td>2</td> <td>Batı</td> <td>Kapalı</td> </tr> <tr> <td>☒ e/b > 1</td> <td>3</td> <td>Kuzey</td> <td>Yok</td> </tr> <tr> <td>Yapı-Çevre İlişkisi</td> <td>Kadımlar Mahfili</td> <td colspan="2">Lojman</td> </tr> <tr> <td>Avludan Giriş</td> <td>☒</td> <td colspan="2">Var</td> </tr> <tr> <td>Yoldan Giriş</td> <td>☒</td> <td colspan="2">Yok</td> </tr> <tr> <td>Kaide</td> <td>Minare</td> <td>Çatı</td> <td>Depo</td> </tr> <tr> <td>☒ Taş</td> <td>☒ Taş</td> <td>☒ Kiremit</td> <td>Yapının altında</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Kiremit</td> <td>Yapının bitişiğinde</td> </tr> <tr> <td>☒ Sac</td> <td>☒ Sac</td> <td>☒ Kiremit</td> <td>Yok</td> </tr> <tr> <td>Kitabe</td> <td colspan="3">Var</td> </tr> </table>					Cami Plan Formu	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali	☒ e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık	☒ e/b = 1	2	Batı	Kapalı	☒ e/b > 1	3	Kuzey	Yok	Yapı-Çevre İlişkisi	Kadımlar Mahfili	Lojman		Avludan Giriş	☒	Var		Yoldan Giriş	☒	Yok		Kaide	Minare	Çatı	Depo	☒ Taş	☒ Taş	☒ Kiremit	Yapının altında	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kiremit	Yapının bitişiğinde	☒ Sac	☒ Sac	☒ Kiremit	Yok	Kitabe	Var		
	Cami Plan Formu	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali																																																	
☒ e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık																																																		
☒ e/b = 1	2	Batı	Kapalı																																																		
☒ e/b > 1	3	Kuzey	Yok																																																		
Yapı-Çevre İlişkisi	Kadımlar Mahfili	Lojman																																																			
Avludan Giriş	☒	Var																																																			
Yoldan Giriş	☒	Yok																																																			
Kaide	Minare	Çatı	Depo																																																		
☒ Taş	☒ Taş	☒ Kiremit	Yapının altında																																																		
☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Kiremit	Yapının bitişiğinde																																																		
☒ Sac	☒ Sac	☒ Kiremit	Yok																																																		
Kitabe	Var																																																				
Malzeme ve Taşıyıcı Elemanları <table border="1"> <tr> <td>Ahşap Yastık Kirişi</td> <td>Sütun Kaidesi</td> </tr> <tr> <td>☒ Dikdörtgen</td> <td>☒ Taş</td> </tr> <tr> <td>☒ Kare</td> <td>☒ Ahşap</td> </tr> <tr> <td>☒ Daire</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>Ahşap Sütun Formu</td> <td>Beden Duvarı</td> </tr> <tr> <td>☒ Daire</td> <td>Yonu Taş Duvar</td> </tr> <tr> <td>☒ Kare</td> <td>Kesme Taş Duvar</td> </tr> <tr> <td>☒ Sekizgen</td> <td>Moloz Taş Duvar</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Sıva + Boya</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Ahşap Hatıllı</td> </tr> </table>					Ahşap Yastık Kirişi	Sütun Kaidesi	☒ Dikdörtgen	☒ Taş	☒ Kare	☒ Ahşap	☒ Daire	☒ Yok	Ahşap Sütun Formu	Beden Duvarı	☒ Daire	Yonu Taş Duvar	☒ Kare	Kesme Taş Duvar	☒ Sekizgen	Moloz Taş Duvar		Sıva + Boya		Ahşap Hatıllı																													
Ahşap Yastık Kirişi	Sütun Kaidesi																																																				
☒ Dikdörtgen	☒ Taş																																																				
☒ Kare	☒ Ahşap																																																				
☒ Daire	☒ Yok																																																				
Ahşap Sütun Formu	Beden Duvarı																																																				
☒ Daire	Yonu Taş Duvar																																																				
☒ Kare	Kesme Taş Duvar																																																				
☒ Sekizgen	Moloz Taş Duvar																																																				
	Sıva + Boya																																																				
	Ahşap Hatıllı																																																				
Cephe Elemanları <table border="1"> <tr> <td>Kapı</td> <td>Pencere</td> </tr> <tr> <td>☒ Kemerli</td> <td>☒ Dikdörtgen</td> </tr> <tr> <td>☒ Kemerli</td> <td>☒ Kare</td> </tr> <tr> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> <td>☒ Kemerli</td> </tr> <tr> <td>☒ Tek Kanatlı</td> <td>☒ Üstten Aydınlatmalı</td> </tr> <tr> <td>☒ Çift Kanatlı</td> <td>☒ Sabit Pencere</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ Var</td> </tr> <tr> <td>☒ Demir</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>Mihrap</td> <td>Ahşap Minber</td> </tr> <tr> <td>☒ Sıva + Boya</td> <td>☒ İşlemli</td> </tr> <tr> <td>☒ Yonu Taş</td> <td>☒ İşlemli</td> </tr> <tr> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ Yok</td> </tr> <tr> <td>Ahşap Vaaz Kürsüsü</td> <td></td> </tr> <tr> <td>☒ Alçı</td> <td>☒ İşlemli</td> </tr> <tr> <td>☒ Ahşap</td> <td>☒ İşlemli</td> </tr> <tr> <td>☒ Boya</td> <td>☒ Yok</td> </tr> </table>					Kapı	Pencere	☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen	☒ Kemerli	☒ Kare	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Kemerli	☒ Tek Kanatlı	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Çift Kanatlı	☒ Sabit Pencere	☒ Ahşap	☒ Var	☒ Demir	☒ Yok	Mihrap	Ahşap Minber	☒ Sıva + Boya	☒ İşlemli	☒ Yonu Taş	☒ İşlemli	☒ Alçı	☒ Yok	Ahşap Vaaz Kürsüsü		☒ Alçı	☒ İşlemli	☒ Ahşap	☒ İşlemli	☒ Boya	☒ Yok																	
Kapı	Pencere																																																				
☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen																																																				
☒ Kemerli	☒ Kare																																																				
☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Kemerli																																																				
☒ Tek Kanatlı	☒ Üstten Aydınlatmalı																																																				
☒ Çift Kanatlı	☒ Sabit Pencere																																																				
☒ Ahşap	☒ Var																																																				
☒ Demir	☒ Yok																																																				
Mihrap	Ahşap Minber																																																				
☒ Sıva + Boya	☒ İşlemli																																																				
☒ Yonu Taş	☒ İşlemli																																																				
☒ Alçı	☒ Yok																																																				
Ahşap Vaaz Kürsüsü																																																					
☒ Alçı	☒ İşlemli																																																				
☒ Ahşap	☒ İşlemli																																																				
☒ Boya	☒ Yok																																																				

Hacı Emin Efendi Mescidi

Hacı Emin Efendi Mescidi; Kemaliye ilçe merkezinin kuzeyinde, Ariki Mahallesi'nde ve 138 ada 46 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nın 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Caminin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekte ve caminin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Harim giriş kapısı yanında ve batı duvarının üzerinde bulunan metal levhada "H.Emin Efendi Camii 1195" yazmaktadır (Şekil 44-45). Bu yazıdan caminin 1765-66 yıllarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami ahşap hatıllı, çimento derzli moloz taş malzemeden yapılmıştır. Yöre halkı, camiye koruyabilmek ve gelecek kuşaklara aktarabilmek için dönem içerisinde ihtiyaç üzerine camiye müdahaleler ve eklemeler yapmışlardır. Günümüzde ibadete açıktır.

Şekil 44. Hacı Emin Efendi Mescidi harim giriş kapısı yanında bulunan metal levha

Şekil 45. Hacı Emin Efendi Mescidi batı duvarında bulunan metal levha

Cami doğu - batı yönlü eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Eğimli bir araziye konumlanmasından dolayı doğu ve batı cepheleri arasında yükseklik farkı vardır. Camiye yoldan direk giriş sağlanmaktadır. Caminin kuzey cephesine bitişik lojman yapısı bulunmaktadır. Caminin minaresi lojman çatısı üzerinden yükselmekte olup, dıştan sac malzeme ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 46). Yapının güney cephesinde parsel sınırı dışında kalan büyük bir bahçesi bulunmaktadır. Bahçe belli bir seviyeye kadar moloz taş malzemeli duvar ile çevrelenmiştir.

Şekil 46. Hacı Emin Efendi Mescidinin bitişğinde bulunan lojman yapısı ve sac cami minaresi

Caminin deposuna batı cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı, mıhlı, demir tokmaklı ahşap kapıdan girilmektedir. Bu mekanın aydınlatılması amacıyla doğu cephesinde üç adet ahşap söveli, dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı mazgal pencere; güney cephesinde bir adet ahşap söveli, kare formlu, mazgal pencere bulunmaktadır.

Caminin kuzey cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, taş eşikli, çift kanatlı, mıhlı, demir tokmaklı ahşap kapıdan harime girilmektedir. Cami dikdörtgen planlı olup, harim dikdörtgen planlı, ahşap döşemeli, iki adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmeler çokgen (sekizgen) formundadır. Kaidesi bulunmayan ahşap dikmelerin harim tavanına yapılan kontrplak kaplamadan dolayı sütun başlıklarının olup olmadığı tespit edilememiştir. Ancak depoda bulunan ahşap dikmelerin ahşap sütun başlıklarının olması ve ana giriş üzerine uzanan ahşap kirişlerin yerleştirilmesiyle elde edilen düz ahşap tavana sahip olması harimin de bu tasarım anlayışıyla yapıldığını düşündürmektedir (Şekil 49-50). Harim içten kontrplak kaplama, dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde sıva ve boya malzemeli, etrafı alçı süslemeli yarım daire kesitli mihrap bulunmaktadır. Mihraba paralel uzanan ilk saf bir basamak yüksek tutulmuştur. Mihrabın sağ ve sol tarafında belirli aralıklarla yerleştirilmiş ahşap çıtalar bulunmaktadır. Mihrabın sağ tarafında ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıkları üzeri kemerle kapatılmış dörtgen panolarla ve korkulukları kafes tekniği ile yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külahla örtülüdür. Mihrabın sol tarafında orijinal olmayan ahşap vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harimde basamakla yükseltilmiş ve ahşap korkuluklar ile çevrelenmiş son cemaat mahali bulunmaktadır.

Şekil 47. Hacı Emin Efendi Mescidi harim güney iç cephesi

Şekil 48. Hacı Emin Efendi Mescidi harim kuzey iç cephesi

Şekil 49. Hacı Emin Efendi Mescidi deposunda bulunan ahşap dikme ve ahşap sütun başlığı

Şekil 50. Hacı Emin Efendi Mescidi deposunun ahşap tavanı

Harimin doğu cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, dört bölmeli, demir parmaklıklı, ahşap kapaklı, sıva ve boya denizlikli; güney cephesinde bir adet kare formlu, tek kanatlı, demir parmaklıklı mazgal ve batı cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, dört bölmeli, demir parmaklıklı, sıva ve boya denizlikli ahşap pencereler bulunmaktadır. Bu pencere formlarının birbirinden farklı olması ile farklı cephe düzenleri oluşmaktadır.

Yapıda alçı ve ahşap süslemeler bulunmaktadır. Minberde yıldız ve daire motifler kullanılarak geometrik süsleme yapılmıştır (Şekil 52). Mihrabın etrafı ise alçı bordürlerle süslenmiştir (Şekil 51).

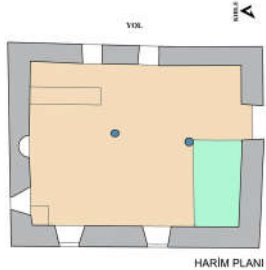
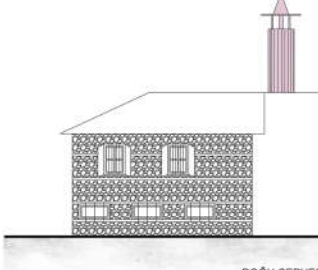
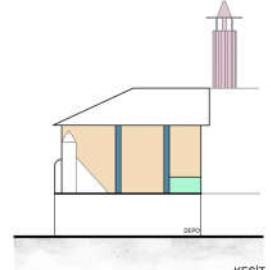

Şekil 51. Hacı Emin Efendi Mescidi mihrabındaki alçı bordür süsleme

Şekil 52. Hacı Emin Efendi Mescidi ahşap minberindeki geometrik süslemeler

Tablo 11. Hacı Emin Mescidi Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	Hacı Emin Efendi Mescidi						
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Ariki Mahallesi						
	Yapım Yılı	1765-66						
	Ada / Parsel	138 / 46						
	Tescil Tarihi	25.11.2005						
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐						
Çizimleri								
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali	Malzeme ve Taşıyıcı Elemanları	Ahşap Yastık Kirişi	Sütun Kaidesi	
	 e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık		 DİKDÖRTGEN	 DÖRTGEN	Taş
	 e/b = 1	2	Batı	Kapalı		 KARE	 KARE	Ahşap
	 e/b > 1	3	Kuzey	Yok		 KARE	 KARE	Yok
	Yapı-Çevre İlişkisi	Kadınlık Mahfili	Lojman					
	Aylıdan Giriş		Var					
	Yoldan Giriş		Yok					
	Kaide	Minare	Çatı	Depo				
	 YOK	 YOK	 YOK	Yapının altında				
	Taş	Taş		Yapının bitişinde				
Ahşap	Ahşap		Yok					
Sac	Sac		Kitabe					
			Var					
			Yok					
Cephe Elemanları	Kapı	Pencere		Mimari Elemanları	Mihrap	Ahşap Minber		
								
	Kemerli	Dikdörtgen	Ahşap		Sıra + Boya	İşlemeli		
	Kemerli	Kare	Yonu Taş		Yonu Taş	İşlemesiz		
	Üstten Aydınlatmalı	Kemerli	Sıra + Boya		Alçı	Yok		
	Tek Kanatlı	Kemerli	Beton		Alçı			
	Çift Kanatlı	Üstten Aydınlatmalı	Yok		Ahşap			
	Ahşap	Sabit Pencere	Yok		Boya			
	Demir	Tek Kanatlı	Yok					
		Çift Kanatlı	Yok					

Halil Ağa Mescidi

Halil Ağa Mescidi; Kemaliye ilçe merkezinin güneybatısında, Halilağa Türkmen Mahallesi'nde ve 79 ada 6 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nin 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Yapının kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekte, inşa kitabesi ve tadilat kitabesi bulunmamaktadır. EKVKBK'den elde edilen tescil fişinden yapının 18.yy Geç Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Mescit duvarlarına sıva ve boya yapıldığından dolayı beden duvar malzemesi bilinmemektedir. Yöre halkı, mescidi koruyabilmek ve gelecek kuşaklara aktarabilmek için dönem içerisinde ihtiyaç üzerine mescite müdahaleler ve eklemeler yapmışlardır. Günümüzde ibadete açık değildir.

Yapı doğudan batıya doğru eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Yapının doğu cephesi sokağa bakmaktadır. Yapıya kuzey cephesinde bulunan taş sıra basamaklardan

ulaşılmaktadır. Merdiven sahanlığında bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapıdan mescitin avlusuna girilmektedir. Mescit avlusunun batı cephesi istinat duvarı ile, doğu cephesi ahşap korkuluklarla çevrilidir. Avlunun güney cephesinde iki adet ahşap kapı bulunmaktadır. Sol taraftaki dikdörtgen formlu, ahşap eşikli, tek kanatlı, mihli, demir tokmaklı ahşap kapıdan son cemaat mahaline girilmektedir. Son cemaat mahali dikdörtgen formlu, ahşap kaplama üzerine konumlandırılmış ahşap korkuluklarla çevrilmiş, yarı açık, dört adet ahşap dikme ile desteklenen ve güney duvarına paralel uzanan kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir (Şekil 54). Yapının kullanılmamasından dolayı son cemaat mahali atıl durumdadır. Cami minaresi doğu cephesinde son cemaat mahalini oluşturan ahşap kaplama ve ahşap korkulukların üzerine konumlandırılmıştır. Minare yarım ters çevrilmiş ahşap külah altlık üzerine konumlandırılmış ahşap silindirden oluşmaktadır (Şekil 53).

Şekil 53. Halil Ağa Mescidi minaresi

Şekil 54. Halil Ağa Mescidi son cemaat mahali

Sağ tarafta bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapıdan harime girilmektedir. Cami dikdörtgen planlı olup, bir basamak yüksekte bulunan harim kare planlı, ahşap döşemeli, iki adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmeler çokgen(sekizgen) formundadır ve belli bir seviyeye kadar yağlı boya ile boyanmıştır. Kaidesi bulunmayan ahşap dikmeler dikdörtgen formlu ahşap sütun başlıklarına sahiptir. Harim içten mihraba dik uzanan ana ahşap kiriş üzerine mihraba paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana, dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde sıva ve boya malzemeli, etrafı alçı süslemeli yarım daire kesitli mihrap bulunmaktadır. Mihrabın iki yanında ahşap seki bulunmaktadır. Mihrabın sağ ve sol tarafında belirli aralıklarla yerleştirilmiş ahşap çiteler bulunmakta ve bu çiteler kemerlerle birbirlerine bağlanmaktadır.

Mescidin minber ve vaaz kürsüsü bulunmamaktadır. Harimin kuzeybatı cephesinin köşesinde kare planlı, ahşap kontrplak ile yapılmış bir oda bulunmaktadır. Harim giriş kapısının sağ tarafında bulunan ahşap merdiven ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Kadınlar mahfilinin etrafı ahşap korkuluklar ile çevrilmiştir.

Şekil 55. Halil Ağa Mescidi harimi güney iç cephesi

Şekil 56. Halil Ağa Mescidi harimi kuzey iç cephesi

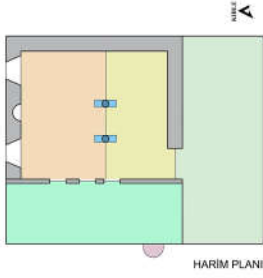
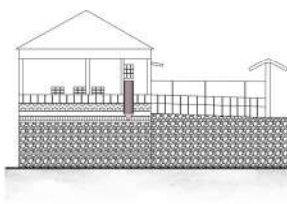
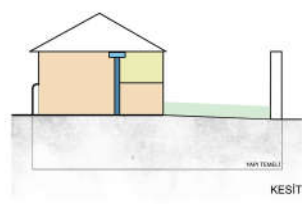
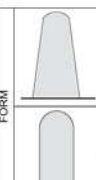
Harimin güney cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, dört bölmeli, ahşap söveli mazgal pencere; doğu cephesinde üç adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, dört bölmeli, demir parmaklıklı, ahşap pencere bulunmakta, bu pencerelerin ikisi harim katında bir tanesi mahfil katında bulunmaktadır.

Yapıda süsleme unsuru bulunmaktadır. Yapının mihrabının etrafı geometrik motiflerle süslenmiş alçı bordür ve çerçeve ile çevrelenmiştir (Şekil 57).

Şekil 57. Halil Ağa Mescidi mihrap süslemeleri

Tablo 12. Halil Ağa Mescidi Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	Halil Ağa Mescidi							
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Halil Ağa Mahallesi							
	Yapım Yılı	18.yy (tahmini)							
	Ada / Parsel	79 / 6							
	Tescil Tarihi	25.11.2005							
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐							
Çizimleri									
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	☒ e/b < 1 ☐ e/b = 1 ☐ e/b > 1	Giriş Sayısı	1	Giriş Yönü	Doğu	Son Cemaat Mahali	Yarı Açık	
	Yapı-Çevre İlişkisi	☒ Avludan Giriş ☐ Yoldan Giriş	Kadınlık Mahfili	☒ ÇIKALI ☐ ÇIKMASIZ	Lojman	☐ Var ☒ Yok			
	Kaide	☒ Taş ☐ Ahşap ☐ Sac	Minare	☐ Taş ☐ Ahşap ☐ Sac	Çatı	☐ Kiremit ☐ Sac ☐ Kurgun	Depo	☐ Yapının altında ☐ Yapının bitişiğinde ☐ Yok	
	Kitabe	☐ Var ☒ Yok							
Cephe Elemanları	Kapı	☐ Kemerli ☒ Kemerli ☐ Üstten Aydınlatmalı ☐ Tek Kanatlı ☐ Çift Kanatlı ☐ Ahşap ☐ Demir		Pencere	☐ Dikdörtgen ☐ Kare ☐ Kemerli ☐ Kemerli ☐ Üstten Aydınlatmalı ☐ Sabit Pencere ☐ Tek Kanatlı ☐ Çift Kanatlı ☐ Var ☐ Yok				
Mimari Elemanları	Mihrap	☐ Ahşap ☐ Yonu Taş ☐ Siva + Boya ☐ Beton ☐ Yok		Ahşap Minber	☐ İşlemli ☐ İşlemesiz ☐ Yok				
	Ahşap Vaz Kurşüsü	☐ Ahşap ☐ Boya ☐ Yok							

İhsaniye Cami

İhsaniye Cami; Kemaliye ilçe merkezinin güneyinde, Arıki Mahallesi'nde ve 274 ada 11 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nın 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Caminin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekte, inşa kitabesi bulunmamaktadır. Yapının tahmini 19.yy da inşa edildiği düşünülmektedir. Harim giriş kapısı üzerinde bulunan metal levhada "İhsaniye Camii 1876" yazmaktadır (Şekil 58). EKVKBK'den alınan tescil fişi incelendiğinde 1876 yılının yapının onarım geçirdiği tarih olduğu tespit edilmiştir. Cami ahşap hatıllı yığma kaba yonu taş malzemedan yapılmıştır. Yöre halkı, camiye koruyabilmek ve gelecek kuşaklara aktarabilmek için dönem içerisinde ihtiyaç üzerine camiye müdahaleler ve eklemeler yapmışlardır. Günümüzde ibadete açıktır.

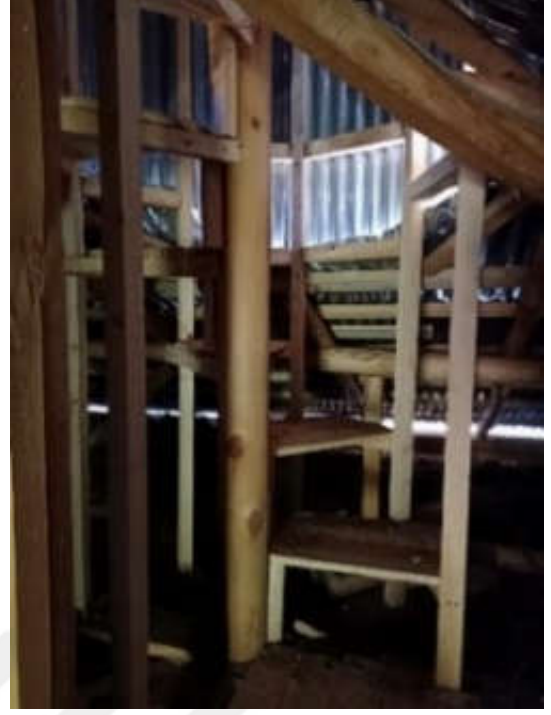

Şekil 58. İhsaniye Cami harim giriş kapısı üzerinde bulunan metal levha

Cami batıdan doğuya doğru azalan eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Eğimli bir araziye konumlanmasından dolayı doğu ve batı cepheleri arasında yükseklik farkı vardır. Camiye ve lojman yapısına giriş, caminin batı cephesinin önünde bulunan avludan sağlanmaktadır. Caminin kuzey cephesindeki köşeden ahşap merdivenle çatı üzerinden yükselen minareye çıkılmaktadır (Şekil 59). Minare içten ahşap iskeletli, dıştan sac kaplamadır (Şekil 60-61). Ancak arşiv belgeleri incelendiğinde bu minarenin orjinal olmadığı ve orjinal minarenin kısa kare gövdesinin üzerinin külahla örtülü olduğu görülmektedir (Şekil 62) (Naldan 2016).

Şekil 59. Caminin kuzey cephesinde bulunan ve minareye ulaşımı sağlayan ahşap merdiven

Şekil 60. Sac kaplama minarenin ahşap iskelet sistemi

Şekil 61. İhsaniye Cami minaresi

Şekil 62. İhsaniye Cami orjinal minaresi (Naldan 2016)

Caminin deposuna güney cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihlî ahşap kapıdan girilmektedir (Şekil 63). Bu mekanın aydınlatılması amacıyla doğu cephesinde iki adet ahşap söveli, dikdörtgen formlu, çift bölmeli pencere bulunmaktadır (Şekil 64).

Şekil 63. İhsaniye Cami güney cephesinde bulunan depo giriş kapısı

Şekil 64. İhsaniye Cami doğu cephesi

Harime giriş, caminin batı cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, taş eşikli, çift kanatlı, mihlî, ahşap kapıdan girilmektedir. Cami dikdörtgen planlı olup, harim dikdörtgen planlı, ahşap döşemeli, bir adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikme kare formundadır. Kaidesi bulunmayan ahşap dikmenin harim tavanına yapılan ahşap lambri kaplamasından dolayı sütun başlığının olup olmadığı tespit edilememiştir. Harim içten ahşap lambri kaplama, dıştan kırma çatılı, sac üst örtüye sahiptir. Harim iç mekanı tamamen yenilenmiş, duvarlar belli bir seviyeye kadar lambri ile kaplanmıştır. Harimin güney cephesinde üzeri lambri ile kaplanmış, sıva ve boya malzemeli, yarım daire kesitli mihrap bulunmaktadır. Mihrabın sağ tarafında ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıkları dörtgen panolarla ve korkulukları kafes tekniği ile yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külâhla örtülüdür. Mihrabın sol tarafında orijinal olmayan ahşap lambriden yapılmış vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harim mekanında kuzeydoğu duvarının köşesinde bulunan, basamakla yükseltilmiş ve ahşap korkuluklar ile çevrelenmiş son cemaat mahali bulunmaktadır.

Şekil 65. İhsaniye Cami harimi güney iç cephesi

Şekil 66. İhsaniye Cami harimi kuzey iç cephesi

Harimin doğu cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, tek kanatlı, ahşap söveli mazgal pencere; güney cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, tek kanatlı, ahşap söveli mazgal pencere bulunmaktadır. Yapıda süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Tablo 13. İhsaniye Cami Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	İhsaniye Cami						
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Ariki Mahallesi						
	Yapım Yılı	19.yy (tahmini)						
	Ada / Parsel	274 / 11						
	Tescil Tarihi	25.11.2005						
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐						
Çizimleri								
	HARİM PLANI		DOĞU CEPHESİ		KESİT			
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali	Malzeme ve Taşıyıcı Elemanları	Ahşap Yastık Kirişi	Sütun Kaidesi	
	☒ e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık		☒ KARE DİKDÖRTGEN	☒ KARE	☒ Kaidemli
	☒ e/b = 1	2	Batı	Kapalı		☒ Kaidemli	☒ Kaidemli	☒ Kaidemli
	☒ e/b > 1	3	Kuzey	Yok		☒ Kaidemli	☒ Kaidemli	☒ Kaidemli
	Yapı-Çevre İlişkisi	Kadınlar Mahfili	Lojman	Ahşap Sütun Formu		Beden Duvarı		
	☒ Avludan Giriş	☒ ÇİRMALISIZ	☒ Var	☒ DAİRE		☒ Yonu Taş Duvar		
	☒ Yoldan Giriş	☒ ÇİRMALISIZ	☒ Yok	☒ KARE		☒ Kesme Taş Duvar		
	Kaide	Minare	Çatı	Depo		☒ SEKİZGEN	☒ Moloz Taş Duvar	
	☒ Taş	☒ Taş	☒ Kiremit	☒ Kitabe		☒ Siva + Boya		
	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Sac	☒ Var		☒ Ahşap Hatıllı		
Cephe Elemanları	Kapı	Pencere	Mimari Elemanları	Mihrap	Ahşap Minber			
☒ Kemerli	☒ Dikdörtgen	☒ Ahşap	☒ Siva + Boya	☒ İşlemli				
☒ Kemerli	☒ Kare	☒ Yonu Taş	☒ İşlemli	☒ İşlemli				
☒ Kemerli	☒ Kemerli	☒ Siva + Boya	☒ Yok	☒ Yok				
☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Sabit Pencere	☒ Ahşap Vaaz Kürsüsü	☒ İşlemli				
☒ Tek Kanatlı	☒ Tek Kanatlı	☒ Çift Kanatlı	☒ İşlemli	☒ İşlemli				
☒ Çift Kanatlı	☒ Çift Kanatlı	☒ Çift Kanatlı	☒ İşlemli	☒ İşlemli				
☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap				
☒ Demir	☒ Demir	☒ Demir	☒ Demir	☒ Demir				

Koçan Cami (Hacı Mehmet Ağa Cami)

Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Cami; Kemaliye ilçe merkezinin güneyinde, Ariki Mahallesi'nde ve 143 ada 1 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nin 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Cami Hacı Mehmet Ağa tarafından yaptırıldığı için Hacı Mehmet Ağa Cami olarak da bilinmektedir. Yapının kuzey cephesinde sac kaplama üzerinde bulunan metal levhada "Koçan Camii 1208" yazmaktadır (Şekil 67). EKVKBK'den alınan tescil fişi incelendiğinde 1208(m.1793-94) yılının yapının yapım yılı olduğu tespit edilmiştir. Cami ahşap hatıllı yığma moloz taştan yapılmış ve dış cephesi çimento harçla sıvanmıştır. Yöre halkı, camiye koruyabilmek ve gelecek kuşaklara

aktarabilmek için dönem içerisinde ihtiyaç üzerine camiye müdahaleler ve eklemeler yapmışlardır. Günümüzde ibadete açık değildir.

Şekil 67. Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Caminin kuzey cephesindeki sac kaplama üzerinde bulunan metal levha

Cami kuzeyden güneye doğru eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Eğimli bir araziye konumlandırılmasından dolayı kuzey ve güney cepheleri arasında yükseklik farkı vardır. Caminin kuzey cephesinden mahalle yolu geçmektedir. Caminin doğu cephesinde merdivenlerle ulaşım sağlanan avlusu bulunmaktadır. Camiye bu avludan giriş sağlanmaktadır. Caminin üst katında bulunan, yoldan direk ulaşım sağlanan ve dikdörtgen formu, çift kanatlı, mihlî, demir tokmaklı ahşap kapıdan girilen bir oda bulunmaktadır. Bu oda kare planlı, ahşap döşemeli, üç adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiş ve mihraba dik olan ana giriş üzerine uzanan mihraba paralel ahşap kirişlerin yerleştirilmesiyle elde edilen düz ahşap tavana sahiptir. Güney cephesinde sıva ve boya malzemeli, yarım daire kesitli mihrabın bulunması ve doğu cephesinin belli seviyede bulunan duvar üzerine ahşap korkuluk yapılarak yarı açık bir mekan olarak tasarlanması bu odanın son cemaat mahali olduğunu düşündürmektedir. Ancak harim ile ulaşımın farklı kot ve cephelerde olması buranın Kuran Kursu olarak kullanılma ihtimalini de düşündürmektedir. Aynı zamanda bu odada sac minareye ve çatıya ulaşım sağlanan ahşap merdiven bulunmaktadır. Caminin minaresi çatı üzerinden yükselen içten ahşap iskeletli, dıştan sac kaplamadır (Şekil 68-71).

Şekil 68. Koçan Caminin kuzey cephesinde bulunan oda giriş kapısı

Şekil 69. Koçan Caminin üst katında bulunan oda

Şekil 70. Koçan Caminin sac minaresi

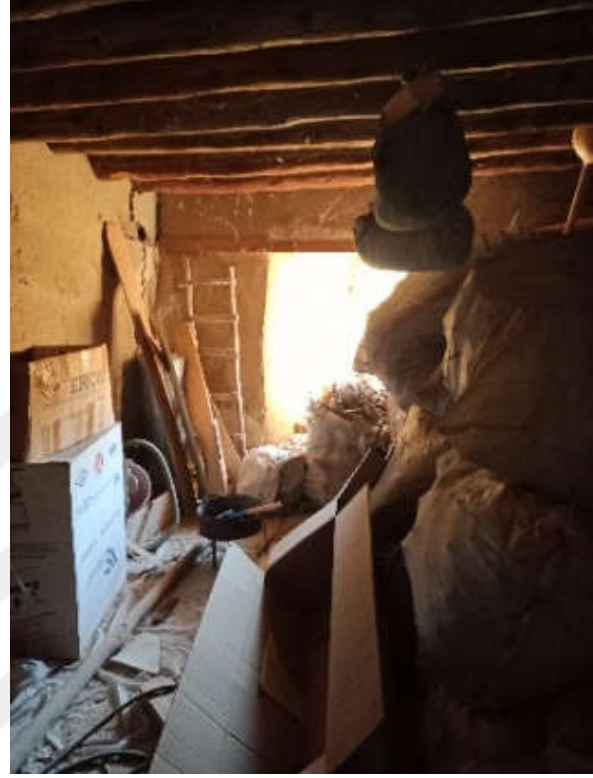
Şekil 71. Koçan Cami minaresinin ahşap iskeleti

Camiye doğu cephesinde bulunan avludan ve dikdörtgen formlu, çift kanatlı, demir kapıdan girilmektedir. Kapıdan girdikten sonra dikdörtgen formlu, beton döşemeli, düz ahşap tavana sahip giriş mekanı bulunmaktadır. Girişin sağ tarafında depo bulunmaktadır. Depoya

dikdörtgen formlu, tek kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapıdan girilmektedir. Depo dikdörtgen formlu, ahşap döşemeli, güney cephesine paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir. Deponun güney cephesinde kare formlu, ahşap söveli mazgal pencere bulunmaktadır (Şekil 72-73).

Şekil 72. Koçan Cami depo kapısı

Şekil 73. Koçan Cami deposu

Harime giriş ise camiye giriş kapısıyla aynı aksta bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap kapıdan girilmektedir. Cami dikdörtgen planlı olup, harim dikdörtgen planlı, ahşap döşemeli, iki adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmeler dairesel formdadır. Kaideleri bulunmayan ahşap dikmelerin dikdörtgen formlu ahşap sütun başlıkları vardır. Harim içten mihraba paralel uzanan ana ahşap kiriş üzerine mihraba dik uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana, dıştan kırma çatılı sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde yarım daire kesitli, alçıdan yapılmış mihrap, mihrabın etrafında alçıdan yapılmış bordürler ve mihrabın iki yanında ahşap seki bulunmaktadır. Mihrabın sağ tarafında ahşap minber bulunmaktadır. Minberin yan aynalıkları dörtgen panolarla ve korkulukları kafes tekniğiyle yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külahla örtülüdür. Mihrabın sol tarafında ahşap vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Harim giriş kapısı ile aynı aks üzerinde, harim kuzey cephesinde bulunan ahşap merdiven ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Kadınlar mahfilinin orta bölümü harim bölümüne doğru çıkma yapmıştır ve etrafı ahşap korkuluklar ile çevrilmiştir.

Şekil 74. Koçan Cami harimi doğu iç cephesi

Şekil 75. Koçan Cami harimi güney iç cephesi

Harimin güney cephesinde dört adet kare formlu, tek kanatlı, iki bölmeli, ahşap söveli mazgal pencere; doğu cephesinde bir adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, demir parmaklıklı, ahşap söveli mazgal pencere bulunmaktadır. Bu iki cephede bulunan pencere formlarının birbirinden farklı olmasıyla farklı cephe düzenleri oluşmaktadır.

Yapıda alçı ve ahşap süslemeler bulunmaktadır. Ahşap minberde yıldız ve daire motifleri kullanılarak geometrik süsleme yapılmıştır (Şekil 76). Ahşap vaaz kürsüsü ayaklarının

etrafında testere dişi şeklinde şslemeler vardır (şekil 77). Mihrabın yanında bulunan alçı bordürler ise papatya şeklinde bitkisel motiflerle şslenmiştir (şekil 78).

şekil 76. Koçan Caminin ahşap minberinde bulunan geometrik şsleme

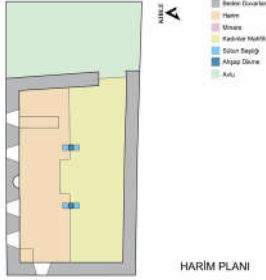
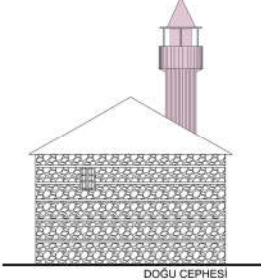
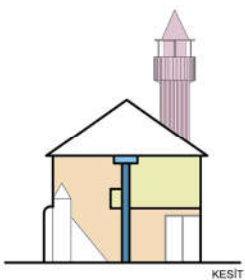

şekil 77. Koçan Caminin ahşap vaaz kürsüsünün ayaklarında bulunan testere dişi şeklindeki şslemeler

şekil 78. Koçan Cami mihrabındaki alçı bordür şslemeler

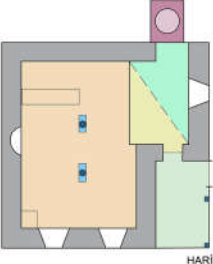
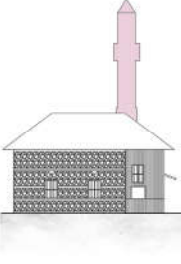
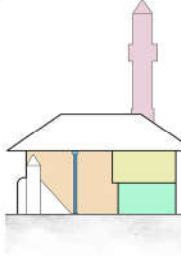
Tablo 14. Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Cami Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	Koçan (Hacı Mehmet Ağa) Cami			
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Ariki Mahallesi			
	Yapım Yılı	1793-1794			
	Ada / Parsel	143 / 1			
	Tescil Tarihi	25.11.2005			
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐			
Çizimleri					
	HARİM PLANI		DOĞU CEPHESİ		KESİT
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	☒ e/b < 1	☒ 1	☒ Doğu	☒ Yarı Açık
		☒ e/b = 1	☒ 2	☒ Batı	☒ Kapalı
		☒ e/b > 1	☒ 3	☒ Kuzey	☒ Yok
	Yapı-Çevre İlişkisi	☒ Avludan Giriş	☒ Kadınlar Mahfili	☒ Lojman	
		☒ Yoldan Giriş	☒ ÇIKMALI	☒ ÇIKMASIZ	☒ YOK
	Kaide	☒ Minare	☒ Çatı	☒ Depo	
	☒ YOK	☒ YOK	☒ YOK	☒ YOK	
	Kitabe	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	☒ Sac	☒ Sac	☒ Kiremit	☒ Sac	☒ Kurgun
	☒ Sac	☒ Sac	☒ Kiremit	☒ Sac	☒ Kurgun
Malzeme ve Taşıyıcı Elemanları	Ahşap Yastık Kirişi	☒ KARE	☒ DİKDÖRTGEN	☒ Kaldırım	☒ Kaldırım
	Sütun Kaidesi	☒ KARE	☒ DİKDÖRTGEN	☒ Kaldırım	☒ Kaldırım
	Ahşap Sütun Formu	☒ DİKDÖRTGEN	☒ KARE	☒ Kaldırım	☒ Kaldırım
	Beden Duvarı	☒ Yonu Taş Duvar	☒ Kesme Taş Duvar	☒ Moloz Taş Duvar	☒ Siva + Boya
	Ahşap Minber	☒ Siva + Boya	☒ İşlemeli	☒ İşlemesiz	☒ Yok
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
Cephe Elemanları	Kapı	☒ Kemerli	☒ Kemerli	☒ Üstten Aydınlatmalı	☒ Tek Kanatlı
	Pencere	☒ Dikdörtgen	☒ Kare	☒ Kemerli	☒ Kemerli
	Mihrap	☒ Siva + Boya	☒ İşlemeli	☒ İşlemesiz	☒ Yok
	Ahşap Minber	☒ Siva + Boya	☒ İşlemeli	☒ İşlemesiz	☒ Yok
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap
	Ahşap Vazı	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap	☒ Ahşap

Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami

Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami alan çalışması kapsamında 4.3. bölümünde detaylı olarak ele alınmış olup yapıya ait tanıtım kartı Tablo 11’de gösterildiği gibidir.

Tablo 15. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami Tanıtım Kartı

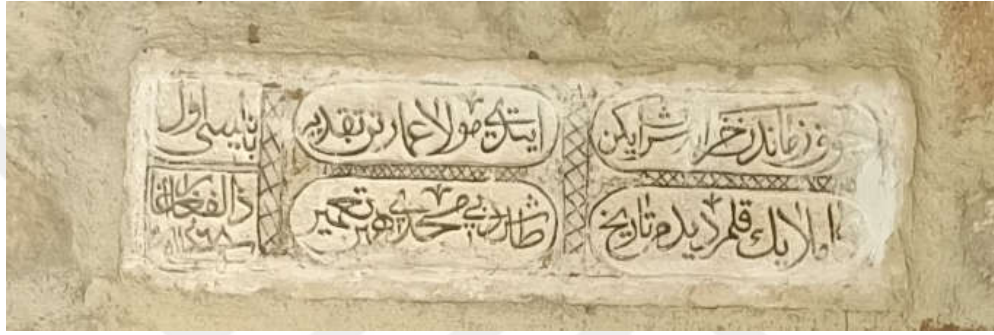
Yapının Kimliği	Yapının Adı	Kurtoğlu (Gümrükçü) Cami			
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Genççağa Mahallesi			
	Yapım Yılı	1811			
	Ada / Parsel	35 / 2			
	Tescil Tarihi	29.04.1991			
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐			
Çizimleri					
	HARİM PLANI		DOĞU CEPHESİ		KESİT
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Son Cemaat Mahali	Malzeme ve Taşıyıcı Elemanları
	 e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık	
	 e/b = 1	2	Batı	Kapalı	
	 e/b > 1	3	Kuzey	Yok	
	Yapı-Çevre İlişkisi	Kadınlar Mahfili	Lojman		
	Avludan Giriş		Var		
	Yoldan Giriş		Yok		
	Kaide	Minare	Çatı	Depo	
	 FORM			Yapının altında	
	Yok	Yok		Yapının bitişğinde	
Malzeme	Malzeme	Malzeme	Kitabe		
Taş	Taş		Var		
Ahşap	Ahşap		Yok		
Sac	Sac				
Cephe Elemanları	Kapı	Pencere	Mimari Elemanları	Mihrap	Ahşap Minber
	 FORM	 FORM	 FORM	 FORM	 FORM
	Kemerli	Dikdörtgen	Ahşap	Siva + Boya	İşlemeli
	Kemersiz	Kare	Yonu Taş	Yonu Taş	İşlemesiz
	Üstten Aydınlatmalı	Kemerli	Siva + Boya	Alçı	Yok
	Tek Kanatlı	Kemersiz	Beton	Ahşap	
	Çift Kanatlı	Üstten Aydınlatmalı	Yok	Boya	
	Malzeme	Malzeme	Malzeme	Malzeme	Malzeme
	Ahşap	Kiremit	Yok	Yok	
	Demir	Sac	Yok		

Taşdibi Cami (Zülfikar Ağa Cami)

Taşdibi (Zülfikar Ağa) Cami; Kemaliye ilçe merkezinin batısında, Taşdibi Mahallesi'ndeki Seyit Ali mevkinde ve 229 ada 62 parselde yer almaktadır. EKVKBK'nin 29.04.1991 tarihli 299 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Son cemaat mahali giriş kapısının üzerinde, yapının 1635 yılında Zülfikar Ağa tarafından yaptırıldığından bahseden inşa kitabesi bulunmaktadır (Şekil 79). Harim giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe ise yapının 1851-52 tarihlerinde tadilat geçirdiğinden bahsetmektedir (Şekil 80). Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2008 yılında yapısal müdahale görmüştür. Cami ahşap hatıllı yığma moloz taş malzemeden yapılmıştır. Günümüzde aktif olarak kullanılan cami ibadete açıktır.

Şekil 79. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Camisinin son cemaat mahali kapısının üzerinde bulunan inşa kitabesi

Şekil 80. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Camisinin harim kapısı üzerinde bulunan tadilat kitabesi

Yapı batıdan doğuya doğru eğimli bir araziye konumlandırılmıştır. Yapının yolla bağlantısı olan, düzayak ulaşımın sağlanabildiği mekanlar depo ve deponun önünde bulunan abdest alma yeridir. Depoya doğu cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap kapı ile ulaşım sağlanmakta ve mekanın aydınlanması amacıyla bu cepheye üç adet kare formlu, tek kanatlı ahşap pencereler yapılmıştır. Abdest alma yerinin üzeri sundurma sac örtü ile kapatılmıştır (Şekil 81).

Cami bölümüne ulaşmak için ise taş merdiveni kullanmak gerekmektedir (Şekil 82). Giriş kısmında küçük bir avlu ve bu avlunun batısında hazire bulunmaktadır. Avlunun güney cephesinden son cemaat mahaline dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ahşap bir kapı ile giriş sağlanır. Giriş kotundan bir basamak yüksekte bulunan ve ahşap döşemeye sahip son cemaat mekanı dikdörtgen formda, yarı açık, etrafı metal korkuluklarla çevrelenmiş ve ahşap dikmelerle desteklenmiş kırma çatılı sac örtülüdür. Yapının doğu cephesinde pahlanmış pabuçluk üzerine silindirik ince gövdeli, kısa tutulan petek ve külah kısımlarından oluşan kesme taş minare, minare kapısına ulaşımı sağlayan ahşap basamaklı merdiven, minareye girişi sağlayan dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap kapı ve harime ulaşımı sağlayan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, ahşap eşikli, demir tokmaklı, mihli ve üstten aydınlatmalı ahşap kapı bulunmaktadır.

Şekil 81. Taşdibi Cami doğu cephesi

Şekil 82. Taşdibi Cami giriş cephesi

Giriş kotundan iki basamak yüksekte bulunan harim ahşap döşemeli, dikdörtgen formlu olup, 4 adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmeler çokgen(sekizgen) formundadır. Çokgen (sekizgen) ahşap kaidesi bulunan ahşap dikmeler dikdörtgen formlu ahşap sütun başlıklarına sahiptir. Harim içten mihraba dik uzanan ana ahşap kiriş üzerine mihraba paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana, dıştan kırma çatılı sac üst örtüye sahiptir. Harimin güney cephesinde bulunan mihrap sıva ve boya malzemeli, yarım daire kesitlidir ve etrafı alçı ile çevrelenmiştir. Mihrabın sağ tarafında bulunan ahşap minberin yan aynalıkları dörtgen panolarla bölünmüş ve minberin korkulukları kafes tekniğiyle yapılmıştır. Ahşap kapısı bulunan minberin köşk kısmının üzeri ahşap külahla örtülüdür. Mihrabın solunda bulunan ahşap vaaz kürsüsü orijinal değildir. Harimde ahşap korkuluklarla çevrelenmiş son

cemaat mahali bulunmaktadır. Son cemaat mahalinin üzerinde ahşap merdivenle ulaşım sağlanan ve ahşap korkuluklar ile çevrelenmiş kadınlar mahfili bulunmaktadır.

Şekil 83. Taşdibi Cami kuzey iç cephesi

Şekil 84. Taşdibi Cami güney iç cephesi

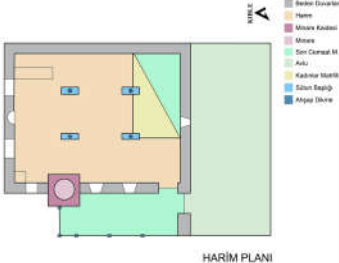
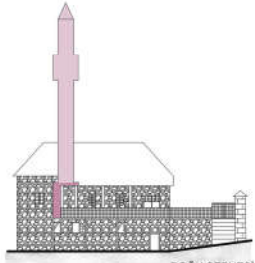
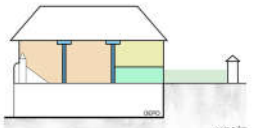
Harimin doğu cephesinde iki adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, sekiz bölmeli, üstten aydınlatmalı, ahşap denizlikli, demir parmaklıklı ve bir adet dikdörtgen formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, üstten sabit pencereli, ahşap denizlikli, demir parmaklıklı ; güney cephesinde iki adet kare formlu, çift kanatlı, altı bölmeli, üstten sabit pencereli, ahşap denizlikli, demir parmaklıklı ve kuzey cephesinde kadınlar mahfilini aydınlatmak amacıyla yapılmış bir adet kare formlu, tek kanatlı, iki bölmeli, demir parmaklıklı mazgal ahşap pencere bulunmakta, bu pencere formlarının birbirinden farklı olması ile farklı cephe düzenleri oluşmaktadır.

Yapıda ahşap ve taş süslemeler, minarenin şerefesinde iki sıra testere dişi şeklinde geometrik süslemeler bulunmaktadır (Şekil 85).

Şekil 85. Taşdibi Cami minaresinde bulunan testere dişi şeklindeki süsleme

Tablo 16. Taşdibi (Zülfikar Ağa) Cami Tanıtım Kartı

Yapının Kimliği	Yapının Adı	Taşdibi (Zülfikar Ağa) Cami			
	Konumu	Erzincan / Kemaliye, Taşdibi Mahallesi			
	Yapım Yılı	1635			
	Ada / Parsel	229 / 62			
	Tescil Tarihi	29.04.1991			
	Yapısal Müdahale	Var ☒ Yok ☐			
Çizimleri	 				
Genel Özellikleri	Cami Plan Formu	e/b < 1	1	Doğu	Yarı Açık
		e/b = 1	2	Batı	Kapalı
		e/b > 1	3	Kuzey	Yok
	Yapı-Çevre İlişkisi	Kadınlara Mahfili		Lojman	
	Avludan Giriş	☒	☒	☒	Var
	Yoldan Giriş	☒	☒	☒	Yok
	Kaide	Minare	Çatı	Depo	
	Yok	Yok	Yok	Yapının altında	
	Taş	Taş	Kiremit	Yok	
	Ahşap	Ahşap	Sac	Var	
Cephe Elemanları	Kapı	Pencere		Mimari Elemanları	
	Kemerli	☒	Dikdörtgen	☒	Mihrap
	Kemersiz	☒	Kare	☒	Siva + Boya
	Üstten Aydınlatmalı	☒	Kemerli	☒	Yoncu Taş
	Tek Kanatlı	☒	Kemersiz	☒	Alçı
	Çift Kanatlı	☒	Üstten Aydınlatmalı	☒	Alçı
	Ahşap	☒	Sabit Pencere	☒	Ahşap
	Demir	☒	Var	☒	Boya
		☒	Yok	☒	Yok
		☒	Yok	☒	Yok

Analiz Sonuçları

Yapı – çevre ilişkisi

Yapı – çevre ilişkisi; yapıya giriş, giriş sayısı, giriş yönü ve çevresindeki yapılar ele alınarak açıklanmıştır.

- Yapıya giriş: Sekiz tescilli caminin 5'inde (5/8; %62) yapıya avludan giriş sağlanmakta, 3'ünde (3/8; %38) ise yoldan giriş sağlanmaktadır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin 5'i (5/8; %62) geleneksel ahşap direkli cami özelliği, 3'ü (3/8; %38) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik göstermektedir.

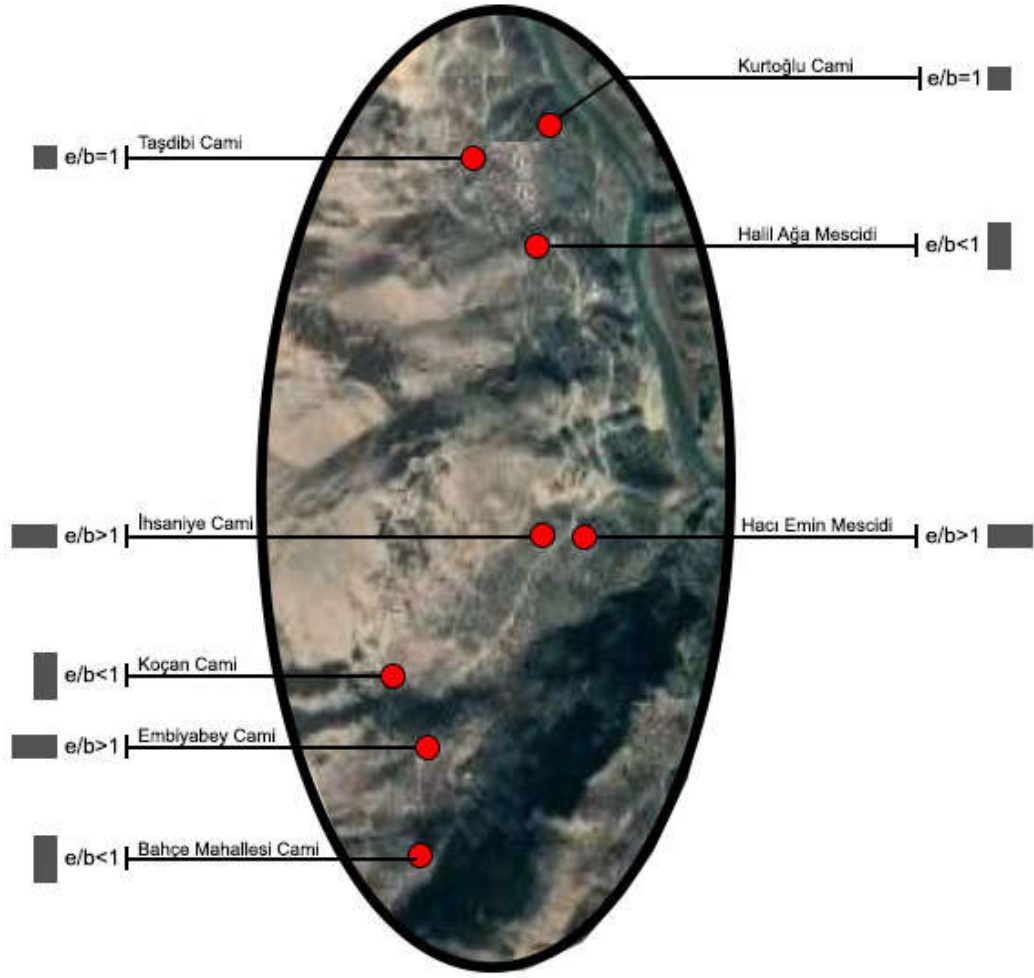
- Giriş sayısı: Sekiz tescilli caminin de tek girişi bulunmaktadır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin tamamının bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.
- Giriş yönü: Sekiz tescilli caminin 4'ünde (4/8; %50) kuzey cephesinden, 3'ünde (3/8; %38) batı cephesinden ve 1'inde (1/8; %12) doğu cephesinden yapıya giriş sağlanmaktadır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camiler geleneksel ahşap direkli cami özelliği göstermektedir.
- Çevresindeki yapılar: Sekiz tescilli caminin 6'sının (6/8; %75) çevresinde yapı (lojman, konut, hazire, çeşme) bulunmakta, 2'sinde (2/8; %25) ise çevresinde yapı bulunmamaktadır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin 6'sının (6/8; %75) bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 2'sinin (2/8; %25) ise geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

Plan özellikleri ve mekan elemanları

Plan özellikleri ve mekan elemanları; plan formları, üst örtü (çatı), minare, son cemaat mahali, kadınlar mahfili ve depo gibi özellikler ele alınarak açıklanmıştır.

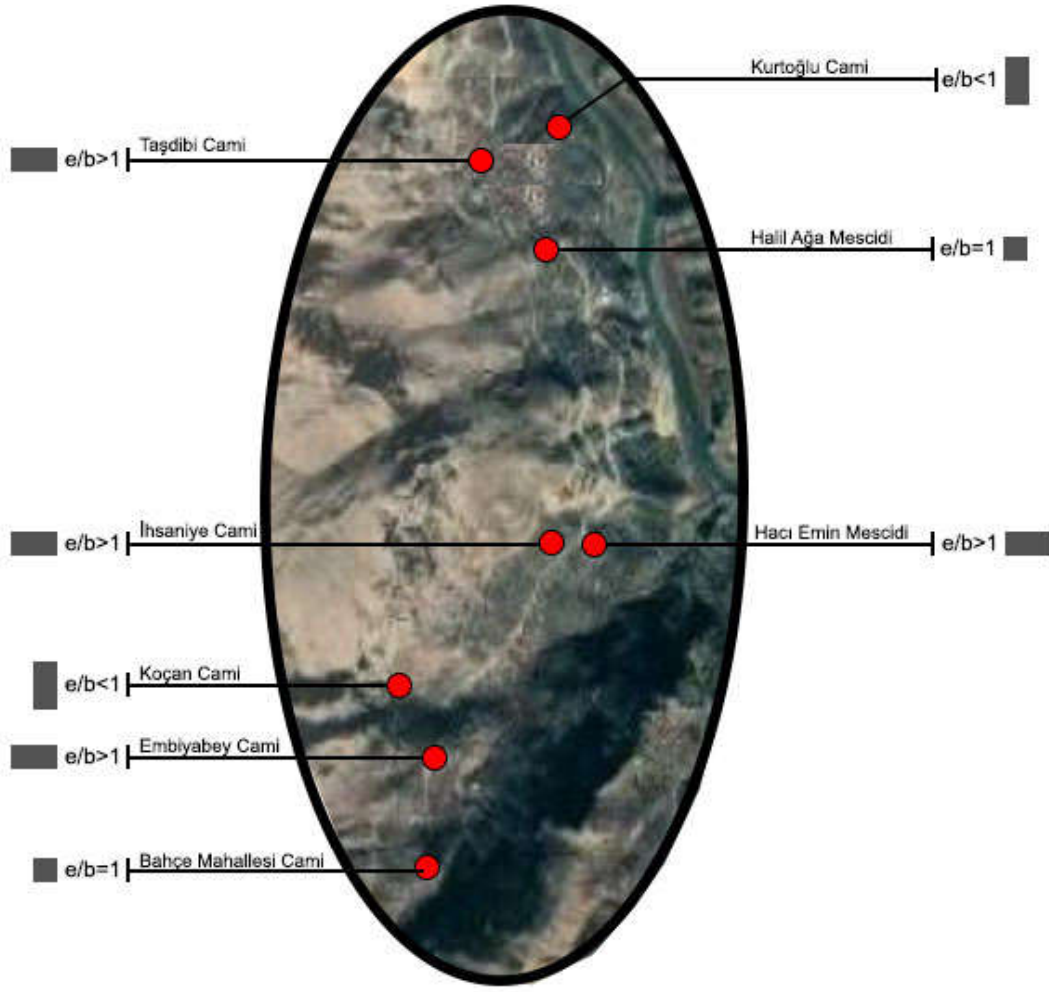
- Plan formu: Yapıda 3 farklı plan formu dikkat çekmektedir. Bu plan formları analiz edilirken en/boy oranı hesaplanmış, $e/b > 1$ (■), $e/b < 1$ (■), $e/b = 1$ (■) olmak üzere üç farklı sonuç elde edilmiştir. Plan formları incelenirken cami ve harim ayrı ayrı ele alınarak analiz edilmiştir.

a) Cami plan formu: Dokuz tescilli caminin cami plan formları incelendiğinde 3'ünün (3/8; %33) $e/b > 1$, 3'ünün (3/8; %33) $e/b < 1$ ve 3'ünün (3/8; %33) $e/b = 1$ olduğu tespit edilmiştir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 86'da gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin sadece yaklaşık olarak 3'ünün (3/8; %33; $e/b > 1$) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği ve geriye kalan 6'sının (6/8; %66) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 86. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin cami plan formlarının dağılımı

b) Harim plan formu: Sekiz tescilli caminin harim plan formları incelendiğinde yaklaşık olarak 4'ünün (4/8; %44) $e/b > 1$, 3'ünün (3/8; %33) $e/b < 1$ ve 2'sinin (2/8; %22) $e/b = 1$ olduğu tespit edilmiştir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 87'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin sadece yaklaşık olarak 4'ünün (4/8; %44; $e/b > 1$) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 2'sinin (2/8; %22; $e/b = 1$) yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği ve geriye kalan 3'ünün (3/8; %33; $e/b < 1$) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

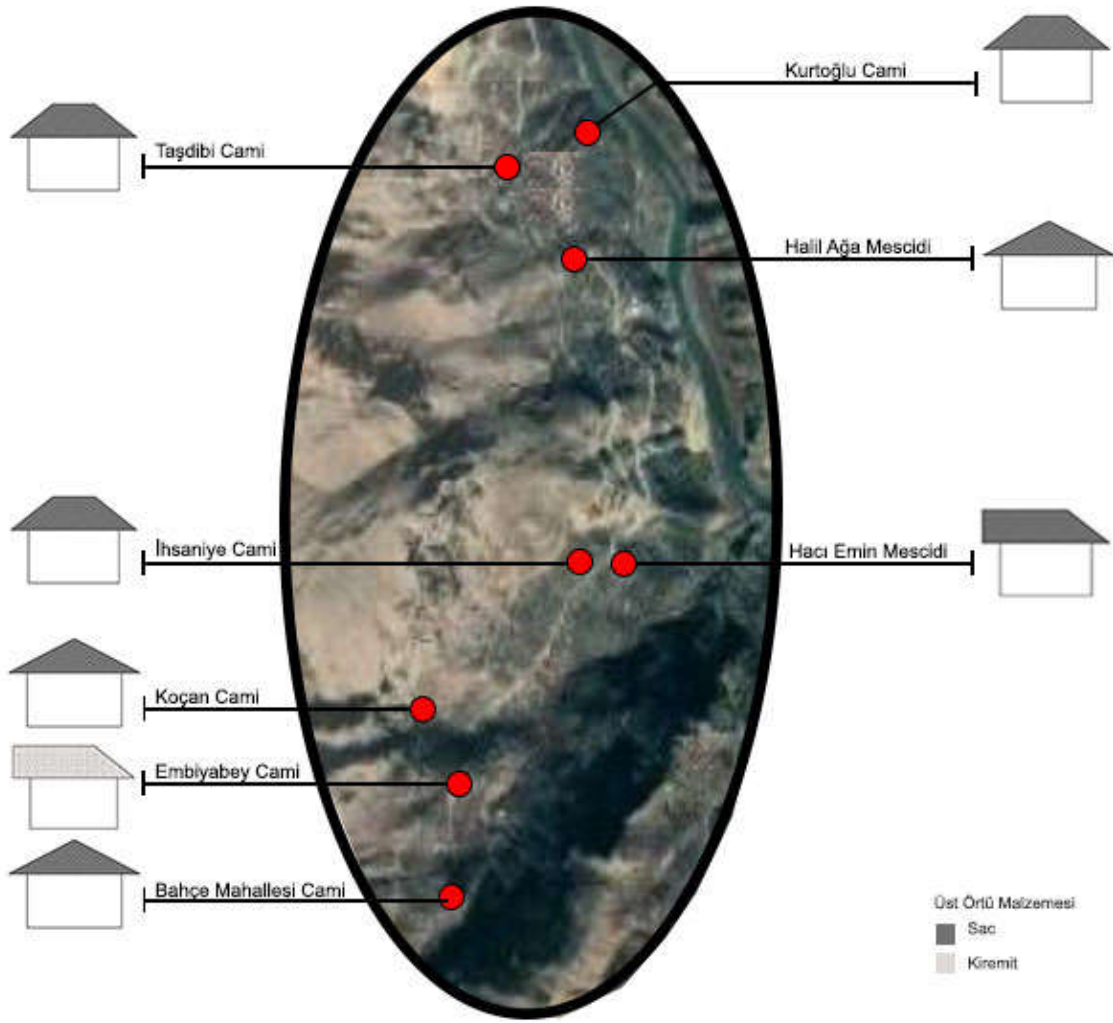

Şekil 87. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin harim plan formlarının dağılımı

- Üst örtü (çatı): Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin hepsi onarım veya restorasyon gördüğünden orijinal üst örtüleri günümüze ulaşamamıştır. Fakat yapılan araştırmalar sonucunda Taşdibi Caminin, Hacı Emin Efendi Mescidinin, Koçan Caminin, Embiyabey Caminin ve Bahçe Mahallesi Caminin üst örtülerinin restorasyon veya onarımdan önce toprak dam olduğu, Kurtuluş Camisinin ise 1957 yılındaki hava fotoğraflarından kırma çatılı, sac malzemeli üst örtüye sahip olduğu tespit edilmiştir. Halil Ağa Mescidinin ve İhsaniye Caminin restorasyon veya onarım öncesi üst örtüleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

Yapıların günümüzdeki üst örtüleri analiz edilirken malzeme ve form olarak iki ayrı özelliğe dikkat edilmiştir. Sekiz tescilli caminin üst örtü malzeme ve formları incelendiğinde bunlardan yaklaşık olarak 7'sinin (7/8; %88) üst örtü formunun kırma ve üst örtü malzemesinin sac olduğu, 1'inin (1/8; %12) üst örtü formunun kırma ve üst örtü malzemesinin kiremit olduğu tespit edilmiştir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 88'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin sadece %7'sinin (7/8; %88)

geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, %1'inin (1/8; %12) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği saptanmıştır.

Şekil 88. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin üst örtülerinin (çatı) form ve malzemelerinin dağılımı

- Minare: Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin hepsi onarım veya restorasyon geçirdiğinden; Bahçe Caminin, Embiyabey Caminin, İhsaniye Caminin, Halil Ağa Mescidinin ve Hacı Emin Efendi Mescidinin minareleri orijinal değildir. Taşdibi Caminin ve Kurtuluş Caminin minareleri ise onarım geçirmiştir. Koçan Caminin minaresinin durumu hakkında ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Yapıların günümüzdeki minareleri analiz edildiğinde sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 3'ünün (3/8; %38) çatı üzerinden yükselen minareye sahip olduğu ve bu minarelerin sac malzeme ile kaplandığı, 1'inin (1/8; %12) ise son cemaat mahali korkulukları üzerinde bulunduğu ve ahşap malzemeden yapıldığı görülmüştür. 4'ü (4/8; %50) ise kaide üzerine gövde ve külahın yerleştirilmesiyle oluşmuş minarelerdir. Bu minarelerin 3'ünün (3/4; %75) taş

minare olduğu ve bu taş minarelerin 2'sinin (2/8; %50) minare kaidesinin kare formu, 1'inin (1/4; %25) ise minare kaidesinin dikdörtgen formu olduğu tespit edilmiştir. 1'inin (1/4; %25) ise kaidesi kare formu ahşap minare olduğu saptanmıştır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin yaklaşık olarak 3'ünün (3/8; %38) minare kaidelerinin formu, malzemesi ve minare gövdesinin formu açısından geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 5'inin (5/8; %62) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği saptanmıştır.

- Son Cemaat Mahali: Camilerde namaza geç kalan cemaatin namaz kılması için tasarlanmış mekanlardır. Harimin dışında yarı açık veya kapalı olarak tasarlanabildiği gibi, harimin içerisinde bazı örneklerinde düzayak ulaşım sağlanan, bazı örneklerinde ise bir basamak yükseltilerek tasarlanan ve etrafı korkuluklarla çevrilen mekanlardır. Bazı yapılarda harimin içerisinde, bazı yapılarda harim dışında ve bazı yapılarda hem harimin içerisinde hem de harimin dışında tasarlanmış son cemaat mahalleri bulunmaktadır. Restorasyon veya onarım sırasında bazı yapılarda yarı açık olarak tasarlanan son cemaat mahalinin pencereler ile kapatılarak kapalı bir mekan olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerden Bahçe Mahallesi Cami bu değişime örnek gösterilebilir.

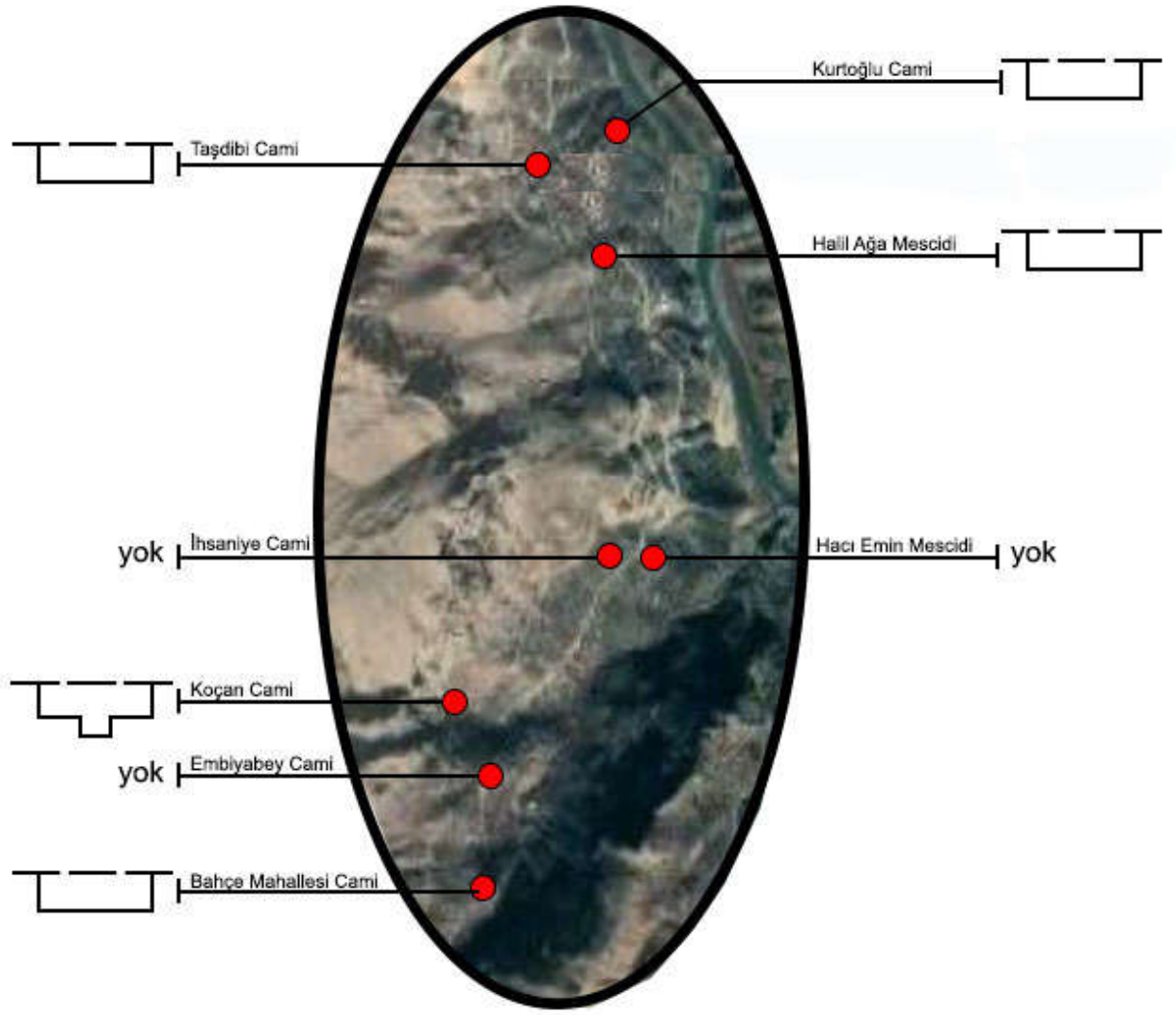
Yapıların günümüzdeki son cemaat mahalleri analiz edildiğinde sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 2'sinde (2/8; %25) hem harim içerisinde kapalı hem de harim dışında yarı açık mekan olarak tasarlanan son cemaat mahali bulunduğu, 4'ünde (4/8; %50) harim içerisinde kapalı mekan olarak tasarlanan son cemaat mahali bulunduğu, 1'inde (1/8; %12) harim dışında yarı açık mekan olarak tasarlanan son cemaat mahali bulunduğu ve 1'inde (1/8; %12) ise son cemaat mahalinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin 1'inin (1/8; %12) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 1'inin (1/8; %12) bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 2'sinin (2/8; %25) hem bölgesel hem yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği ve %4'ünün (4/8; %50) ise yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

- Kadınlar Mahfili: Camilerde kadınların namaz kılması için tasarlanmış mekanlardır. Kadınlar mahfiline Koçan Cami, Halil Ağa Mescidi ve Bahçe Mahallesi Camisinde harimin içerisinde bulunan ahşap merdivenle ulaşım sağlanırken, Taşdibi Cami ve Kurtoğlu Camide son cemaat mahalinde bulunan ahşap merdivenden ulaşılmaktadır. Hacı Emin Mescidi, Embiyabey Cami ve

İhsaniye Camide ise kadınlar mahfili bulunmamaktadır. Kadınlar mahfili form olarak analiz edildiğinde Koçan Caminin mahfilinin harim mekanına doğru geometrik formda çıkma yaptığı görülmüştür. Camilerde kadınlar mahfilinin etrafı ahşap korkuluklar ile çevrilidir.

Yapıların günümüzdeki kadınlar mahfilleri analiz edildiğinde sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 3'ünde (3/8; %38) kadınlar mahfilinin bulunmadığı, 5'inde (5/8; %62) kadınlar mahfilinin bulunduğu ve kadınlar mahfilinin 4'ünün (4/8; %80) harim mekanına doğru çıkma yapmadığı, 1'inin (1/8; %20) ise harim mekanına doğru geometrik formda (dikdörtgen) çıkma yaptığı tespit edilmiştir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 89'da gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin 4'ünün (4/8; %50) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 4'ünün (4/8; %50) ise Kemaliye ilçesinde özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

- Depo: Camilerin bazen bitişiğinde çoğunlukta ise yapının altında olan ve depolama alanı olarak kullanılan mekanlar bulunmaktadır. Bu mekanlar Kemaliye ilçesinde topografik özelliklerinden dolayı yoğunlaşmış ve özelleşmiştir. Sekiz tescilli cami içerisinde Bahçe Mahallesi Cami, Embiyabey Cami, Hacı Emin Efendi Mescidi, İhsaniye Cami ve Taşdibi Cami'de depo mekanı harim mekanının altında; Kurtoglu Cami ve Koçan Cami' de ise depo mekanı harim mekanının bitişiğinde bulunmaktadır. Halil Ağa Mescidinde ise depo mekanı bulunmamaktadır.

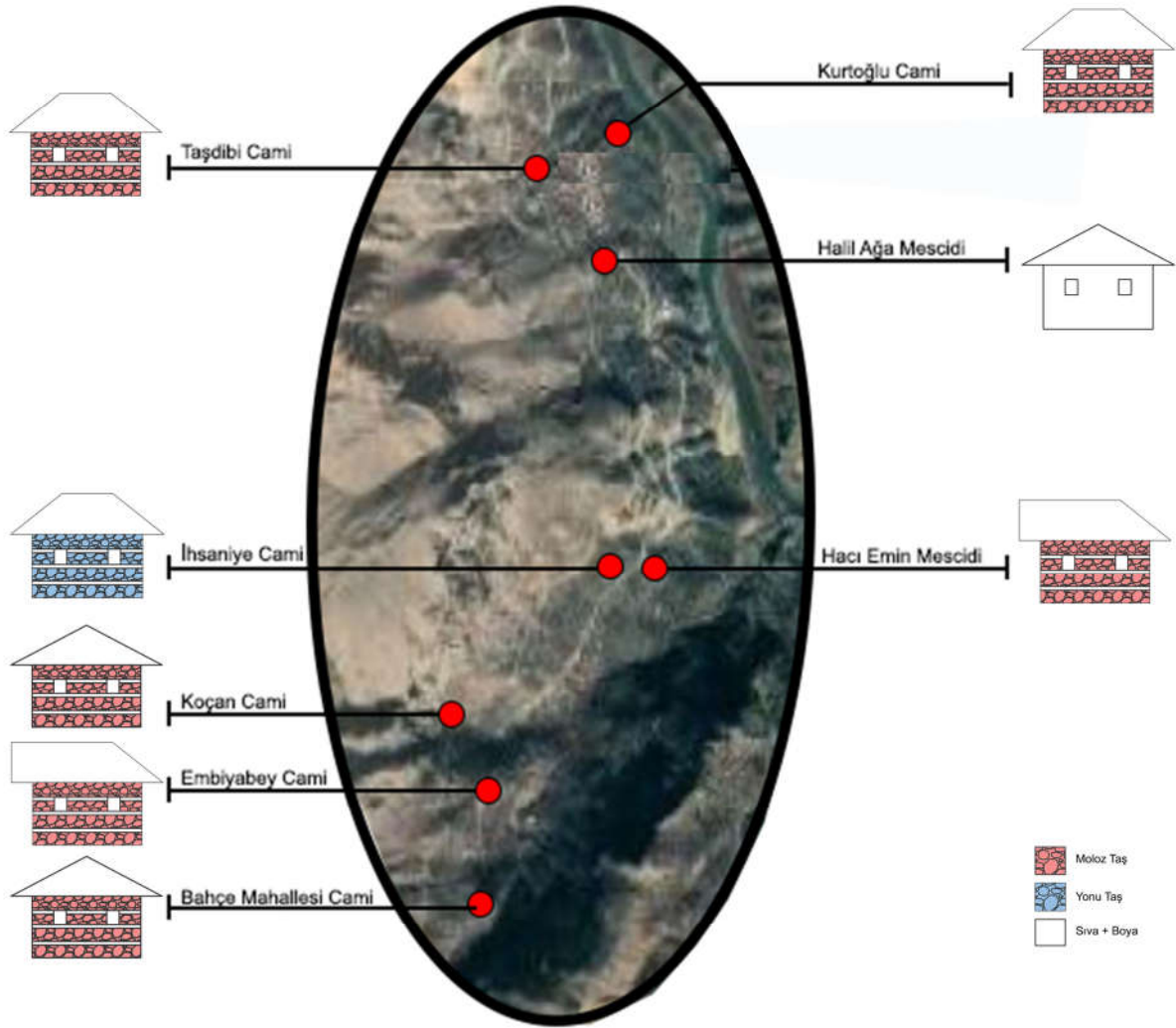

Şekil 89. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin kadınlar mahfili plan formlarının dağılımı

Malzeme kullanımı ve yapım tekniği

Yapıların malzeme kullanımı ve yapım teknikleri analiz edildiğinde sekiz tescilli caminin 6'sı (6/8; %75) yığma yapı; ahşap hatıllı moloz taş duvar, 1'i (1/8; 12) yığma yapı; ahşap hatıllı yonu taş duvar ile, 1'ine (1/8; %12) ise iç ve dış beden duvarlarına sıva + boya yapıldığından dolayı malzemesi ve tekniği tespit edilememiş ancak yapının istinat duvarı referans alındığında yapının yığma yapı; ahşap hatıllı moloz taş duvar ile yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 90'da gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin beden duvar malzemelerinin 6'sının (6/8; %75) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 2'sinin (2/8; %25) ise Kemaliye ilçesinde özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Ayrıca beden duvar malzemelerine ek olarak Kemaliye camilerinden Halil Ağa Mescidi, Kurtoğlu Cami ve Embiyabey Cami'nin cephelerinde ahşap malzeme kullanılmış; Koçan Cami' de ise cephede sac malzeme kullanılmıştır.

Şekil 90. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin malzeme ve yapım tekniğinin dağılımı

Taşıyıcı sistem elemanları

Taşıyıcı sistem elemanları analiz sonuçları incelenirken ahşap direkler, ahşap yastık kirişleri, sütun kaideleri ve tavan gibi özellikler ele alınarak açıklanmıştır.

- **Ahşap Direk:** Yapıların ahşap direkleri analiz edilirken direklerin formu ve üzerinde işleme olup olmaması gibi özellikler incelenmiştir. Sekiz tescilli caminin ahşap direklerinin yaklaşık olarak 4'ünün (4/8; %50) çokgen formunda, 3'ünün (3/8; %38) daire formunda, 1'inde (1/8; %12) ise kare formunda olduğu ve incelenen bu yapıların ahşap direklerinin üzerlerinde işleme olmadığı tespit edilmiştir. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 91'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen

camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin ahşap direklerinin işlemez olmalarından dolayı geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, form açısından ise 3'ünün (3/8; %38) geleneksel, 1'inin (1/8; %12) bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği ve 4'ünün (4/8; %50) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği belirlenmiştir.

Ahşap direklerin son cemaat mahalinde ve harimde üst örtüyü desteklemek amacıyla kullanıldığı dikkat çekmektedir.

- Ahşap Yastık Kirişi: Yapıların ahşap yastık kirişleri analiz edilirken formları, üzerinde işleme olup olmaması ve kademeli ya da sade olması gibi özellikler incelenmiştir. Sekiz tescilli caminin yastık kirişlerinin tamamı dikdörtgen formda; bu dikdörtgen formda olan yastık kirişlerin 2'sinin (2/8; %25) kademeli, 4'ünün (4/8; %50) ise sade olduğu ve incelenen yapılardaki ahşap yastık kirişlerinin işlemez olduğu görülmüştür. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 91'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin ahşap yastık kirişlerinin işlemez olmalarından dolayı yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Dikdörtgen formlu ve kademeli olmasından dolayı 2'sinin (2/8; %25) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, dikdörtgen formlu ve sade olmasından dolayı 4'ünün (4/8; %50) ise bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

İncelenen camiler arasında İhsaniye Cami'ye yapılan müdahale sonucunda tavanının lambri ile kaplanmasından kaynaklı, Hacı Emin Efendi Mescidine yapılan müdahale sonucunda tavanının kontrplak kaplanmasından kaynaklı yastık kirişleri tespit edilememiştir.

- Sütun Kaidesi: Yapıların sütun kaideleri analiz edilirken formları, malzemeleri ve kademeli ya da sade olması gibi özellikler incelenmiştir. Sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 3'ünün (3/8; %38) sütun kaidesi bulunmaktadır. Sütun kaidesi bulunan camilerin 1'inin (1/3; %33) kaidesi daire formunda, sade ve malzemesi taştır. 2'sinin (2/3; %66) kaidesi çokgen formunda, kademeli ve malzemesi ahşaptır. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 91'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin sütun kaidelerinin kademeli özellikte olmasından dolayı 2'sinin (2/3; %66) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, taş malzemedan yapılmış olmasından dolayı 1'inin (1/3; %33) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

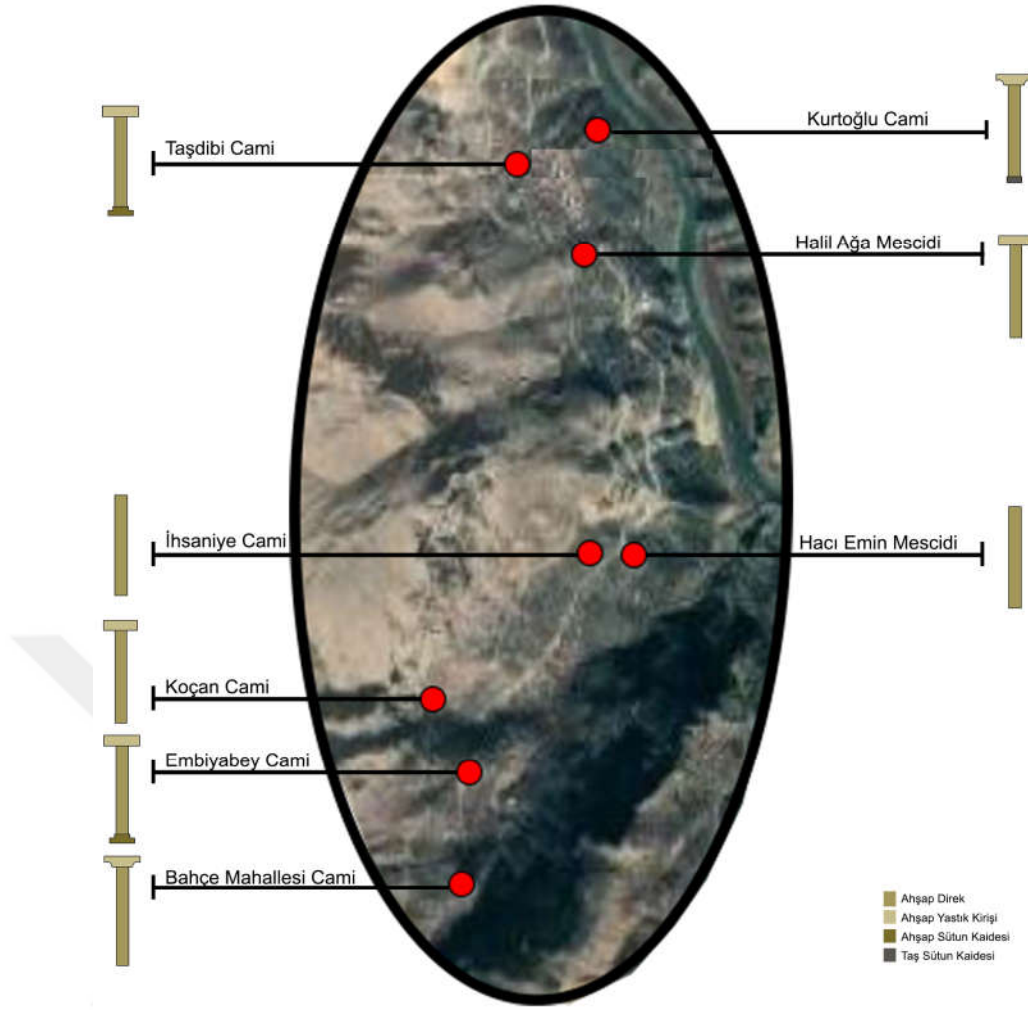
Form olarak incelendiğinde 1'inin (1/3; %33) yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Bu üç özelliği birlikte değerlendirdiğimizde ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği saptanmıştır.

- Tavan: Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin tavanları genellikle ana ahşap kiriş üzerine oturan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavadır. Bu tavanlarda farklı olan tek şey kirişlerin mihraba göre yönelme durumlarıdır.

Bu yapılardan İhsaniye Cami'nin geçirdiği onarımdan sonra tavanı ahşap lambri ile kapatıldığından dolayı özgün tavanı tespit edilememiştir.

Hacı Emin Efendi Mescidinin ise geçirdiği onarımdan sonra tavanı kontrplak ile kaplandığından dolayı özgün tavanı tespit edilememiştir fakat deposu referans alındığında bu yapının da düz ahşap tavanlı olduğu düşünülmektedir.

Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin 6'sının (6/8; %75) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Şekil 91. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin ahşap direk, yastık kirişi ve kaidelerinin dağılımı

Mimari elemanlar

- **Mihrap:** Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin mihrapları sıva + boya malzemeli olup yarım daire formundadır. Koçan Cami mihrabının ise alçı malzemeden yapılmış olması ile diğerlerinden farklılaşmaktadır. Taşdibi Camisi mihrabı etrafına yapılmış alçı bordürün zemine doğru genişlemesinden dolayı ve mihrabının basık yarım daire biçimiyle diğerlerinden farklılaşmaktadır.

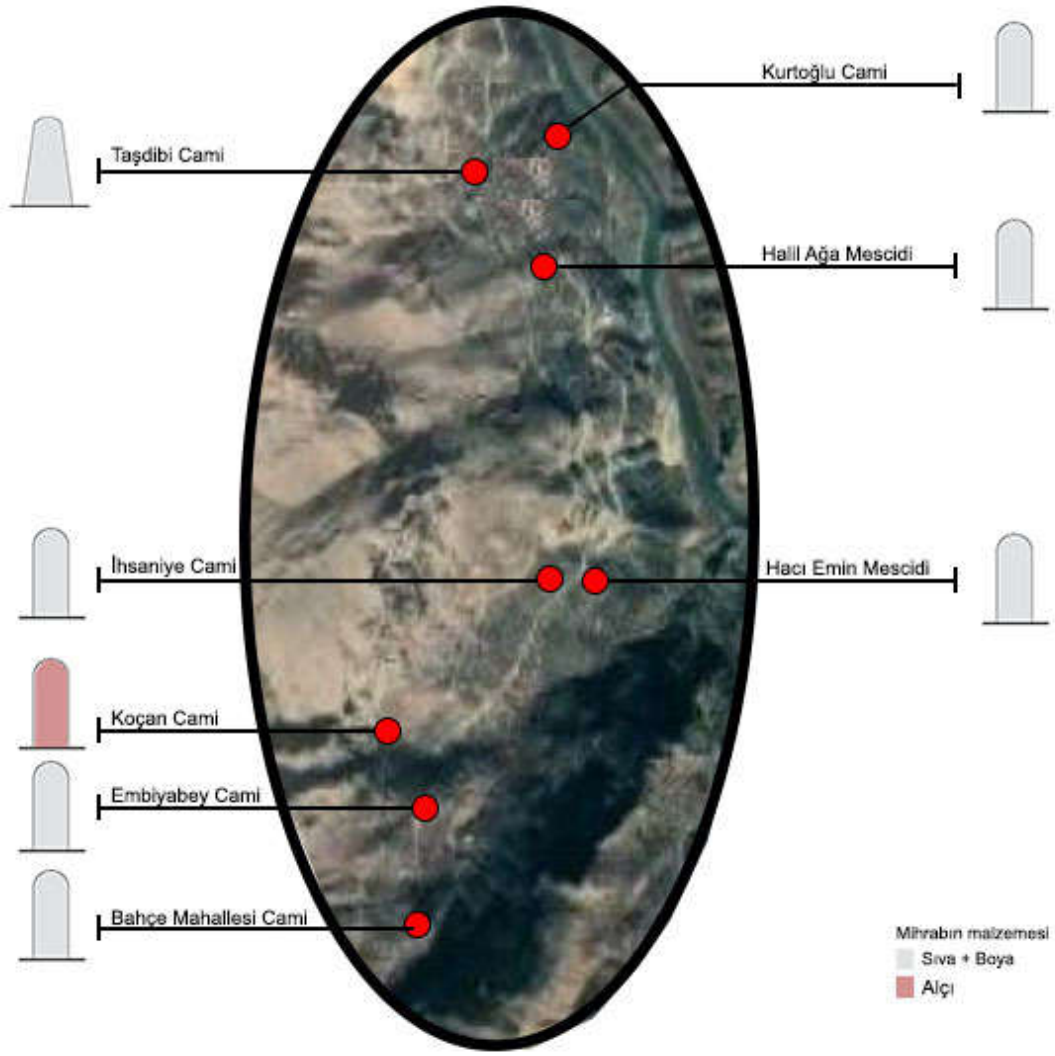
Halil Ağa Mescidi mihrabına ve İhsaniye Camisi mihrabına yapılan müdahaleler sonucunda görünüşteki yarım daire formu süsleme unsurlarıyla kapatılmış ve Halil Ağa Mescidi mihrabına sivri kemer formu verilmiş, İhsaniye Cami mihrabına ise kademeli sivri kemer formu verilmiştir. Ancak değerlendirilmeye alınırken mihrabın süsleme unsurları ayrı, özgün formları ayrı değerlendirilmiştir.

Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin mihrapları alçı malzemeli bitkisel motifler ve bordürler ile süslenmiştir. Hacı Emin Efendi Mescidi, Halil Ağa Mescidi ve Kurtoğlu Camisi mihraplarında yapılan alçı bordür ve süslemelerin üzerleri boya ile boyanması ile diğerlerinden farklılaşmaktadır. Bahçe Mahallesi Cami mihrabında ise süsleme unsuru bulunmamasıyla diğerlerinden farklılaşmıştır. İhsaniye Camisi ise mihrabına yapılan ahşap lambri süslemesi ile diğer yapılardan farklılaşmıştır.

Mihraplar bazı yapılarda sadece harimde bulunurken bazı yapıların son cemaat mahallerinde de bulunmaktadır. Bahçe Mahallesi Cami ve Embiyabey Camide son cemaat mahallerinde sıva ve boya malzemeli, yarım daire formu mihrap bulunmaktadır. Bahçe Mahallesi Cami son cemaat mahalinde bulunan mihrap sade olmasına rağmen Embiyabey Camisi son cemaat mahalinde bulunan mihrap alçı süslemelidir. Koçan Camide ise sıva ve boya malzemeli, yarım daire formu ve sade mihrabın harimin üst katında bulunan odada bulunması ile diğer yapılardan farklılaşmaktadır.

Bu değerlendirmeler sonucunda sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 7'sinin (7/8; %88) yarım daire formu ve sıva ve boya malzemeli, 1'inin (1/8; %12) ise yarım daire formu ve alçı malzemeli olduğu belirlenmiştir. Süsleme unsurları değerlendirildiğinde ise bu yapıların 7'sinin (7/8; %88) süslemesinin bulunduğu, 1'inin (1/8; %12) ise sade olduğu görülmüştür. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 92'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin mihraplarının süsleme unsurları bulunmasından dolayı 7'sinin (7/8; %78) geleneksel, sade olmasından dolayı ise 1'inin (1/8; %12) bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Form olarak değerlendirildiğinde Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdikleri elde edilmiştir. Malzeme olarak değerlendirildiğinde ise 8'inin de (8/8; %100) Kemaliye ilçesinde özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Bu üç özellik birlikte değerlendirildiğinde ise mihrapların Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği belirlenmiştir.

Şekil 92. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin mihraplarının dağılımı

- Minber: Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin minberleri ahşap malzemelidir. Genellikle minberin yan aynalıkları sade ve korkulukları kafes tekniğinde yapılmıştır. Kurtoğlu Cami minberinin yan aynalıklarının işlemeli olması ve yan aynalıklarda bulunan ahşap panoların boyanmış olması, İhsaniye Camisine yapılan müdahaleler sonucunda minberinin ahşap lambri ile yapılmış olması diğerlerinden farklılaşmaktadır. Halil Ağa Mescidinde ise minber bulunmamaktadır.

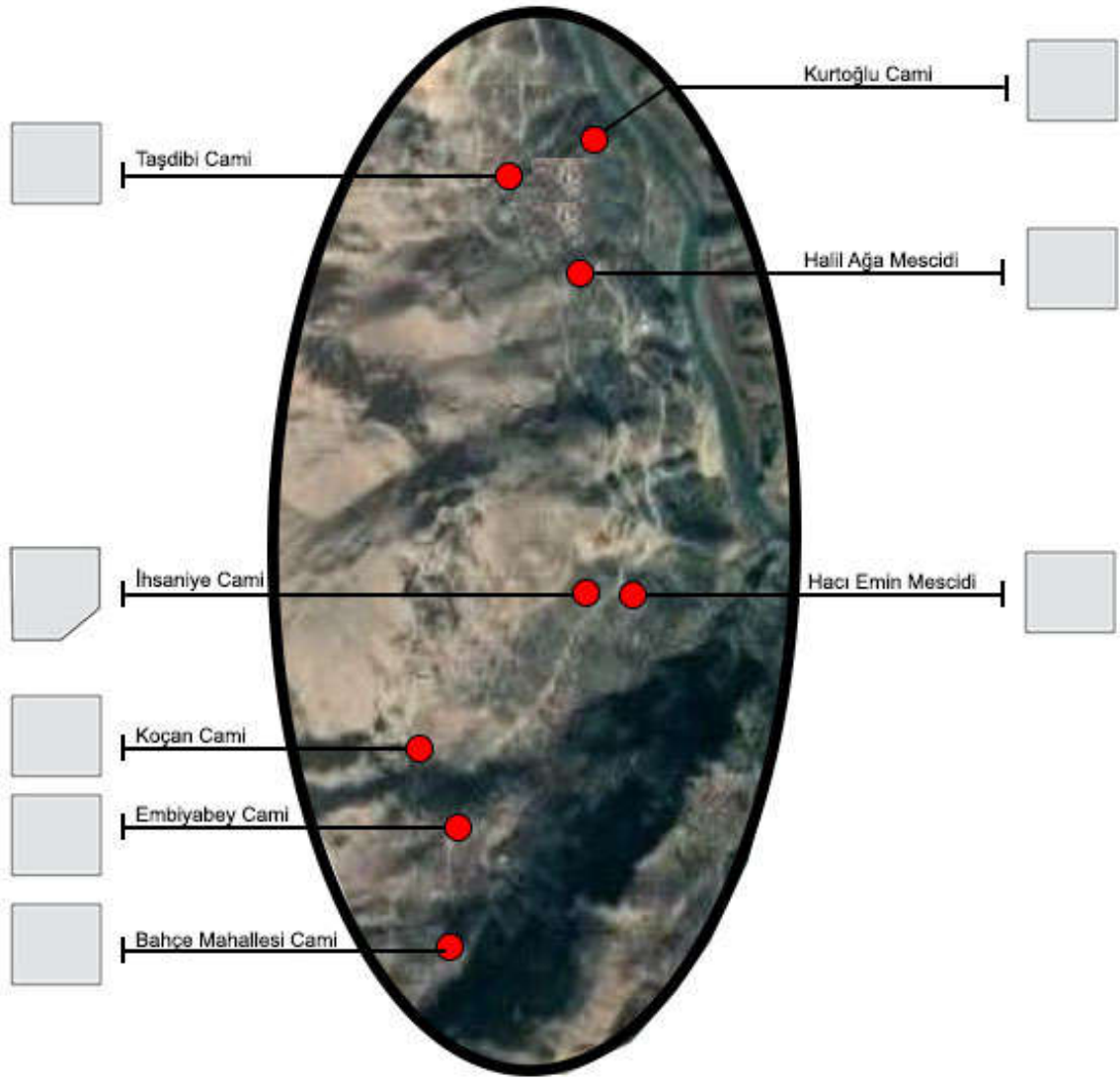
Kurtoğlu Caminin yan aynalıklarında, Hacı Emin Efendi Mescidi, Taşdibi Cami ve Koçan Caminin minberlerinin kasnaklarında ve kapı sövelerinde geometrik formda işlemler bulunması ile, Bahçe Mahallesi Cami minber kapısı ise kafes tekniğiyle yapıldığından dolayı diğerlerinden farklılaşmaktadır

Bu değerlendirmeler sonucunda sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 5'inin (5/8; %62) minberi ahşap malzemeli ve işlemeli, 2'sinin (2/8; %25) minberi ahşap malzemeli ve

işlemesizdir. 1'inin ($1/8$; %12) ise minberi bulunmamaktadır. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin minberlerinin 5'inin ($5/8$; %62) geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 3'ünün ($3/8$; % 38) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği görülmüştür.

- Vaaz Kürsüsü: Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin vaaz kürsüleri dikdörtgen formu, ahşap malzemeli ve işlemesizdir. Kurtoğlu Cami ve Koçan Caminin vaaz kürsülerinin işlemeli olması, Hacı Emin Efendi Mescidinin vaaz kürsüsünün boyanmış olması ve İhsaniye Camisine yapılan müdahaleler sonucunda vaaz kürsüsünün çokgen formu olması ve ahşap lambri ile yapılmış olmasından dolayı diğerlerinden farklılaşmaktadır. Halil Ağa Mescidinde ise vaaz kürsüsü bulunmamaktadır.

Bu değerlendirmeler sonucunda sekiz tescilli caminin yaklaşık olarak 4'ünün ($4/8$; %50) vaaz kürsüsü dikdörtgen formu, ahşap malzemeli ve işlemesiz, 1'inin ($1/8$; %12) vaaz kürsüsü çokgen formu, ahşap malzemeli ve işlemesizdir. 2'sinin ($2/8$; % 25) vaaz kürsüsü ise dikdörtgen formu, ahşap malzemeli ve işlemelidir. 1'inin ($1/8$; %12) ise vaaz kürsüsü bulunmamaktadır. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 93'de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu'dan, Doğu Anadolu'dan ve Kemah ilçesinden seçilen camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin vaaz kürsülerinin 2'sinin ($2/8$; %25) yöresel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği, 5'inin ($5/8$; %62) ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği saptanmıştır.

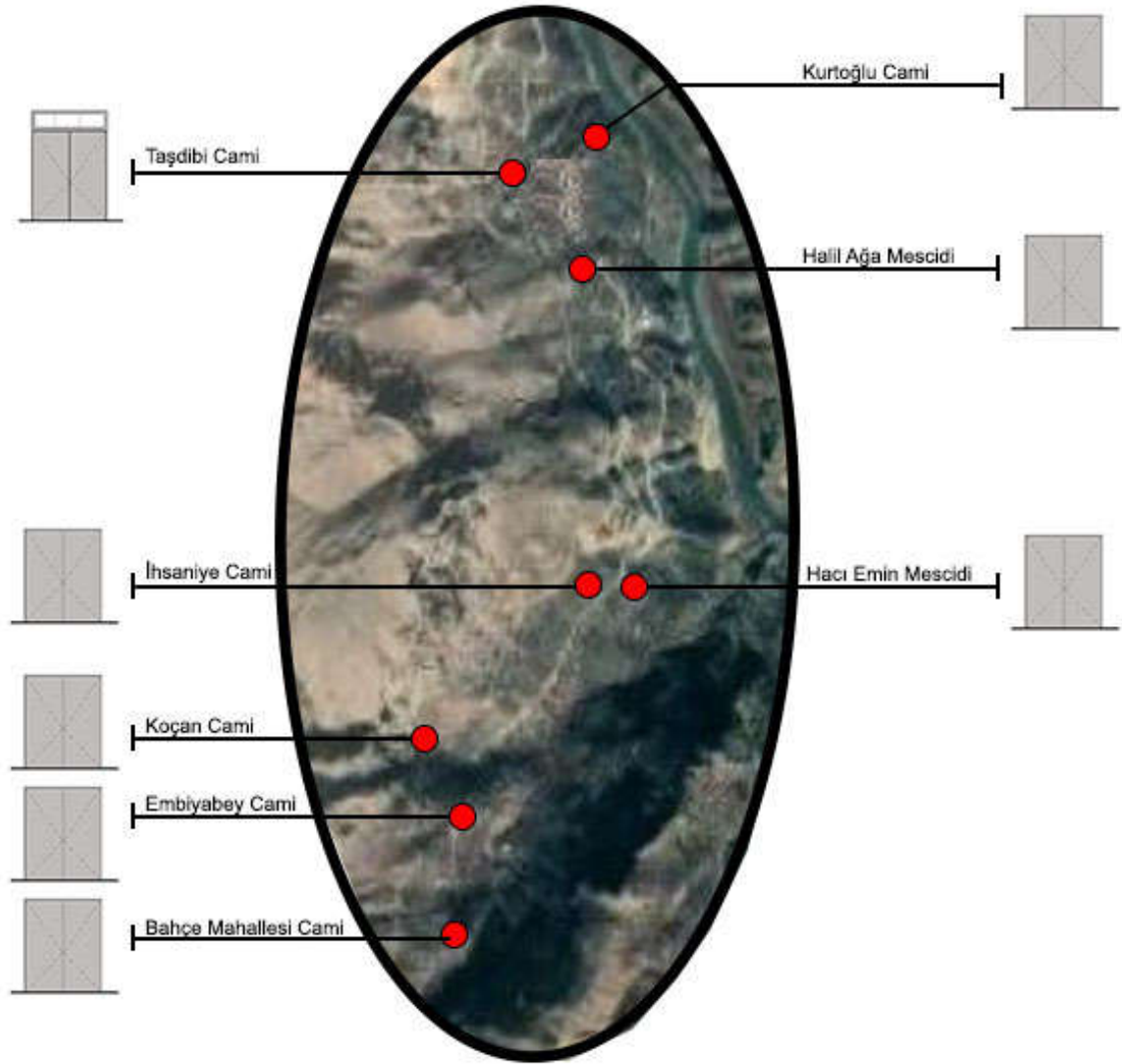
Şekil 93. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin vaaz kürsülerinin dağılımı

Cephe elemanları

- **Kapı Açıklığı:** Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerde rastlanan dikdörtgen açıklık ve iki kanatlı ahşap kapı uygulaması vardır. Taşdıbi Camisinin kapı açıklığının üzerinde sabit pencerenin bulunması dikkat çeken sıra dışı uygulamalardan biridir. Kapıların üzerlerinde bulunan demir tokmaklar da Kemaliye ilçesinde dikkat çeken bir özelliktir. Kemaliye ilçesine özgü olan ahşap kapı üzerinde bulunan demir tokmaklar cami mimarisinde de kendisini göstermiştir. İhsaniye Camisinde ahşap kapı üzerinde demir tokmağın bulunmaması dikkat çeken sıra dışı uygulamalardan biridir.

Bu değerlendirmeler sonucunda sekiz tescilli caminin tamamında dikdörtgen formlu ve çift kanatlı ahşap kapısı bulunmaktadır. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 94’de gösterilmiştir. Bu analiz sonucu Anadolu’dan, Doğu Anadolu’dan ve Kemah ilçesinden seçilen

camiler ile karşılaştırıldığında çalışmaya konu olan tescilli camilerin kapı açıklıklarının tamamının Kemaliye ilçe merkezine özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 94. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin kapılarının dağılımı

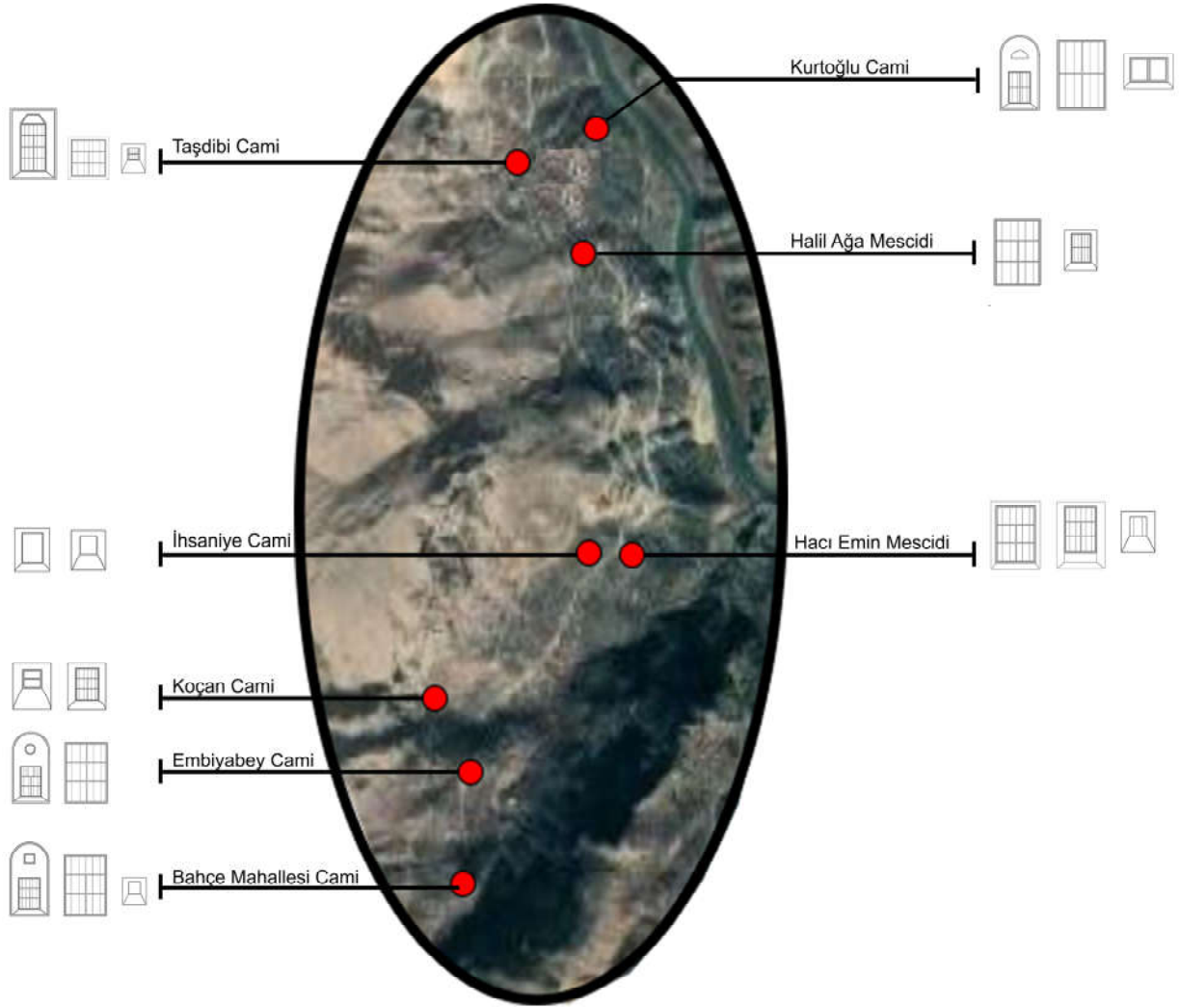
- Pencere Açıklığı: Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli ahşap direkli camilerin pencere açıklıkları dikdörtgen, yuvarlak, kare ya da kemerli olabilmektedir. Farklı cephelerde farklı pencere formlarının bulunmasıyla farklı cephe düzenleri oluşmaktadır.

İhsaniye Caminin pencere formlarının birbiri ile aynı olması ile aynı cephe düzeni oluşması dikkat çeken sıra dışı uygulamalardan biridir.

Pencereler ahşap tek kanatlı ya da çift kanatlıdır. Kanatların bazıları açılırken, bazıları sabittir. Bazı pencerelerde denizlik bulunurken bazılarında yoktur. Bazı istisnai durumlar olmasına rağmen çoğunlukla pencerelerde demir parmaklıklar bulunmaktadır. Kemaliye ilçe merkezinde bulunan ahşap direkli camilerden Hacı Emin Efendi Mescidi ve Bahçe Mahallesi

Cami pencereleri dış cephede ahşap kapaklara sahip olması ile dikkat çeken sıra dışı uygulamalardandır. Bu analiz sonuçlarının haritada dağılımı Şekil 95’de gösterilmiştir.

Anadolu’dan, Doğu Anadolu’dan ve Kemah ilçesinden seçilen camilerin incelenmesi sonucunda pencere formları açısından genel bir değerlendirme yapılamadığından dolayı Kemaliye ilçe merkezinde bulunan 8 cami içinde genel bir değerlendirme yapılamamıştır.

Şekil 95. Kemaliye ilçe merkezi tescilli ahşap direkli camilerin pencere açıklıkları dağılımları

Sekiz tescilli cami için yapılan analiz sonuçları değerlendirilerek 6 ana başlık altında toplanan 20 analiz kriteri üzerinden Kemaliye ilçe merkezinde bulunan ahşap direkli ve ahşap tavanlı camilerin tipolojik özellikleri belirlenmiştir. Belirlenen bu özellikler sekiz tescilli caminin herbirinin özellikleri ile ayrı ayrı kıyaslanarak benzerlik oranları hesaplanmıştır. (Örn: Bahçe Mahallesi Cami için, 20 kriterden 15’i Kemaliye ilçe merkezinde bulunan camilerin tipolojik özelliği ile uyum sağlamaktadır. Bu durumda benzerlik oranı 15/20; %75 olarak hesaplanmaktadır.) Tüm bu değerlendirme ve sonuçlar Tablo 17’de toplanarak sunulmuştur. Tablo incelendiğinde Bahçe Mahallesi Cami, Hacı Emin Efendi Mescidi, Kurtoğlu Cami ve Taşdibi Caminin benzerlik oranlarının aynı olduğu tespit edilmiştir.

Hüsrevoğlu (2019) “Kırsal Yerleşim Karakteristiğinin İncelenmesi: Erzincan Kemaliye Örneği” isimli çalışmasında; “Yöresel kırsal mimari kimliğin en önemli bileşenlerinden biri olan malzeme, tercih sebepleri ve uygulama teknikleriyle yapı biçimlenişini doğrudan etkileyen etmenlerden birisidir. Kırsal alan yapılarında ki malzeme tercihlerinin yerel malzeme olduğu görülmektedir. Anadolu’da kullanılan yerel malzemeler taş, ahşap ve kerpiçtir. Çeşitli bölgelerdeki yapılarda yerel malzeme olarak bunlardan birinin yoğunlukta olması veya birlikte kullanılması o bölgenin malzeme olanaklarına ve geleneksel yapı geleneğine bağlıdır.” demiştir. Ayrıca çalışmanın devamında ise Kemaliye yapılarında taş malzemenin yanı sıra ahşap malzemenin de bölgesel mimarinin temel unsurlarından biri olarak geliştiğinden bahsetmiştir (Hüsrevoğlu 2019)

Yapılan literatür çalışması sonucunda elde edilen bilgi ışığında benzerlik oranları aynı olan bu camilerin cephede kullanılan taş malzeme dışında ahşap malzemenin kullanıp kullanılmadığı incelenerek görsellerle ifade edilmiştir (Şekil 96-99). İnceleme sonucunda sadece Kurtoğlu Caminin cephesinde ilçe mimarisinin temel unsurlarından biri olan ahşap malzemenin kullanılmış olması ve Kemaliye ilçe merkezinde bulunan camiler içerisinde benzerlik oranı en yüksek camilerden biri olması bu çalışmanın örneklem kapsamında Kurtoğlu Camiyi seçmeye yönlendirmiştir.

Şekil 96. Bahçe Mahallesi Cami giriş cephesi

Şekil 97. Hacı Emin Efendi Mescidi giriş cephesi

Şekil 98. Taşdibi Cami giriş cephesi

Şekil 99. Kurtoğlu Cami giriş cephesi

Tablo 17. Kemaliye İlçe Merkezinde Bulunan Ahşap Direkli ve Ahşap Tavanlı Camilerin Analiz Sonuçları

YAPILAR	YAPI-ÇEVRE İLİŞKİSİ				PLAN ÖZELLİKLERİ VE MEKAN ELEMANLARI						MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİĞİ	TAŞIYICI SİSTEM ELEMANLARI				MİMARİ ELEMANLAR			CEPHE ELEMANLARI		YAPILARIN ANALİZ ORANLARI
	Yapıya Giriş	Giriş Sayısı	Giriş Yönü	Çevresinde Yapı	Cami Plan F.	Harim Plan F.	Üst Örtü(Çatı)	Minare	Son Cemaat Mah.	Kadınlar Mah.		Ahşap Yastık Kirişi	Ahşap Direk	Sütun Kaidesi	Tavan	Minber	Mihrap	Vaaz Kürsüsü	Kapı	Pencere	
BAHÇE MAHALLESİ CAMİ	Yoldan	1	Doğu	+					Kapalı		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar			Yok	Düz Ahşap Tavan	İşlemeli					15/20; %75
EMBİYABEY CAMİ	Yoldan	1	Batı	+					Kapalı Y.Açık	Yok	Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar				Düz Ahşap Tavan	İşlemesiz					11/20; %55
HACI EMİN EFENDİ MESCİTİ	Yoldan	1	Kuzey	+					Kapalı	Yok	Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar	Yok		Yok	Kontrplak	İşlemeli					15/20; %75
HALİL AĞA MESCİTİ	Avludan	1	Kuzey	-					Y.Açık		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Siva ve Boya			Yok	Düz Ahşap Tavan	Yok		Yok			11/20; %55
İHSANİYE CAMİ	Avludan	1	Batı	+					Kapalı	Yok	Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı yonu taş duvar	Yok		Yok	Ahşap Lambri	İşlemesiz					11/20; %55
KOÇAN CAMİ (HACI MEHMET AĞA)	Avludan	1	Batı	-					Yok		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar			Yok	Düz Ahşap Tavan	İşlemeli					11/20; %55
KURTOĞLU CAMİ (GÜMRÜKÇÜ)	Avludan	1	Kuzey	+					Kapalı		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar				Düz Ahşap Tavan	İşlemeli					15/20; %75
TAŞDİBİ CAMİ (ZÜLFİKAR AĞA)	Avludan	1	Kuzey	+					Kapalı Y.Açık		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar				Düz Ahşap Tavan	İşlemeli					15/20; %75
TİPOLOJİK ÖZELLİKLER	Avludan	1	Kuzey	+					Kapalı		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar			Yok	Düz Ahşap Tavan	İşlemeli					Toplam 20 kriter; 20/20; %100

Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami

Konumu

Cami, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Erzincan ilinin, Kemaliye ilçesinin, Genççağa Mahallesinin, Gümrükçü Sokağı'nda, ilçe merkezinin batısında ve 35 ada 2 parselde yer almaktadır (Şekil 100-104).

Şekil 100. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Camisi'nin Kemaliye ilçesindeki konumu

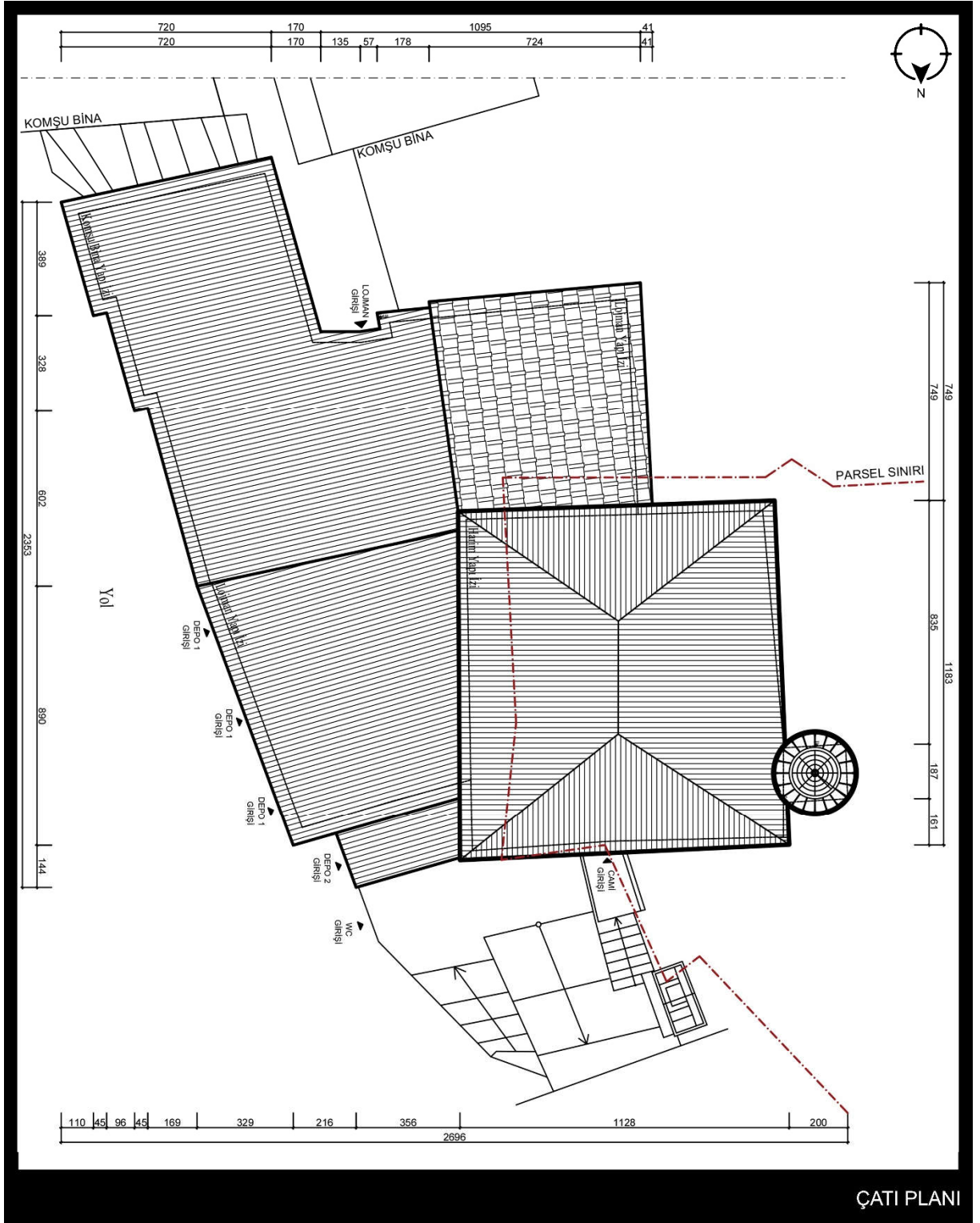
Şekil 101. Kurtoğlu Camisi'nin Genççağa Mahallesi'ndeki konumu

Şekil 102. Kurtoğlu Camisi'nin Gençaga Mahallesi'ndeki konumu

Şekil 103. Kurtoğlu Camisi'nin Gençaga Mahallesi'ndeki konumu

Şekil 104. Rölöve - Kurtoğlu Cami çatı planı

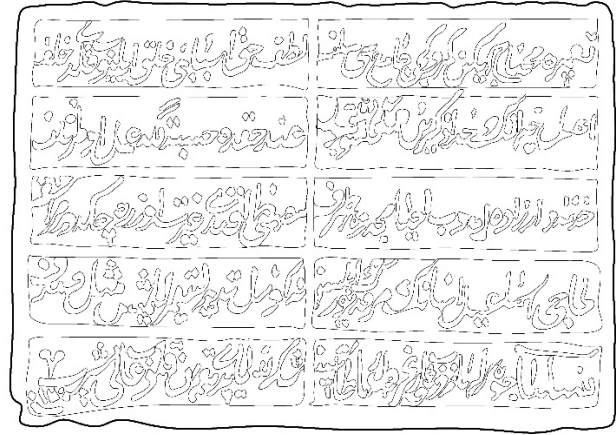
Tarihçesi

Yapı hakkındaki arşiv belgelerinde yer alan bilgiye göre caminin yapım tarihi 1811'dir. Tadilat kitabesinde yer alan bilgiye göre yapı 1893 yılında İsmail Ağa tarafından tamir edilmiştir (Şekil 105-106, Tablo 18). Yapı EKVKBK'nin 25.11.2005 tarihli 234 sayılı kararı ile tescillenmiştir.

Tablo 18. Kurtoğlu Cami Tadilat Kitabesinin Okunuşu ve Anlamı

Şekil 105. Kurtoğlu Cami tadilat kitabesi

Şekil 106. Kurtoğlu Cami tadilat kitabesi detay çizimi

1-) Tamire muhtaç iken Gümrükçü Camisi selef / Lutf-ı Hak esbabını halk eyleyüp kıldı halef.
2-) Ehl-i hayr elin Huda hasbeten-lillah amel olamaz telef.
3-) Haznedarzade edüp ihya mücedded her taraf / Mustafa Efendi gayret üze çekdürmez esef.
4-) Hacı İsmail ağanın merkadın nur çekdürmez eylesün \ Ne güzel türbeyle tamir eylemiş misl-i sade
5-) Cevhere yazdı tarih mezar taşına Şükrü-lillah eyledi tarihin kılup ali şeref.
Sene 1300

1) Tamire muhtaç iken Gümrükçü camisi selef / Lutf-ı Hak esbâbını halk eyleyüp kıldı halef
2) Ehl-i hayr elin Hudâ zikrin heman kılsun kabul / İnd-i Hakda hasbeten-lillah amel olmaz telef
3) Haznedarzade edüp ihyâ mücedded her taraf / Mustafa Efendi gayret üze çekdürmez esef
4) Hâcî İsmail ağanın merkadın nur çekdürmez eylesün / Ne güzel türbeyle tamir eylemiş misl-i sade
5) Cevherle yazdı tarih mezar taşına / Şükrü-lillah eyledi tarihin kılup âli şeref
Sene 1300

Mimari özellikleri

Plan düzeni ve taşıyıcı sistem elemanları

Bodrum Kat

BO1 Depo: 7.75x7.20 m ölçülerindedir. Depo 1'e giriş doğu cephesinde bulunan üç adet dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap kapılardan sağlanmaktadır. Mekanın kuzey, güney ve batı cephesi beden duvarları ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği ile yapılmış iken doğu cephesi ahşap kaplamadır. 8 adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmelerin yedi tanesi kare formunda bir tanesi daire formundadır. Kare formunda olan dikmelerin 4 tanesi mekanın ortasında bulunurken 3 tanesi ahşap kaplama olan cephede bulunmaktadır. Orta mekanda bulunan kare formlu dikmelerin dikdörtgen formlu, ahşap sütun başlıkları bulunmaktadır. Daire formunda olan dikmenin sütun başlığının olmaması ve farklı formda olmasından dolayı ihtiyaç dahilinde sonradan eklendiği düşünülmektedir. Döşemesi toprak ve tavanı içten ahşap kaplama cepheye dik uzanan ana ahşap kiriş üzerine ahşap kaplama cepheye paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir (Şekil 107-110, Şekil 113-115).

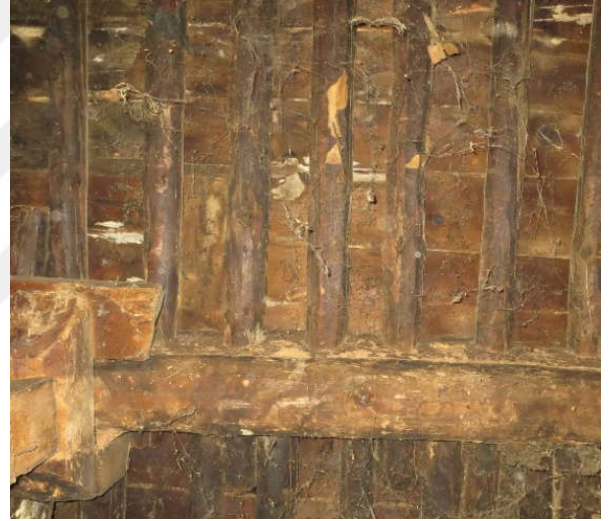
Şekil 107. BO1 Depo: Doğu iç cephesi

Şekil 108. BO1 Depo: Batı iç cephesi

Şekil 109. BO1 Depo

Şekil 110. BO1 Depo: Ahşap tavan sistemi

BO2 Depo: 2.09x4.59 m ölçülerindedir. Depo 2'ye giriş doğu cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Mekanın kuzey, güney ve batı cephesi beden duvarları ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği ile yapılmış iken doğu cephesi oluklu sac kaplamadır. Döşemesi B01 ile aynı, tavanı ise betondur. Bu mekan günümüzde odunluk olarak kullanılmaktadır (Şekil 111, Şekil 113-115).

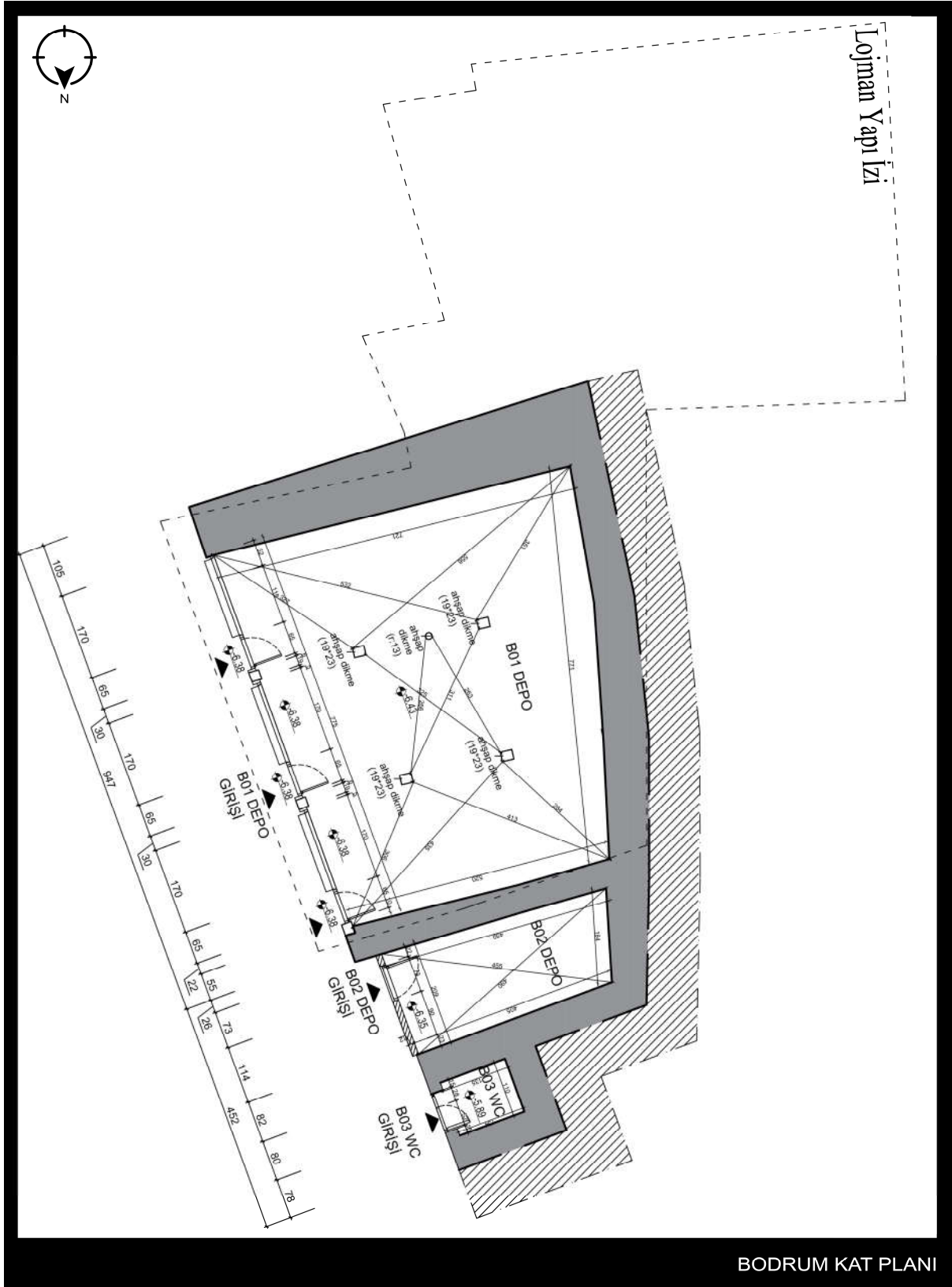
BO3 WC: 103X135 cm ölçülerindedir. WC'ye giriş doğu cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, tek kanatlı ahşap görünümlü PVC kapıdan sağlanmaktadır. Mekanın beden duvarları ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği ile yapılmıştır. Duvarları yarıya kadar fayans ile kaplı olan mekanın döşemesi dökme mozaik, tavanı ise kaba sıvalıdır (Şekil 112-115).

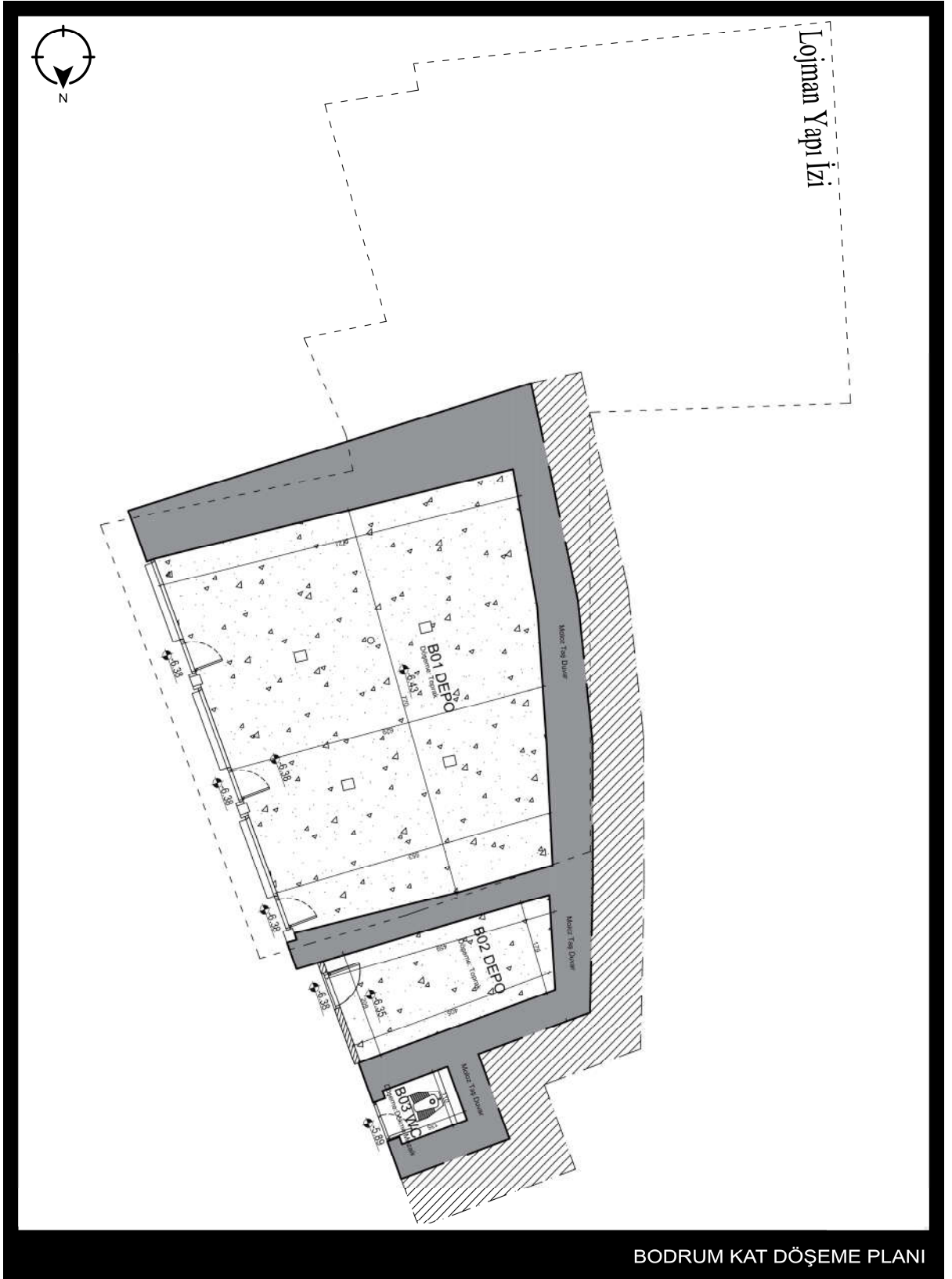
Şekil 111. BO2 Depo doğu cephesi

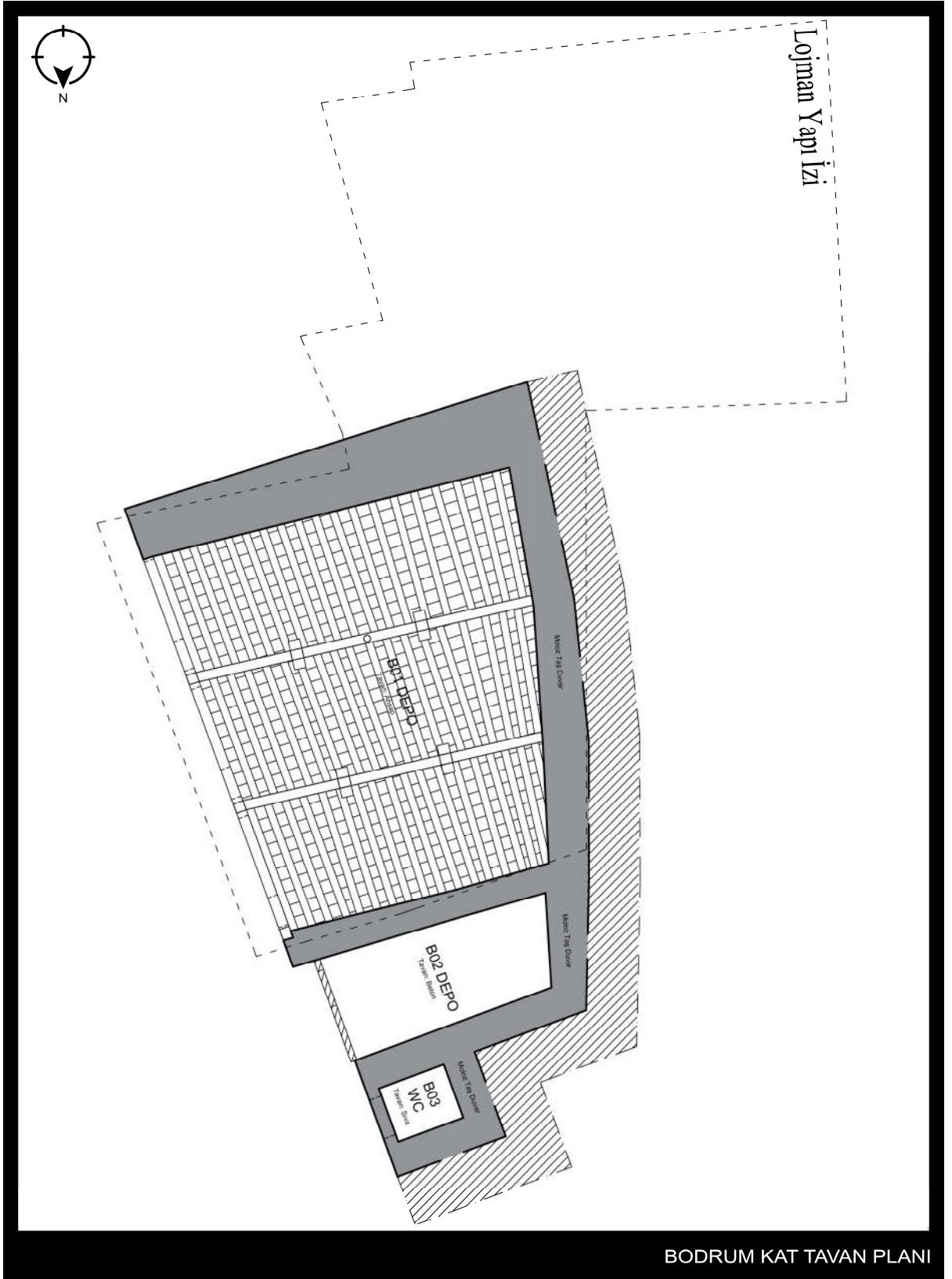
Şekil 112. WC

Şekil 113. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum kat planı

Şekil 114. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum katı döşeme planı

Şekil 115. Rölöve - Kurtoğlu Cami bodrum katı tavan planı

Zemin Kat

Lojman: Caminin güney cephesinde girişi bulunan, güney ve batı cepheleri ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği, geriye kalan tüm duvarlar kerpiç duvar yığma tekniği ile yapılmış olan lojmanda; dikdörtgen planlı, beton döşemeli ve ahşap tavan üzerine kontrplak kaplı tavanı olan girişin batı iç cephesinden birinci hole geçilmektedir. Birinci holün iki yanında banyo ile WC ve buradan ahşap kapıyla kare planlı, toprak döşemeli ve ahşap tavanlı birinci odaya geçilmektedir. Birinci holün, WC ve banyonun döşemesi seramik, tavanı ise sac kaplamadır. Girişin doğu cephesinden küçük dikdörtgen planlı, beton döşemeli ve tavanı kontrplak olan holden; büyük ölçekli, dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı, zemini ahşap kaplama olan, batı iç cephesinde dikdörtgen planlı lokma demirli iki ahşap pencere, güney cephesinde duvara gömülü iki kapaklı iki ahşap dolap ve batı cephesinde duvara gömülü ahşap dolap bulunan odaya geçilmektedir. Bu odadan ahşap kapı ile dar uzun, ahşap döşemeli, ahşap tavanlı ve güney cephesinde kare planlı, lokma demirli bir adet ahşap penceresi bulunan üçüncü hole geçiş bulunmakta, üçüncü holün sağ tarafında kare planlı, dikdörtgen planlı, ahşap tavanlı, ahşap döşemeli ve lokma demirli iki penceresi bulunan üçüncü ve dördüncü odalar yer almaktadır. Üçüncü holün sağ tarafında mutfak bulunmaktadır. Mutfak beton döşemeli, kontrplak kaplama tavanlı ve güney cephesinde kare planlı lokma demirli bir adet ahşap penceresi vardır. Mutfaktan küçük dikdörtgene yakın planlı ahşap tavanlı, beton döşemeli odaya geçilmektedir (Şekil 116-149).

Şekil 116. Lojman: Giriş: Güney iç cephesi

Şekil 117. Lojman: Giriş: Batı iç cephesi

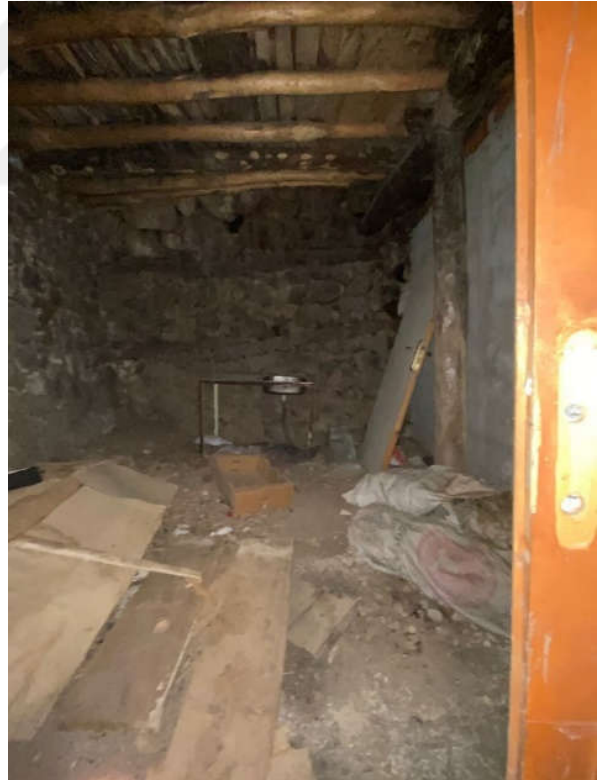
Şekil 118. Lojman: Giriş: Kuzey iç cephesi

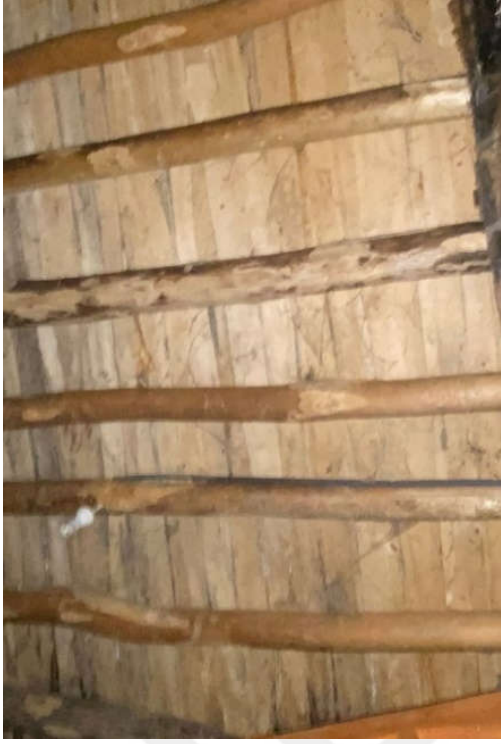
Şekil 119. Lojman: Giriş: Doğu iç cephesi

Şekil 120. Lojman: Banyo

Şekil 121. Lojman: Oda 1: Güney iç cephesi

Şekil 122. Lojman: Oda 1: Orjinal ahşap tavan

Şekil 123. Lojman: Hol 2

Şekil 124. Lojman: Oda 2: Güney iç cephesi

Şekil 125. Lojman: Oda 2: Kuzey iç cephesi

Şekil 126. Lojman: Oda 2: Batı iç cephesi

Şekil 127. Lojman: Oda 2: Doğu iç cephesi

Şekil 128. Lojman: Oda 2: Orjinal ahşap tavan

Şekil 129. Lojman: Hol 3: Güney iç cephesi

Şekil 130. Lojman: Hol 3: Kuzey iç cephesi

Şekil 131. Lojman: Hol 3: Orjinal ahşap tavanı

Şekil 132. Lojman: Oda 3:
Batı iç cephesi

Şekil 133. Lojman: Oda 3: Kuzeybatı iç cephesi

Şekil 134. Lojman: Oda 3:
Doğu iç cephesi

Şekil 135. Lojman: Oda 3: Güney iç cephesi

Şekil 136. Lojman: Oda 3: Orjinal ahşap tavanı

Şekil 137. Lojman: Oda 4: Güneybatı iç cephesi

Şekil 138. Lojman: Oda 4: Doğu iç cephesi

Şekil 139. Lojman: Oda 4: Kuzey iç cephesi

Şekil 140. Lojman: Oda 4: Orjinal ahşap tavanı

Şekil 141. Lojman: Mutfak: Kuzey iç cephesi

Şekil 142. Lojman: Mutfak: Güneybatı iç cephesi

Şekil 143. Lojman: Mutfak: Güneydoğu iç cephesi

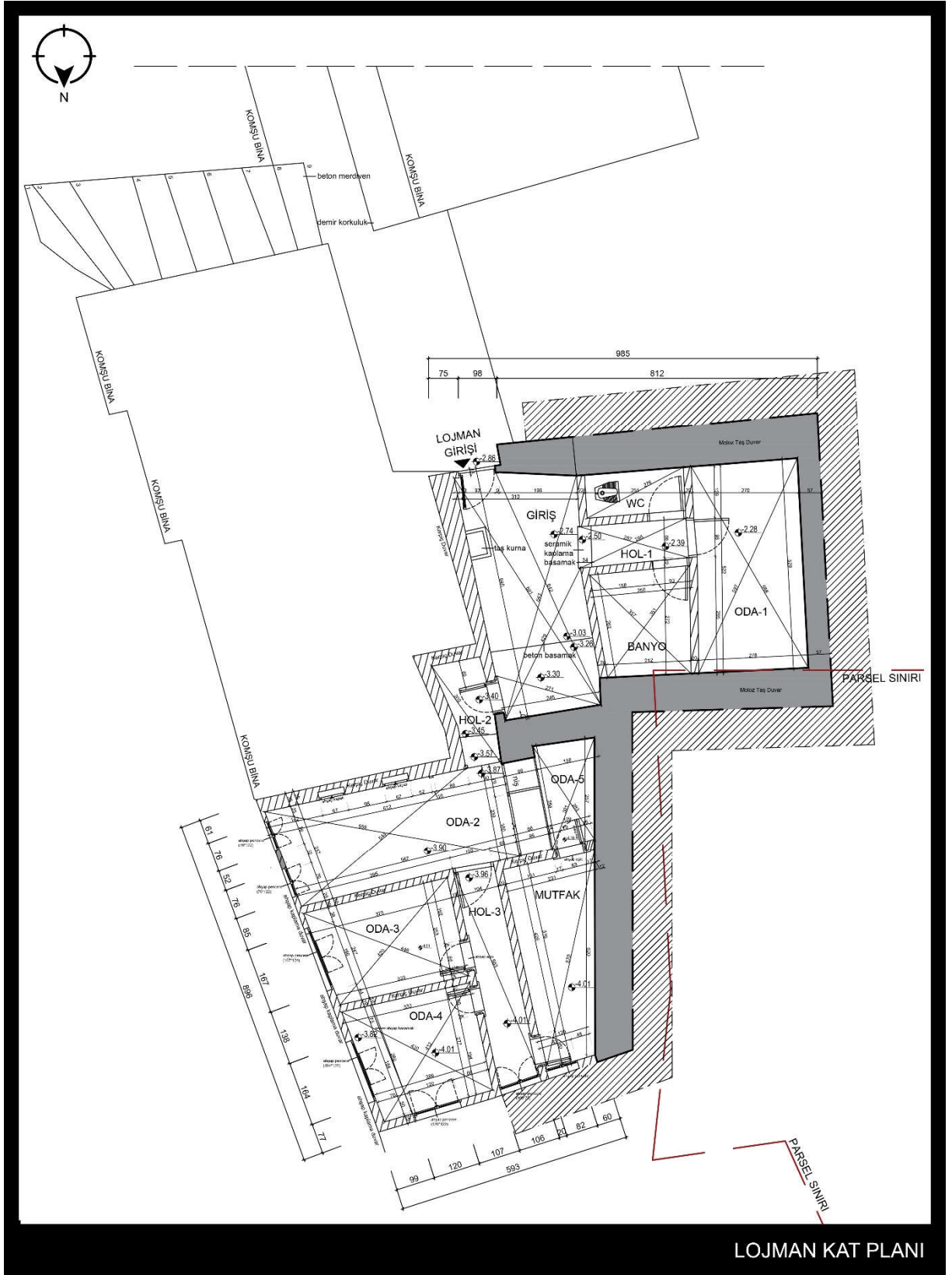
Şekil 144. Lojman: Mutfak: Güney iç cephesi

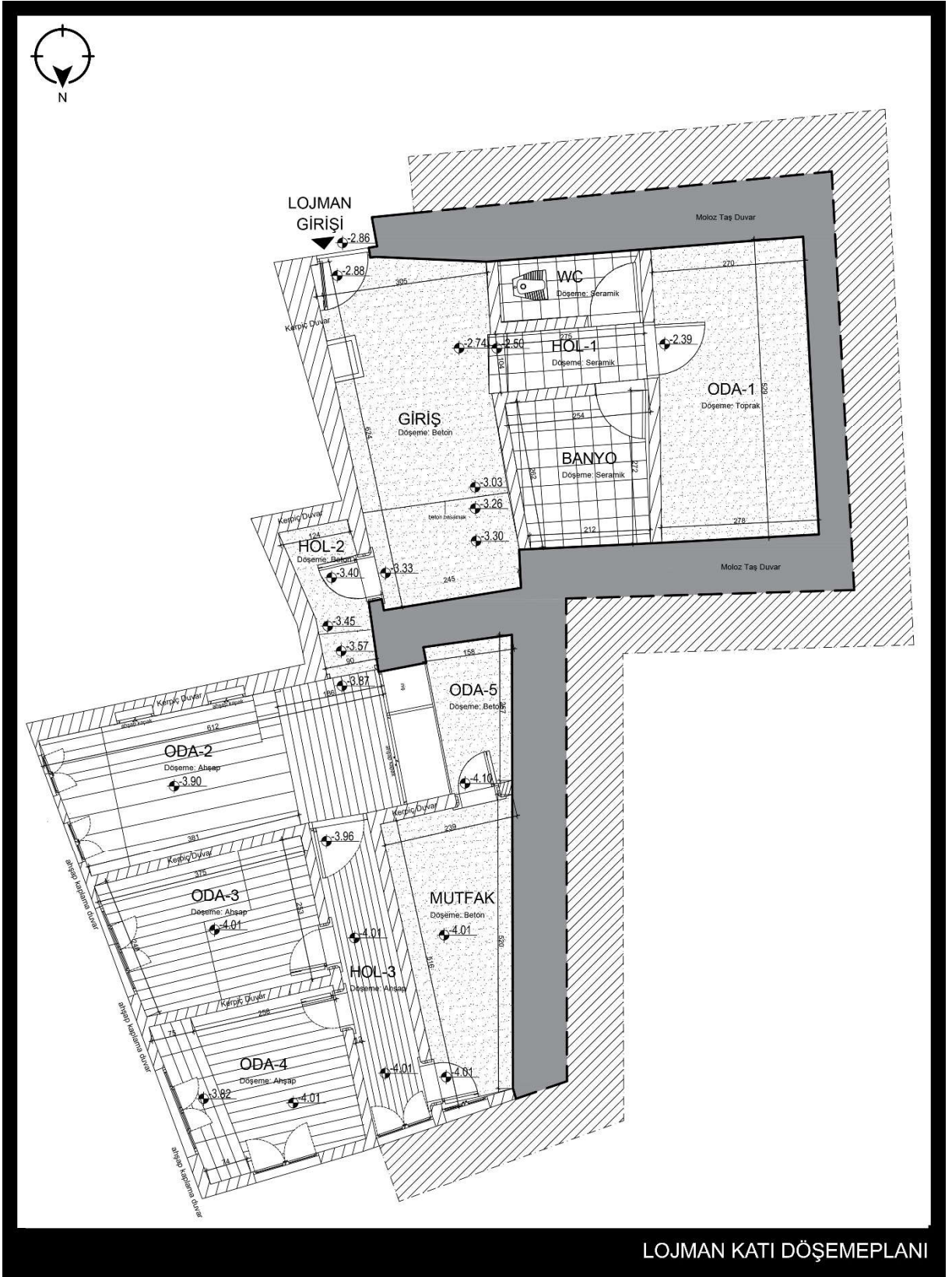
Şekil 145. Lojman: Oda 5: Kuzeybatı iç cephesi

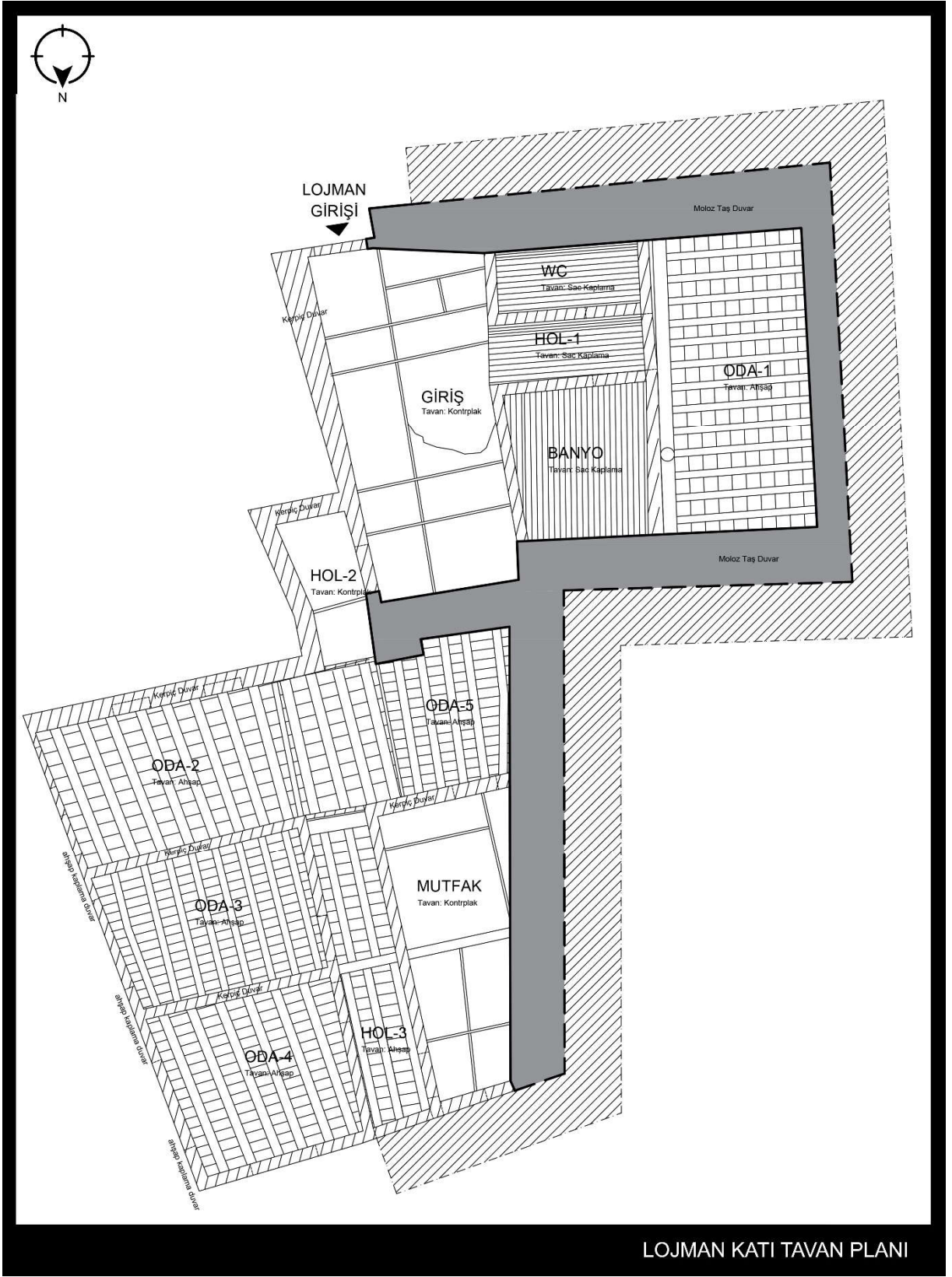
Şekil 146. Lojman: Oda 5: Orjinal ahşap tavanı

Şekil 147. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman kat planı

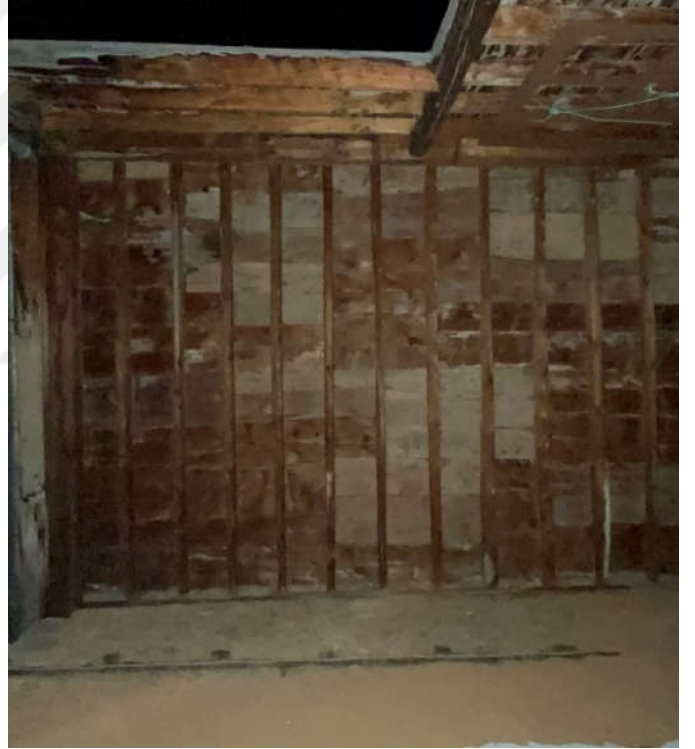
Şekil 148. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman katı döşeme planı

Şekil 149. Rölöve - Kurtoğlu Cami lojman katı tavan planı

1. Kat

101 Giriş: 4.69x3.29 m ölçülerindedir. Giriş güney cephesinden 8 sıra taş merdivenle ve dikdörtgen formlu, ahşap eşikli, tek kanatlı, mihli, demir tokmaklı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Giriş mekanının doğu ve kuzey cepheleri açık ve bu cepheler ahşap kaplamadır. Batı ve güney cepheleri ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği ile yapılmıştır. Bu mekanın batı cephesinde bulunan dikdörtgen formlu, çift kanatlı, mihli, demir tokmaklı, ahşap eşikli ahşap kapıdan son cemaat mahaline girilmektedir. Son cemaat mahalinin aydınlatılması amacıyla giriş kapısının üzerinde dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı, 4 bölmeli, ahşap söveli pencere bulunmaktadır. Giriş mekanı batı cephesine paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana ve karo mozaik döşemeye sahiptir (Şekil 150-151, Şekil 162-164).

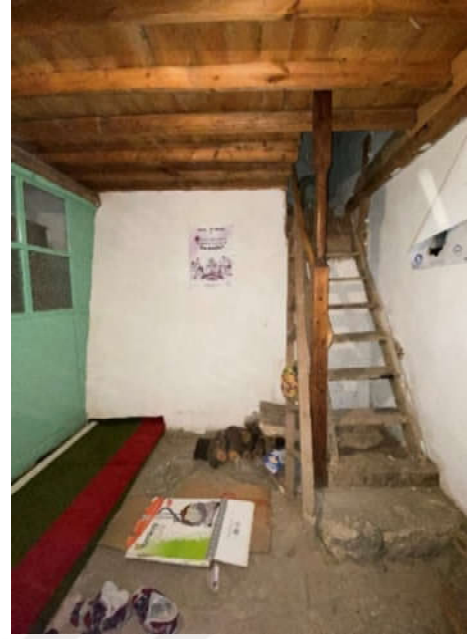
Şekil 150. Cami girişi batı iç cephesi

Şekil 151. Cami girişi orijinal ahşap tavanı

102 Son Cemaat Mahali: 424x205 cm ölçülerindedir. Giriş kapısının karşısında, caminin güney duvarı hizasında mahfil katına çıkan ilk iki sıra taş basamağın üzerine konumlanmış ahşap merdiven bulunur. Ahşap merdivenin yanında zeminde yapının tadilat kitabesi bulunmaktadır. Son cemaat mahali dikdörtgen formlu, beton döşemeli olup batı cephesine paralel uzanan ahşap kirişlerden oluşan düz ahşap tavana sahiptir. Son cemaat mahalinin güney cephesinde bulunan geniş açıklıktan harim mekanına girilmektedir. Bu açıklık orijinal olmayan camekanlı demir kapı ile kapatılmıştır (Şekil 152-155, Şekil 162-164).

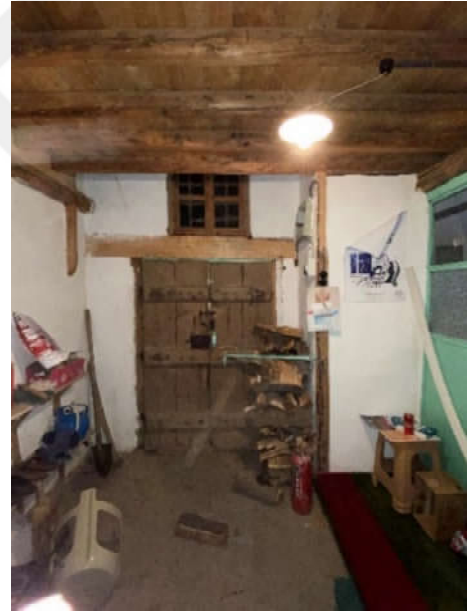
Şekil 152. Son cemaat mahali kuzey iç cephesi

Şekil 153. Son cemaat mahali batı iç cephesi

Şekil 154. Son cemaat mahali: Güney iç cephesi

Şekil 155. Son cemaat mahali doğu iç cephesi

103 Harim: Harime ulaşmak için son cemaat yerinde bulunan camekanlı demir ana giriş kapısı kullanılır. Harim ölçüleri 818x646 cm yüksekliği 442 cm'dir. Harimin 4 cephesi yığma moloz taş duvardan oluşur. 2 adet doğu cephesinde dikdörtgen formlu, çift kanatlı, dört bölmeli, beton denizlikli, ahşap söveli pencere bulunmakta ve bu pencerelerin üzerinde aydınlatma amacı ile yarım daire formunda alçıdan yapılmış tepe pencereleri bulunmaktadır. Harim 2 adet ahşap dikme üzerine inşa edilmiştir. Ahşap dikmelerin taş sütun kaideleri ve kademeli olarak tasarlanmış ahşap sütun başlıkları vardır. Döşeme ve tavan kaplaması ahşaptır. Harimin giriş

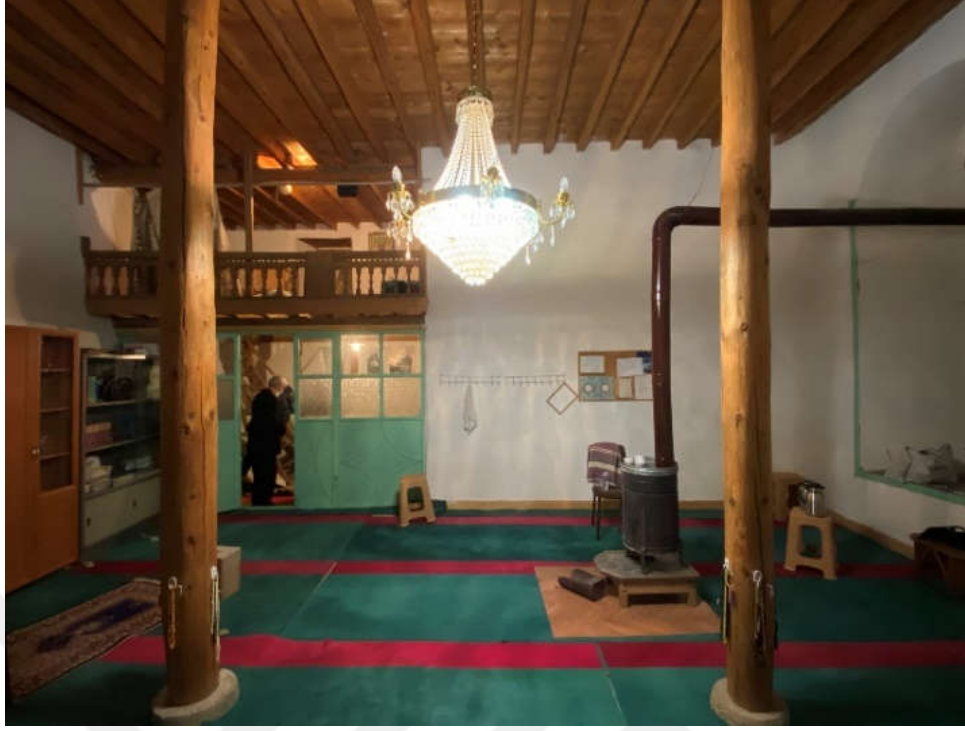
ekseninde ahşap mihrap, mihrabın sağ tarafında minber, sol tarafında ise vaaz kürsüsü yer alır (Şekil 156-164).

Şekil 156. Harim: Güney iç cephesi

Şekil 157. Harim: Doğu iç cephesi

Şekil 158. Harim: Kuzey iç cephesi

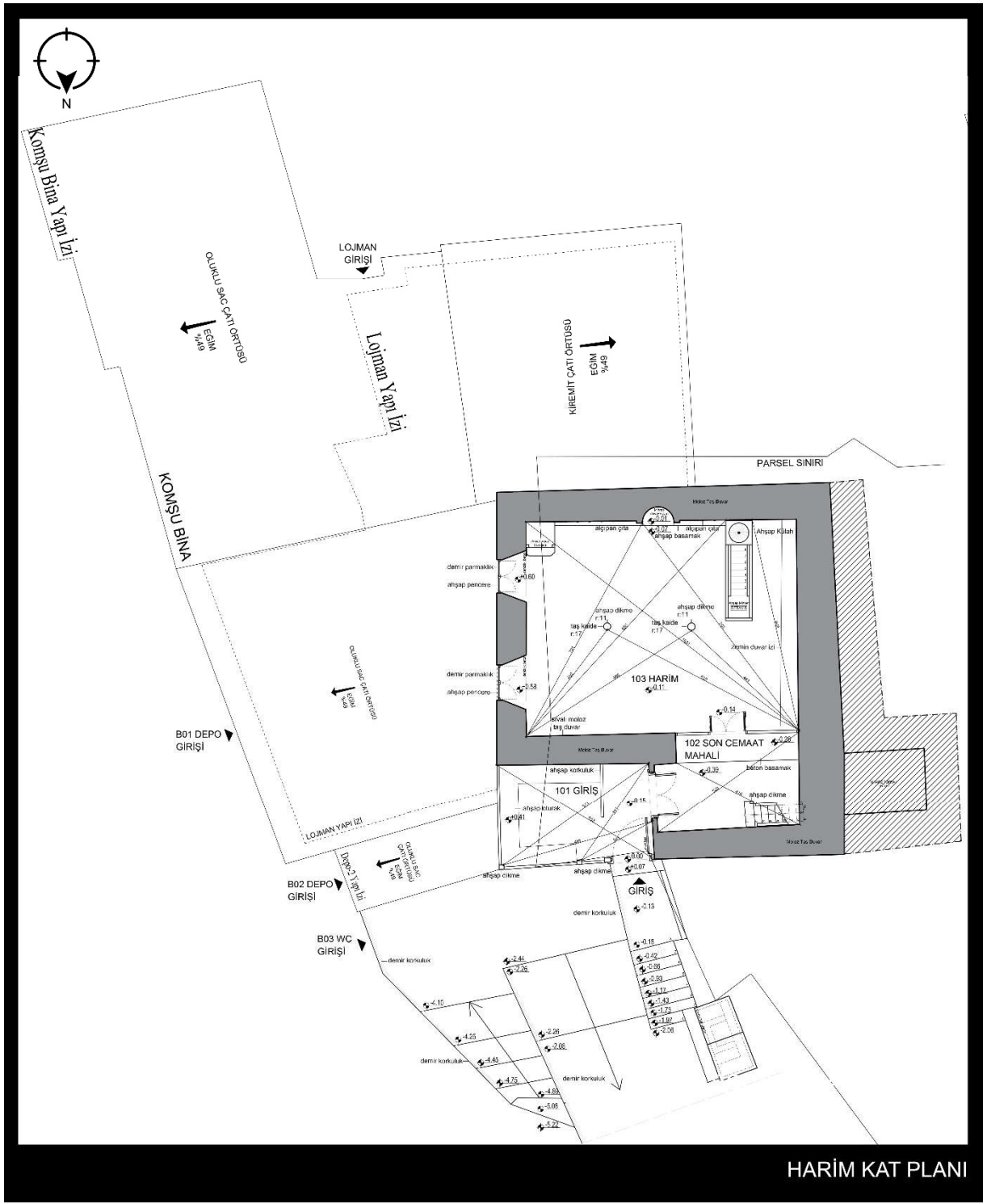
Şekil 159. Harim: Ahşap dikme ve ahşap sütun başlığı

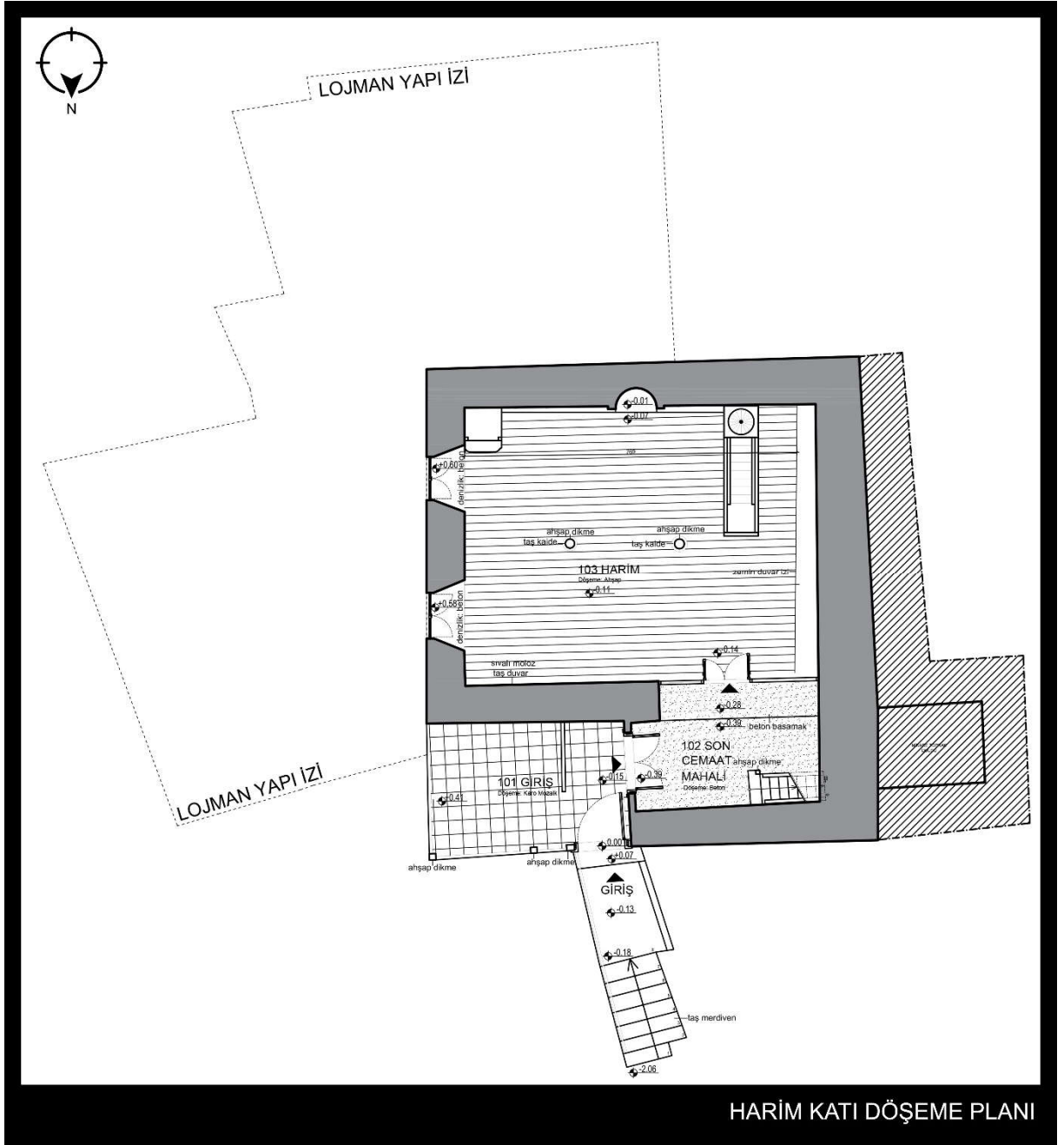
Şekil 160. Harim: Batı iç cephesi

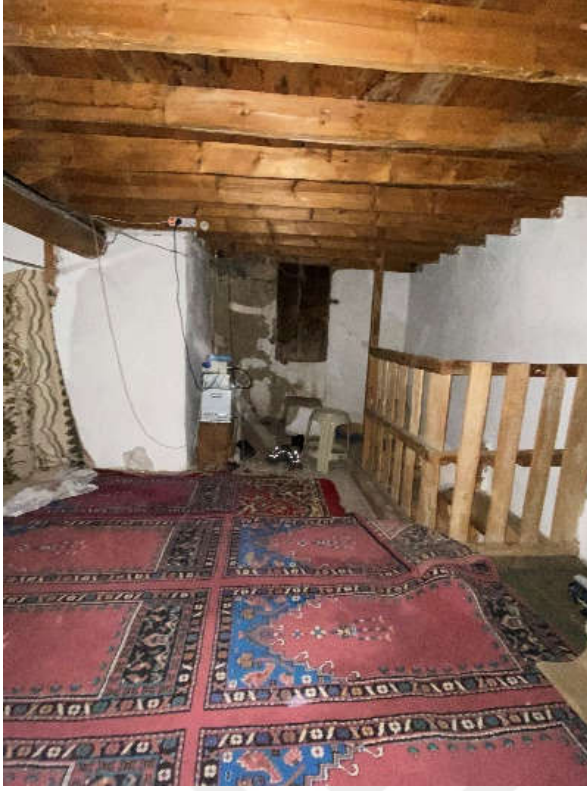
Şekil 161. Harimin ahşap tavanı

Şekil 162. Rölöve – Kurtoğlu Cami harim kat planı

Şekil 163. Rölöve - Kurtoğlu Cami harim katı döşeme planı

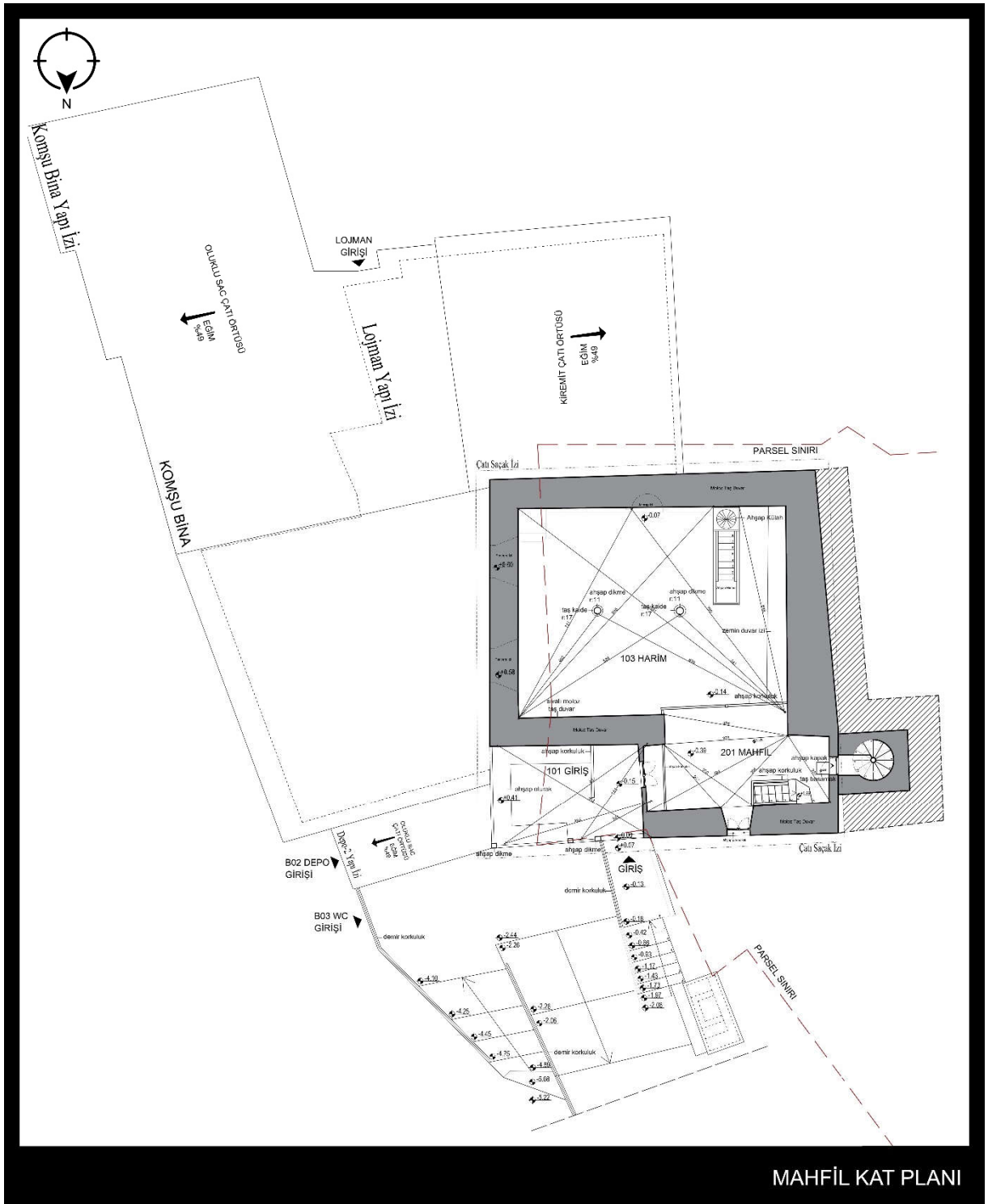
Şekil 165. Mahfil: Batı iç cephesi

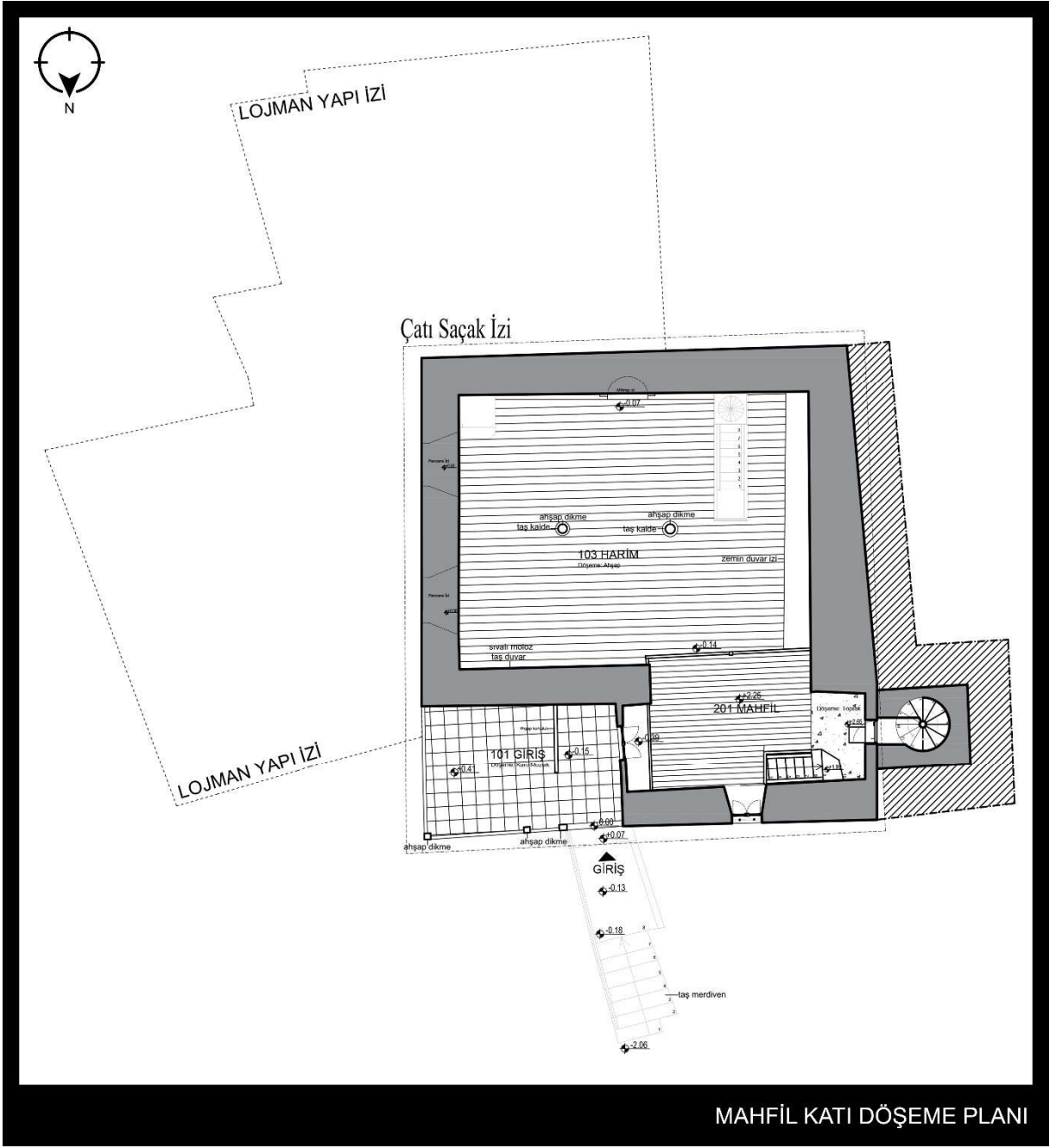
Şekil 166. Mahfil: Doğu iç cephesi

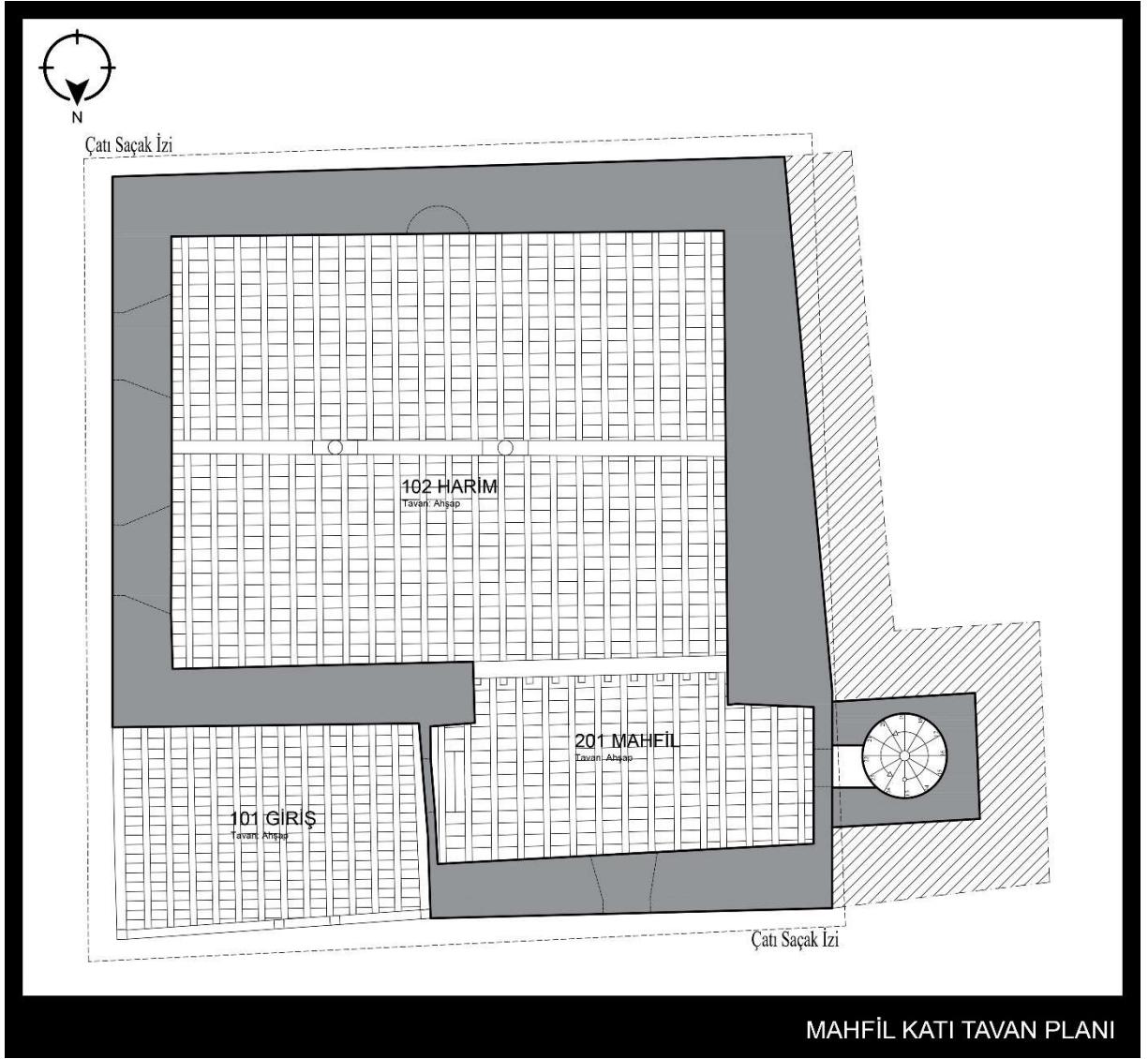
Şekil 167. Mahfil: Kuzey iç cephesi

Şekil 168. Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil kat planı

Şekil 169.Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı

Şekil 170. Rölöve - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı

Cepheler ve cephe elemanları

Kuzey cephesi

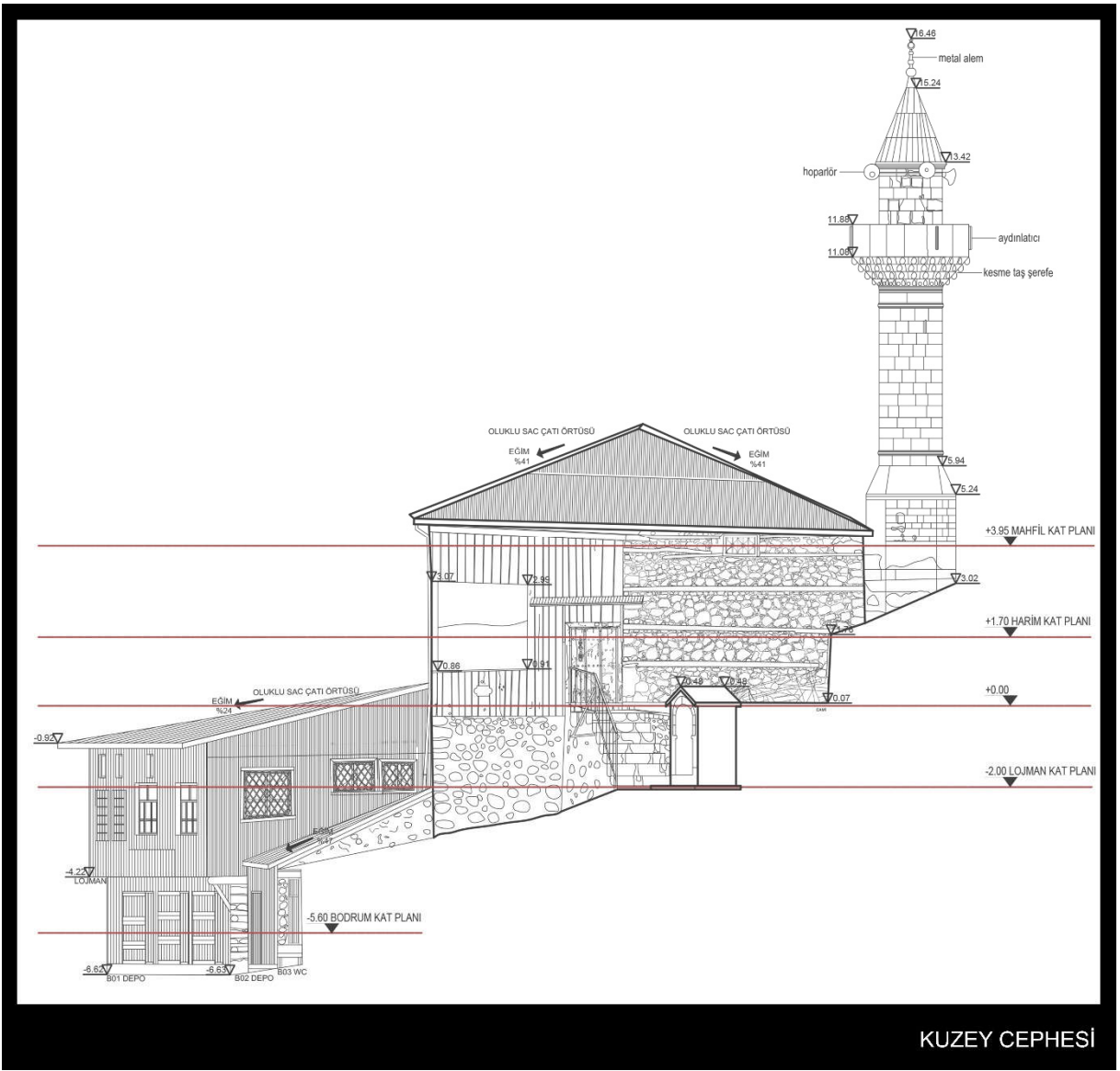
Kuzey cephesinde caminin ahşap hatıllı moloz taş duvardan oluşan 1. ve 2. katı, taş minare, bodrum B01 mahalının ahşap kaplama olan duvarı ve lojman cephesinin pencere açıklıkları haricinde sac ile kaplandığı görülmektedir. Cephe üzerinde, 1. kat hizasında camiye girişin sağlandığı 8 sıra taş merdiven, özgün ana giriş kapısı ve girişin sağ tarafında çeşme bulunmaktadır (Şekil 171-173).

Şekil 171. Kuzey cephesi (Cami giriş cephesi)

Şekil 172. Cami ana giriş kapısı

Şekil 173. Rölöve - Kurtoğlu Cami kuzey cephesi

Güney cephesi

Güney cephesinde caminin ahşap hatıllı moloz taş duvardan oluşan 1. ve 2. katı, taş minare, lojmanın ana giriş kapısı ve ahşap çatı iskeleti, lojman cephesinin pencere açıklıkları dışında sac ile kaplandığı görülmektedir (Şekil 174-176).

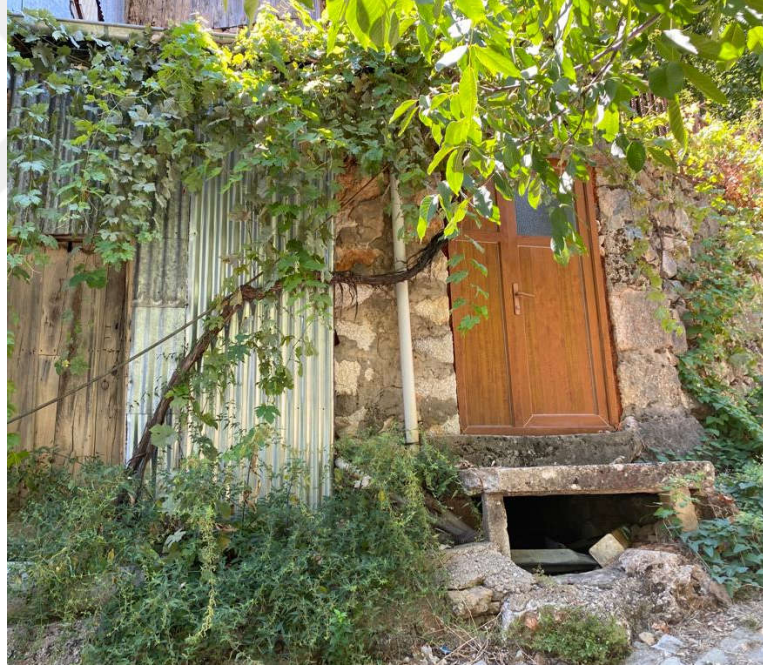
Şekil 174. Güney cephesi

Şekil 175. Güney cephesi (Lojman giriş cephesi)

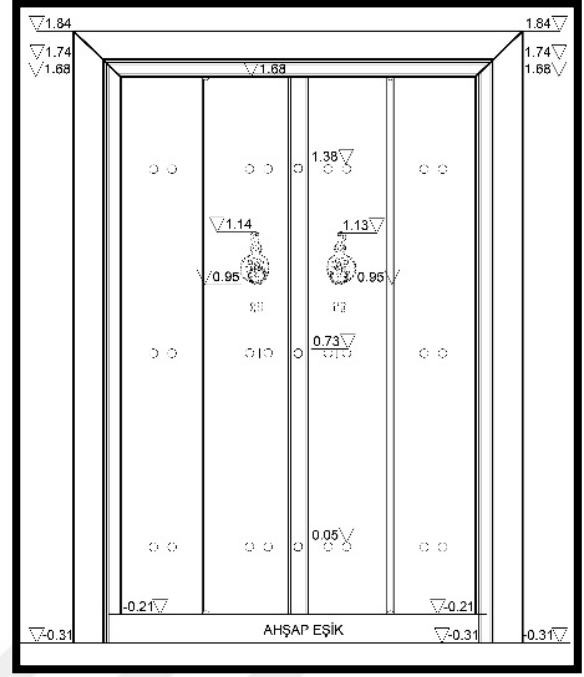
Şekil 177. Doğu cephesi

Şekil 178. Doğu cephesi

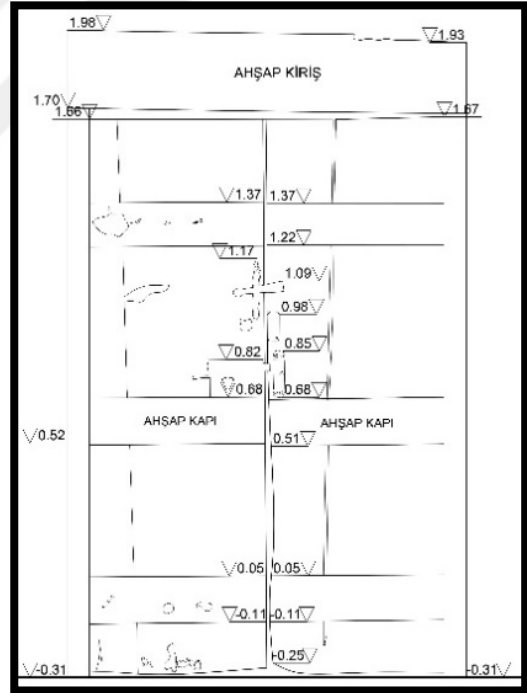
Şekil 180. Cami giriş kapısı ön görünüşü

Şekil 181. Cami giriş kapısı ön görünüşü detay çizimi

Şekil 182. Cami giriş kapısı arka görünüşü

Şekil 183. Cami giriş kapısı arka görünüşü detay çizimi

- Pencere: diğer elemanlar gibi tamamen ahşaptan olup, dikdörtgen formlu, 4 bölmeli, beton denizlikli, lokmalı demir parmaklıklı ve iki kanatlıdır. Kanatlar simetrik olarak tasarlanmıştır. Pencerelerin harime bakan cephesi dış cepheden farklı olarak kemerli derin bir niş içerisinde yer alır. Ahşap kanatlı pencerelerin üst

ÇİMENTO KATKILI SIVALI DUVAR

1.92
1.85

DEMİR PARMAKLİK

AHŞAP ARA KAYIT

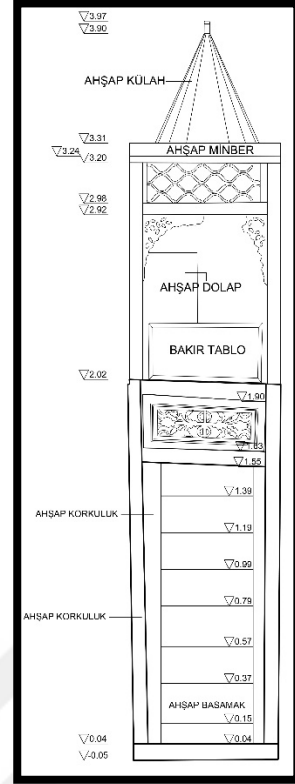
1.14

AHŞAP KANAT

0.65
0.58

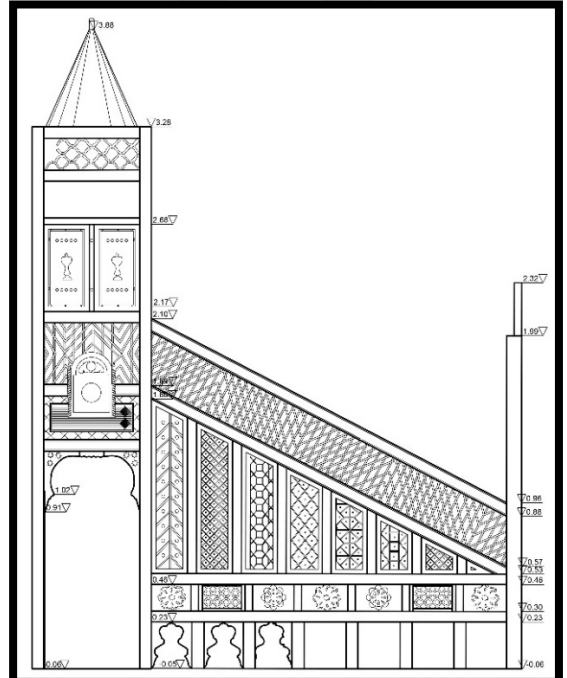
Şekil 186. Kurtoğlu Cami minber ön görünüşü

Şekil 187. Kurtoğlu Cami minber ön görünüşü detay çizimi

Şekil 188. Kurtoğlu Cami minber yan görünüşü

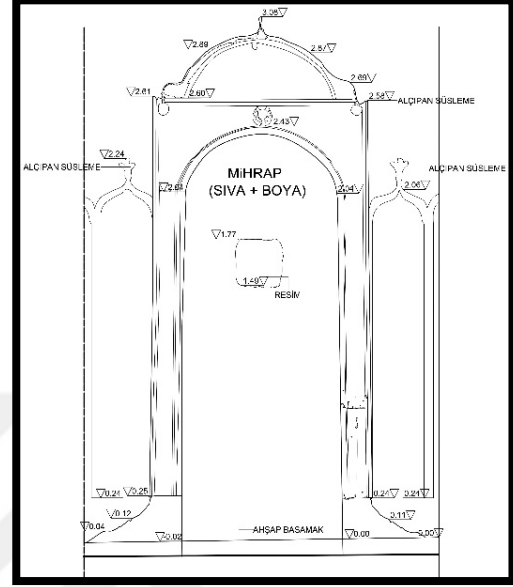

Şekil 189. Kurtoğlu Cami minber yan görünüş detay çizimi

Mihrap: güney cephesinde konumlandırılmış, sıva ve boya malzemeden yapılmıştır. Mihrap yarım daire kesitlidir ve etrafı yeşil boya ile boyanmış ahşap ile kaplanmıştır. Mihrabın iki yanında bulunan yeşile boyanmış ahşap çıtalarla güney cephesi süslenmiş ve bu ahşap çıtalar birbirlerine alçı malzemeden yapılan kemerlerle bağlanmıştır (Şekil 190-191).

Şekil 190. Kurtoğlu Cami mihrap görünüşü

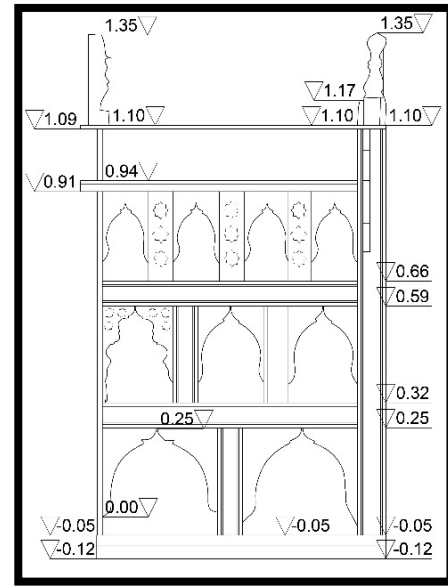

Şekil 191. Kurtoğlu Cami mihrap görünüş detay çizimi

Vaaz Kürsüsü: Sanatsal değeri bulunmayan vaaz kürsüsü dikdörtgen formludur. Kürsünün kuzey cephesi yatay bir biçimde üçe bölünmüştür. Her bir bölümde kaş kemerli süsleme bulunmakta ve kemer sayısı, aşağıdan yukarıya doğru artmaktadır (Şekil 192-193).

Şekil 192. Kurtoğlu Cami vaaz kürsüsü görünüşü

Şekil 193. Kurtoğlu Cami vaaz kürsüsü görünüş detay çizimi

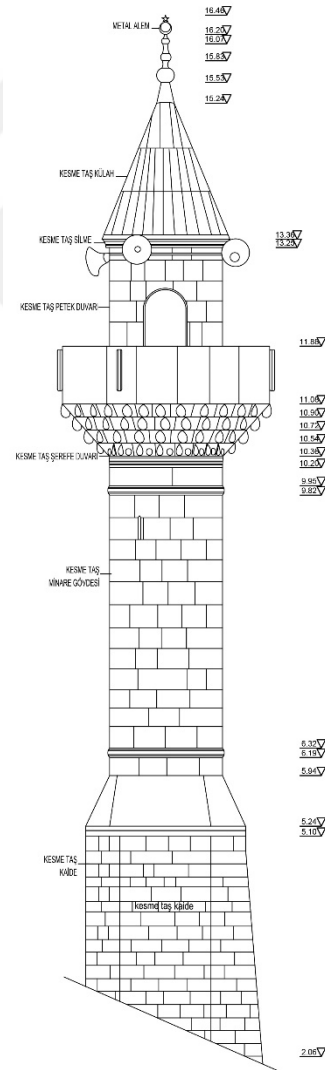
Yapım sistemi ve malzeme

Geleneksel sistemde olduğu gibi yapı ahşap hatıllı moloz taş duvar yığma tekniği üzerine kurulmuştur (Şekil 196-199). Kemaliye’de su taşımacılığından kolaylıkla elde edilebilen ahşap malzeme yörede yapı malzemesi olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Geleneksel konut yapılarının cephelerinde sıklıkla gördüğümüz bu malzeme Kurtoğlu (Gümrükçü – Kürdoğlu) Camisi’nin dış cephesinde, lojman ve B01 deposunun ön cephelerinde kullanılmıştır. Lojman yapısının iç duvarları ise kerpiç duvar yığma tekniği ile yapılmıştır. Lojmanın kuzey ve güney cepheleri ile B02 deposunun ön cephesi sac kaplama ile kaplanmıştır.

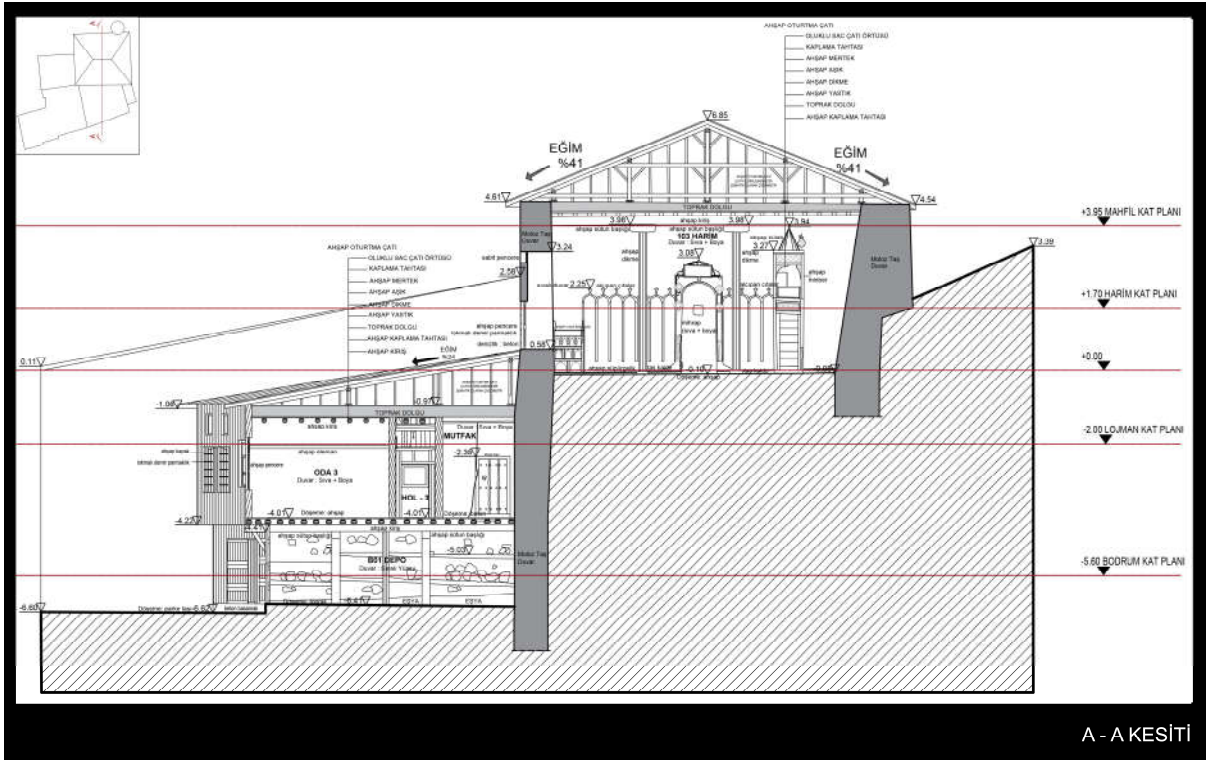
Kurtoğlu Caminin kuzeybatı cephesinde bulunan dikdörtgen kesit kaideli, silindirik gövdeli minaresi ise kesme taş malzemedan yapılmıştır (Şekil 194-195).

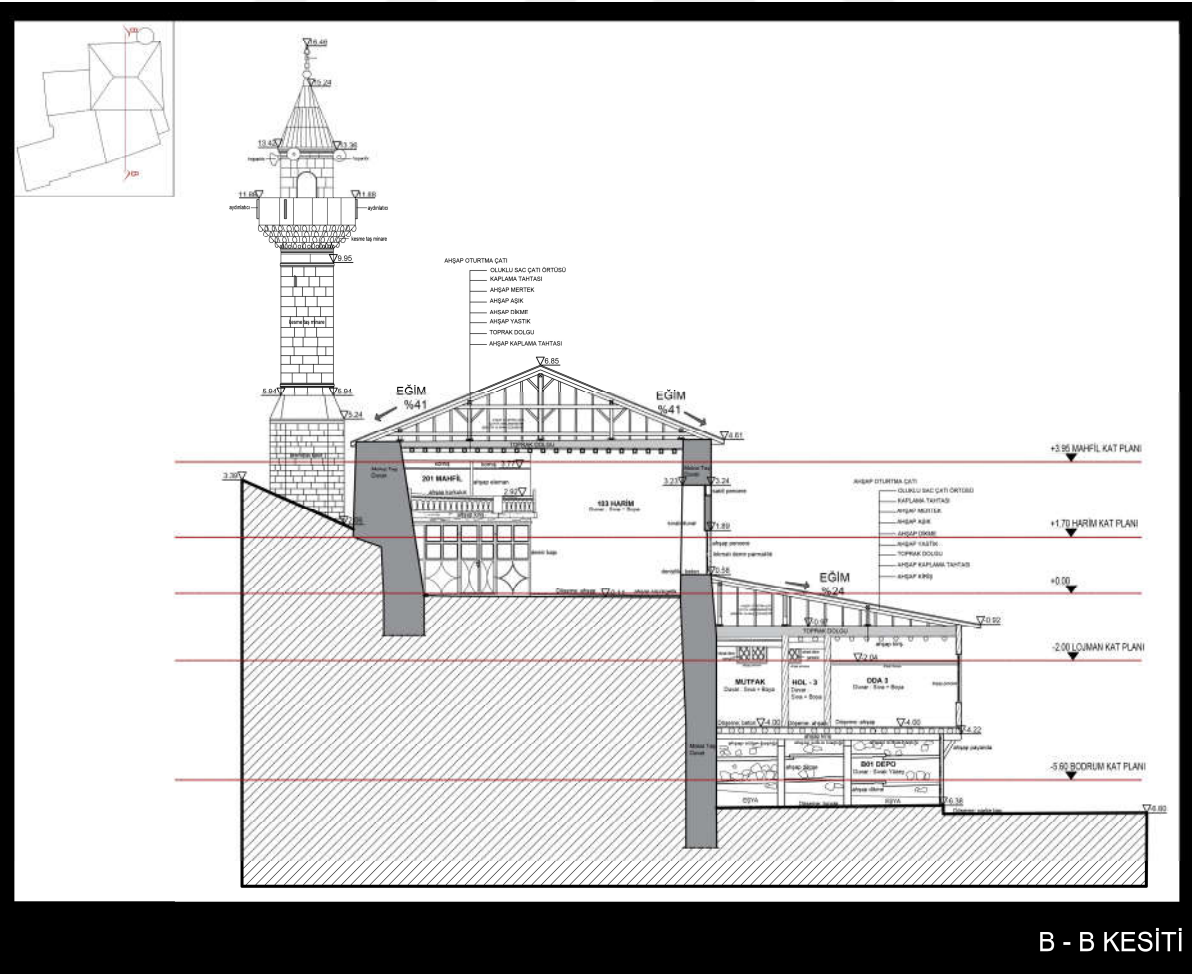
Şekil 194. Kurtoğlu Cami minaresi

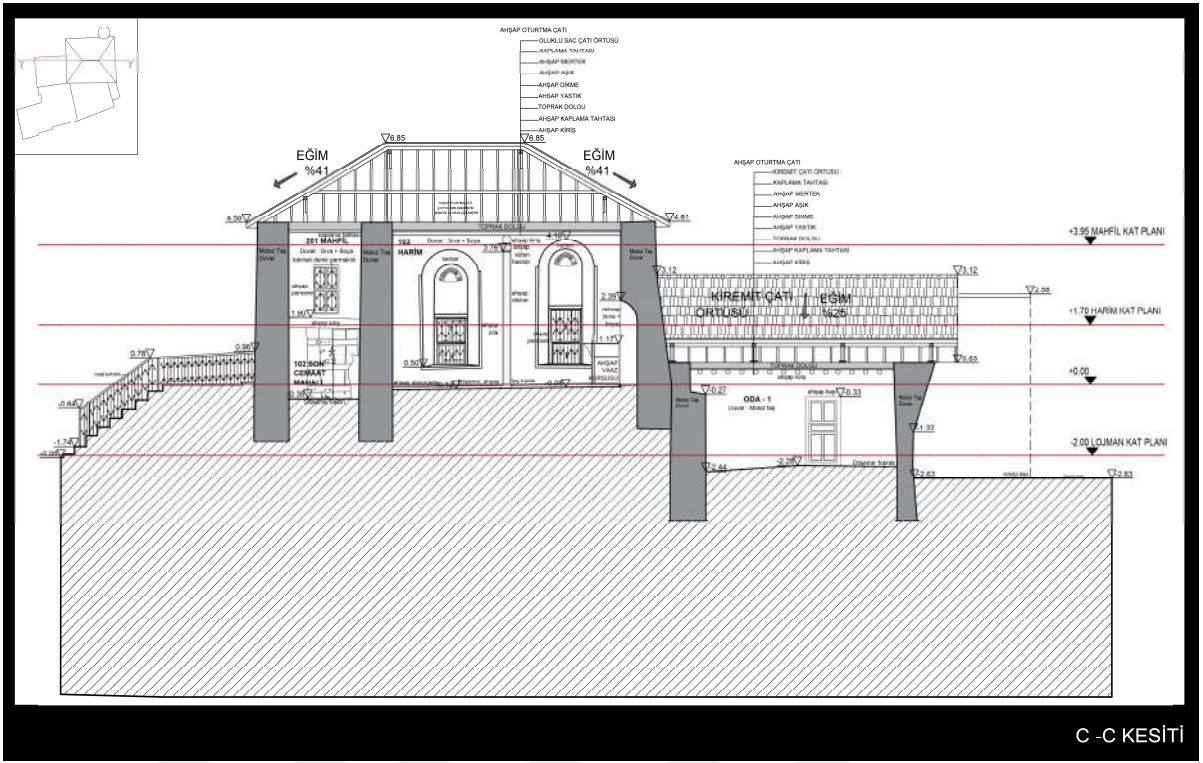
Şekil 195. Kurtoğlu Cami minare detay çizimi

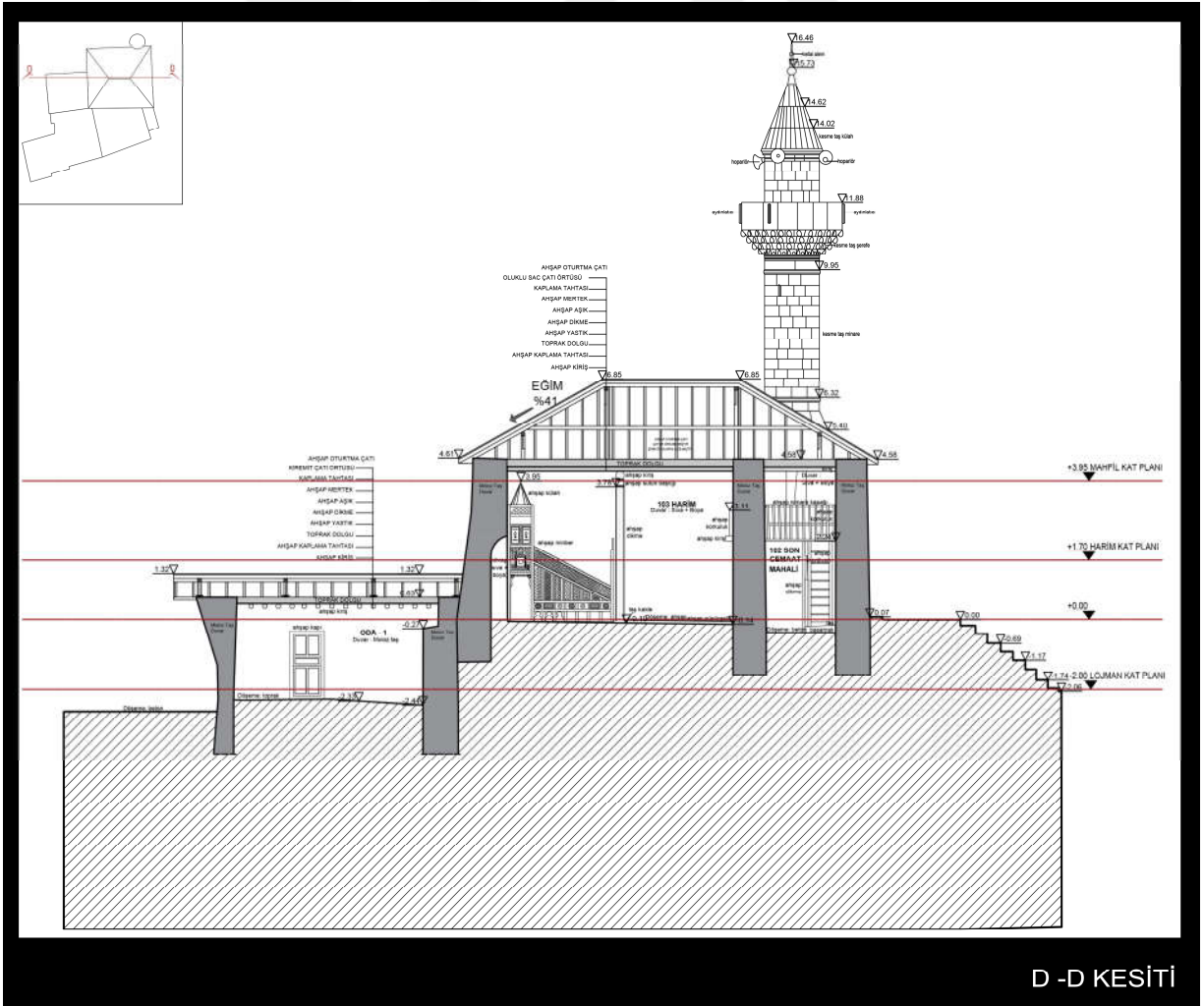
Şekil 196. Rölöve - Kurtoğlu Cami AA kesiti

Şekil 197. Rölöve - Kurtoğlu Cami BB kesiti

Şekil 198. Rölöve - Kurtoğlu Cami CC kesiti

Şekil 199. Rölöve - Kurtoğlu Cami DD kesiti

Yapı analizi

Restitüsyon sonradan onarım veya restorasyon geçirerek değişime uğrayan yapının ilk yapıldığı hali ve zaman içerisindeki yapılan değişikliklerin tespit ederek kayıt altına almak amacıyla geliştirilmiş çizimlerdir. Bu çalışmada Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami üzerinden yapılacak tipolojik analiz değerlendirmesi kapsamında yapının dönem analizi yapılmıştır. Yapının dönem analizi, arşiv belgelerinde yer alan yapım tarihi ile yöre halkından elde edilen bilgiler ve 1939 yılında gerçekleşen Erzincan depremi sonucunda 1940'li yıllar dikkate alınarak 1811-1940 ve 1940-2022 olarak 2 dönem şeklinde hazırlanmıştır. Çalışma sırasında Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Camisine ait yazılı belgelere rastlanmamış olup restitüsyon çizimleri yapı üzerindeki izler, sözlü kaynaklar ve benzer dönem yapıları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Elde edilen veriler çizimlerde tarama tekniği kullanılmıştır.

A-VARLIĞI KESİN OLARAK BİLİNER ELEMANLAR ☒ VARLIĞI KESİN OLARAK BİLİNER MİMARİ ÖGELER ☒ ÖZGÜN DOKUSU MEVCUT FAKAT ZAMAN İÇİNDE HASAR GÖRMÜŞ MİMARİ ÖGELER ☒ ÖZGÜN OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN ANCAK ZAMANLA MÜDAHALE GÖRMÜŞ MİMARİ ÖGELER	1.DERECE GÜVENİLİRLİK
B-SÖZLÜ / YAZILI KAYNAKLAR ☒ YAPI İÇİNDE MEVCUT OLMAYAN ANCAK ESKİ BELGE VE FOTOĞRAFLAR DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER ☒ YAPI İÇİNDE MEVCUT OLMAYAN ANCAK SÖZLÜ KAYNAKLARIN İFADELERİ DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER	2.DERECE GÜVENİLİRLİK
C-KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ☒ YAPI İÇİNDE İZİNE RASTLANMAYAN ANCAK MALZEMESİ ,FORMU VE DETAYI ÇALIŞMA ALANI GENELİNDE YAPILAN KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMALAR DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER	3.DERECE GÜVENİLİRLİK
D-MİMARİ GEREKLİLİK ☒ YAPI İÇİNDE İZİNE RASTLANMAYAN MALZEMESİ VE FORMU HAKKINDA BİLGİ SAHİBİ OLUNAMAYAN ANCAK MİMARİ GEREKLİLİKTEN DOLAYI İHTİYAÇ DUYULAN MİMARİ ÖGELER.	4.DERECE GÜVENİLİRLİK

Şekil 200. Kurtoğlu Cami 1. dönem restitüsyon lejantı

A-VARLIĞI KESİN OLARAK BİLİNER ELEMANLAR ☒ VARLIĞI KESİN OLARAK BİLİNER MİMARİ ÖGELER ☒ ÖZGÜN DOKUSU MEVCUT FAKAT ZAMAN İÇİNDE HASAR GÖRMÜŞ MİMARİ ÖGELER ☒ ÖZGÜN OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN ANCAK ZAMANLA MÜDAHALE GÖRMÜŞ MİMARİ ÖGELER	1.DERECE GÜVENİLİRLİK
B-SÖZLÜ / YAZILI KAYNAKLAR ☒ YAPI İÇİNDE MEVCUT OLMAYAN ANCAK ESKİ BELGE VE FOTOĞRAFLAR DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER ☒ YAPI İÇİNDE MEVCUT OLMAYAN ANCAK SÖZLÜ KAYNAKLARIN İFADELERİ DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER	2.DERECE GÜVENİLİRLİK
C-KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA ☒ YAPI İÇİNDE İZİNE RASTLANMAYAN ANCAK MALZEMESİ ,FORMU VE DETAYI ÇALIŞMA ALANI GENELİNDE YAPILAN KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMALAR DOĞRULTUSUNDA TESPİT EDİLMİŞ MİMARİ ÖGELER	3.DERECE GÜVENİLİRLİK
D-MİMARİ GEREKLİLİK ☒ YAPI İÇİNDE İZİNE RASTLANMAYAN MALZEMESİ VE FORMU HAKKINDA BİLGİ SAHİBİ OLUNAMAYAN ANCAK MİMARİ GEREKLİLİKTEN DOLAYI İHTİYAÇ DUYULAN MİMARİ ÖGELER.	4.DERECE GÜVENİLİRLİK
E-DÖNEM EKLERİ ☒ YAPI İÇİNDE İZİNE RASTLANMAYAN MALZEMESİ VE FORMU HAKKINDA BİLGİ SAHİBİ OLUNAMAYAN ANCAK İHTİYAÇ DOLAYISIYLA EKLENEN BİRİM VE BÖLÜMLER.	

Şekil 201. Kurtoğlu Cami 2. dönem restitüsyon lejantı

1. Dönem restitüsyonu (1811-1940)

Bu dönem yapının ilk yapıldığı dönem ile Erzincan depremine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu sebeple sonradan eklenen tüm muhdes ekler kaldırılarak yapının özgün dokusu tamamlanmıştır (Şekil 211-230).

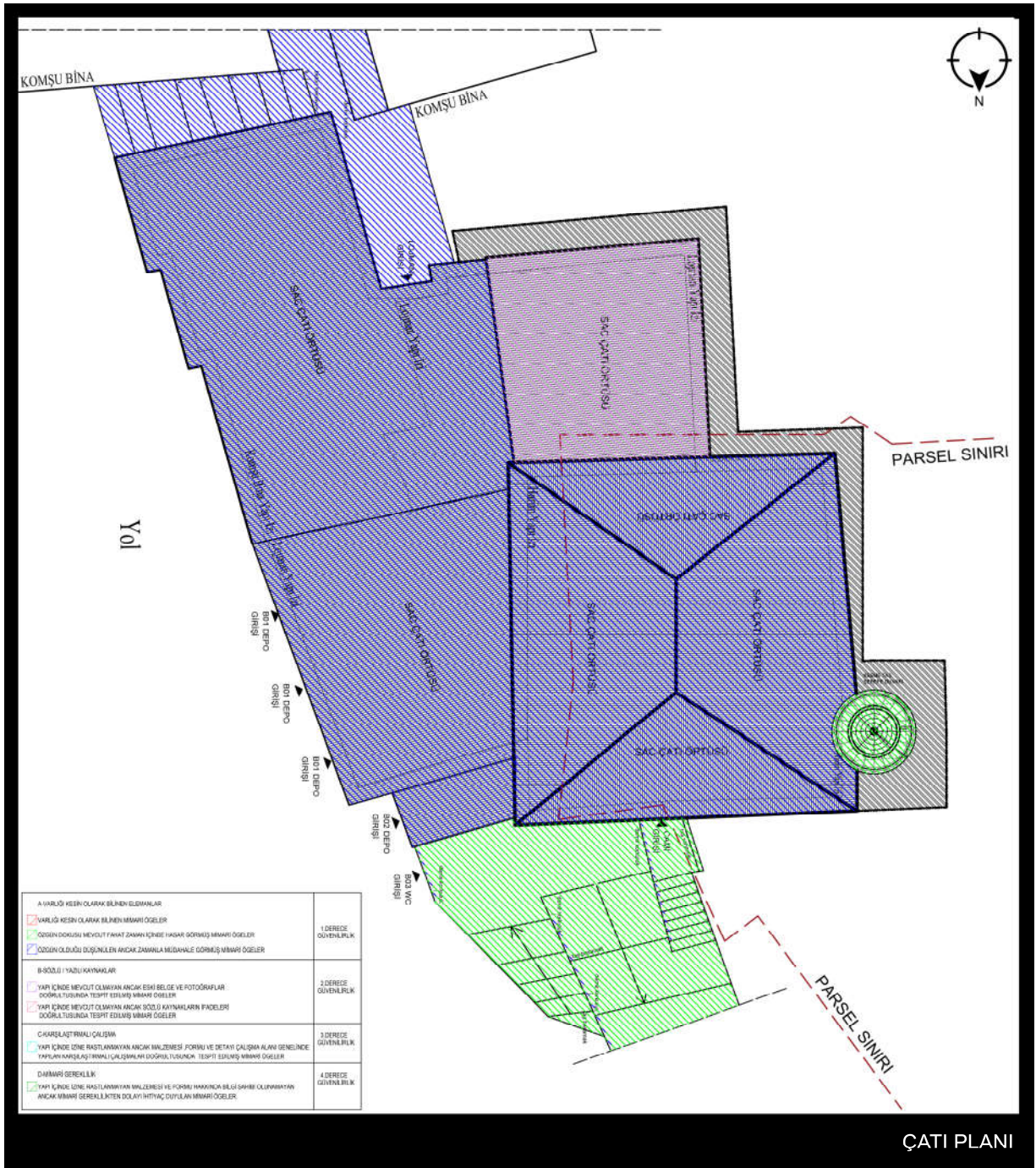
Yapının bodrum katı B01 depo mekanında bulunan daire formu ahşap direğin yapıda bulunan diğer direk formları ile karşılaştırıldığında özgün olmadığı tespit edilmiş ve 1.dönem restitüsyon projesi kapsamında muhdes ahşap direk kaldırılmıştır. B02 depo mekanının dış cephesinde bulunan muhdes sac kaplama kaldırılarak yapının özgün dokusu değerlendirilmiş ve özgün moloz taş beden duvar çizimi yapılmıştır. B03 WC’de ise PVC görünümlü ahşap kapı kaldırılarak yapı içerisinde yapılan karşılaştırma çalışması sonucunda özgün ahşap kapı çizimlere işlenmiştir.

Lojman katında giriş mekanında bulunan taş kurnanın muhdes ek olduğu tespit edilerek kaldırılmıştır. Bu mekanın tavanındaki kontrplak kaplamanın zaman içerisinde hasar görmesi sonucunda kaplamanın altında bulunan orijinal ahşap tavan sistemi ortaya çıkmış ve çizimlere işlenmiştir. Mekanın döşemesinin benzer dönem yapıları ile karşılaştırıldığında taş döşeme olduğu tahmin edilmiş ve çizimlere işlenmiştir. Giriş kapısının sağ tarafında bulunan kerpiç duvarda kapı izi tespit edilmiş ve bu mekanın komşu yapıya açıldığı düşünülerek kapı çizimlere işlenmiştir. Benzer dönem yapıları ve yapı kendi içerisinde incelendiğinde hol 1, WC ve banyo mekanlarının tavanlarının sıva ve boya, döşemelerinin taş; hol 2 ve mutfak mekanlarının ise tavanının ahşap, döşemesinin taş; oda 5 mekanının döşemesinin ise toprak olduğu belirlenmiştir. Oda 1 girişinin sağ tarafında bulunan ahşap dikme incelendiğinde yapıya sonradan eklendiği tespit edilmiş ve 1.dönem restitüsyon projesinden kaldırılmıştır. Mutfak, hol 3 ve oda 4 de sonradan eklendiği tespit edilen muhdes lokmalı demir parmaklıklar kaldırılmıştır. Yapının güney ve kuzey cephelerinde bulunan sac kaplamalarının muhdes ek olduğu tespit edilerek kaldırılmış, cephede bulunan özgün ahşap kaplama izleri tamamlanarak çizimlere işlenmiştir. Lojman giriş mekanının üst örtüsü benzer dönem yapıları ile karşılaştırıldığında 1.dönem restitüsyon çalışmasında sac kaplama olduğu tespit edilmiştir.

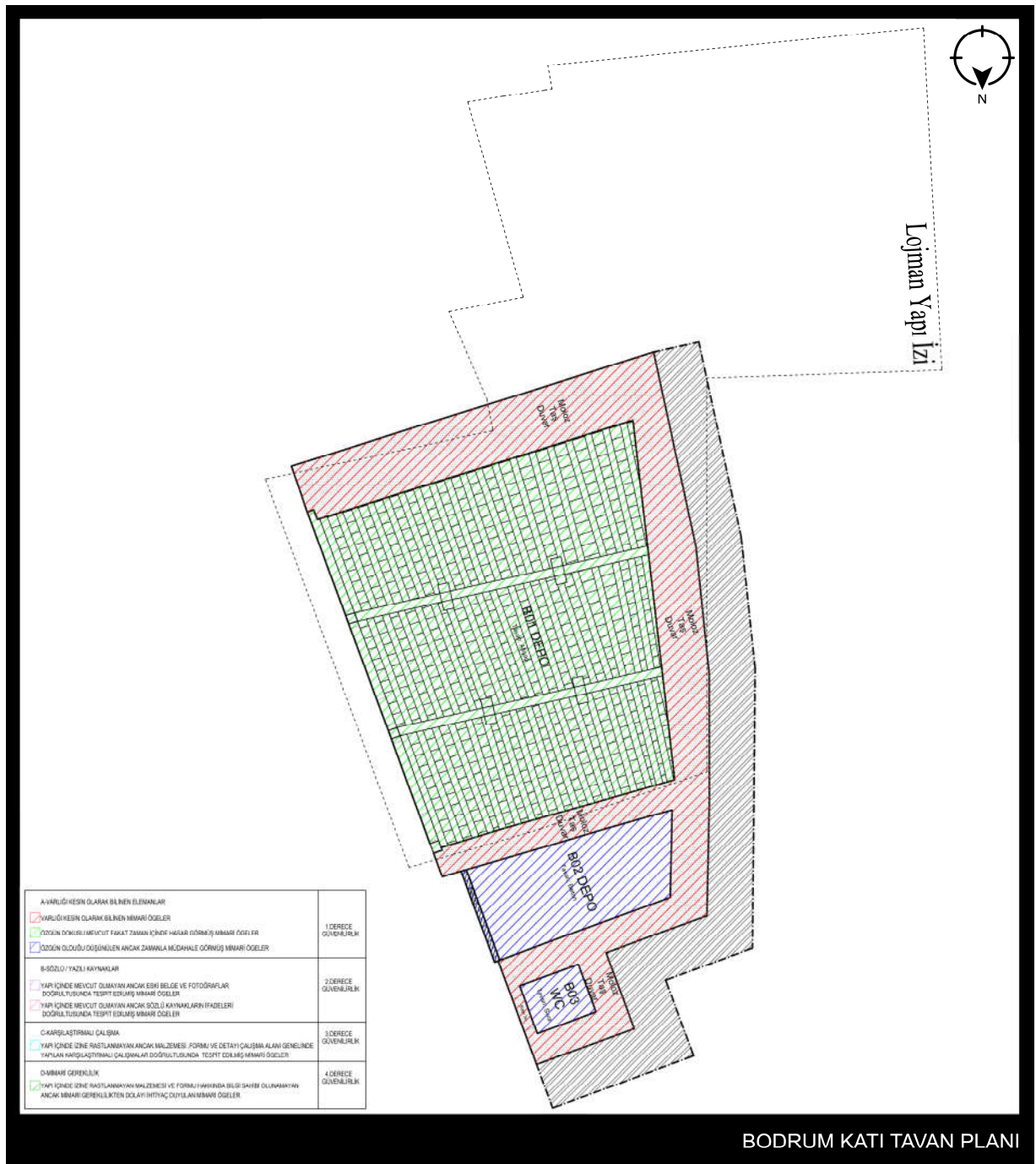
Harim katının giriş mekanında bulunan ahşap sekinin ve ahşap korkuluğun yapıya sonradan eklendiği tespit edilmiş ve kaldırılmıştır. Harim mekanında bulunan alçıpan çıtaların, ahşap basamağın, ahşap vaaz kürsüsünün ve lokmalı demir parmaklıklarının ilçe merkezindeki diğer camiler ile karşılaştırıldığında yapıya sonradan eklendiği tespit edilerek 1. dönem restitüsyon çalışmasından kaldırılmıştır. Son cemaat mahali ile harim arasında bulunan geniş açıklığın demir bölücü ile kapatılmış olması kapının malzemesi dikkate alındığında demir bölücünün sonraki dönemlerde eklendiği ve yapının özgün halinde bulunmadığı

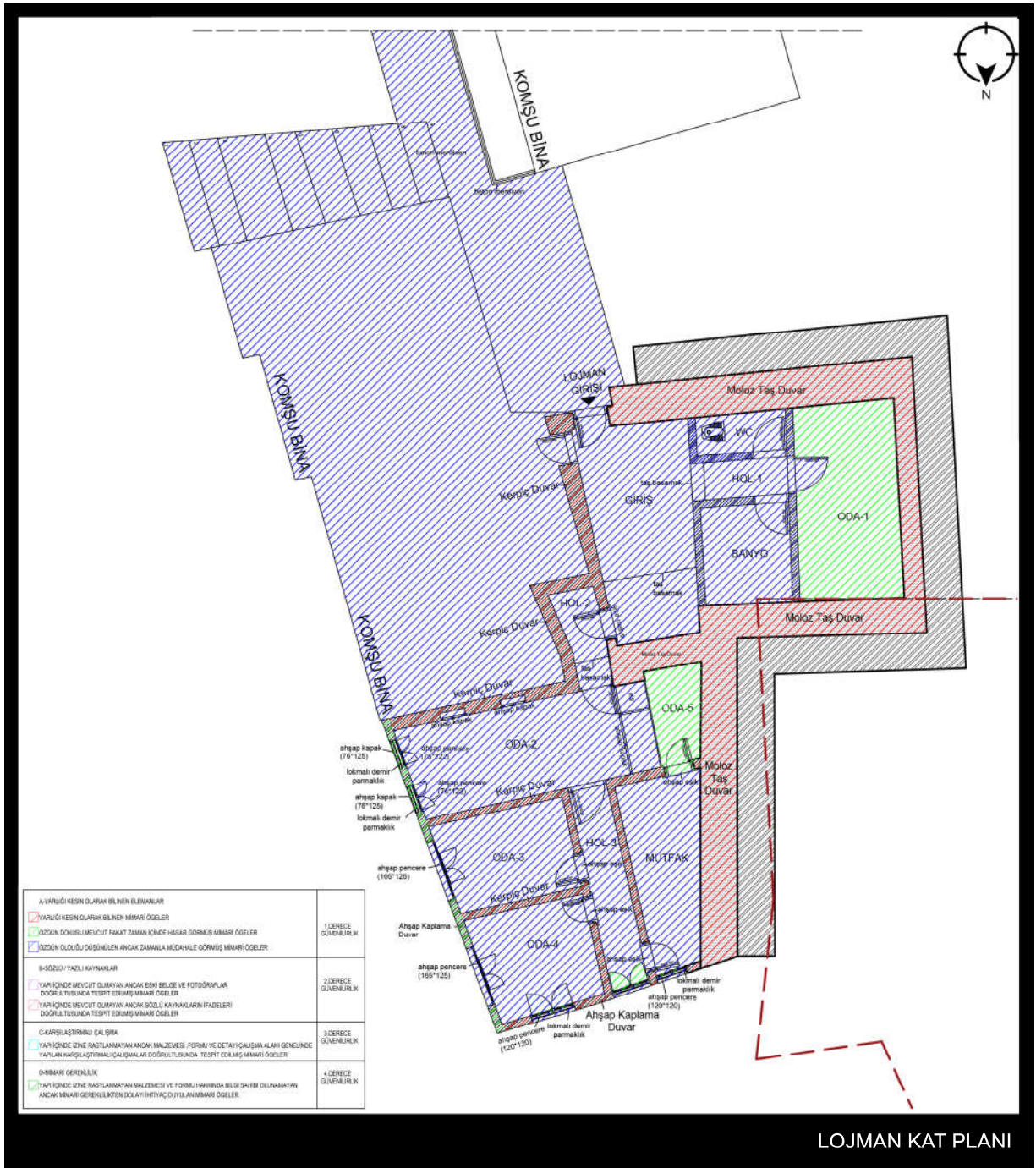
düşünüldüğünden 1.dönem restitüsyon çiziminden kaldırılmıştır. Son cemaat mahalinde bulunan taş basamaklar üzerine konumlanmış ahşap merdivenin malzeme farklılığından dolayı sonradan eklendiği tespit edilmiştir. Ahşap merdiven restitüsyon çalışmasından kaldırılarak taş basamaklar özgün yapısına uygun olarak tamamlanmıştır. Mahfil katının yüksekliğinin yeterli olmaması, mahfil döşemesinde kullanılan ahşap malzemenin yapının özgün yapısında bulunan ahşap malzemeden farklı olması ve minare çıkış kapağı önünde bulunan döşeme ile mahfil döşemesinin farklı malzeme olması mahfil katının sonradan eklendiğini düşündürmektedir. Bu sebeple 1. restitüsyon projesinde mahfil bulunmamaktadır. Son cemaat mahalinde bulunan taş merdiven ise minareye çıkmak için tasarlanmıştır. Camiye girişi sağlayan taş merdivenlerin sağ tarafında bulunan kesme taş çeşmenin de yapının benzer dönem yapıları ile karşılaştırılması sonucunda sonradan eklendiği tespit edilmiştir.

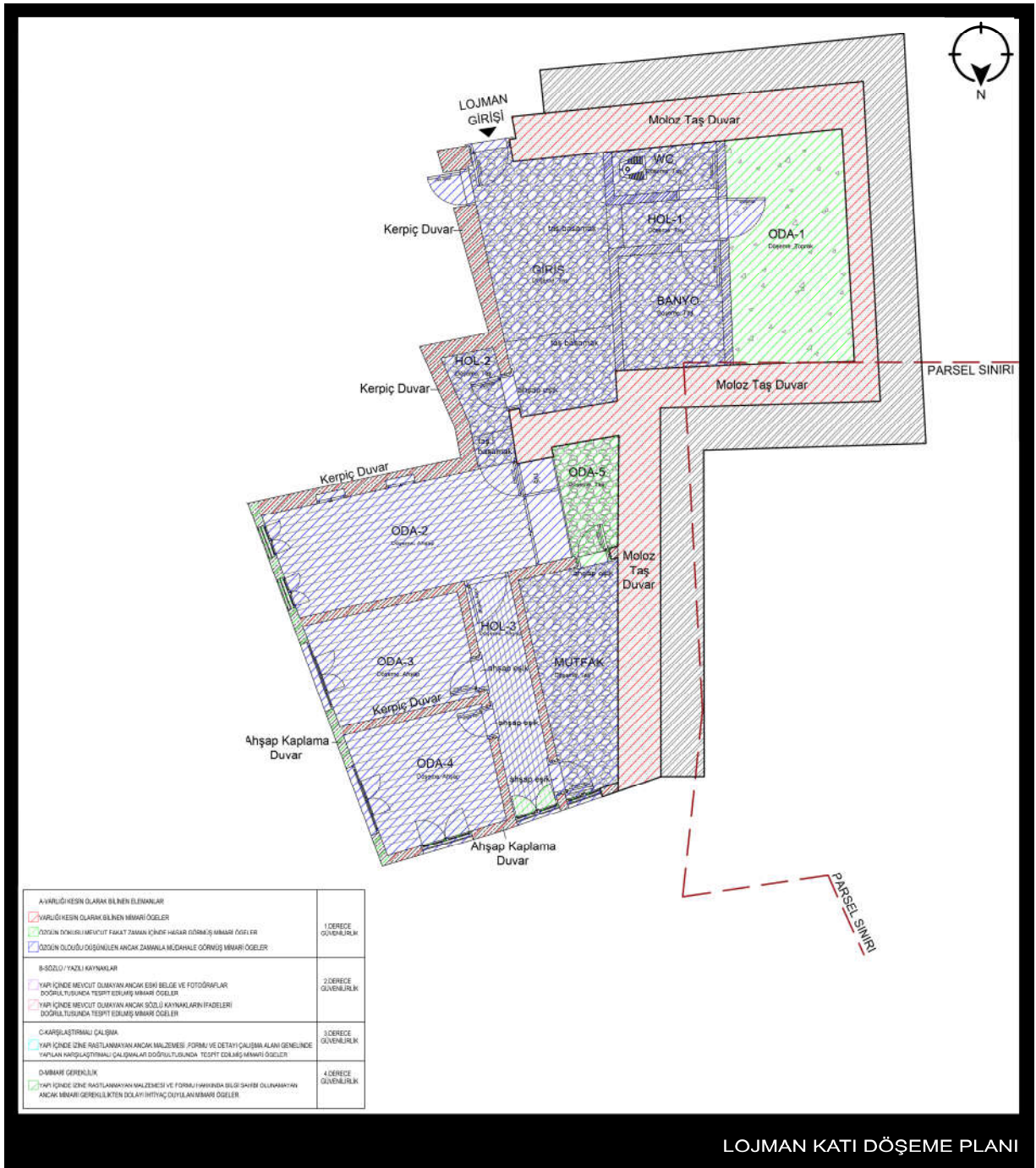

Şekil 202. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami çatı planı

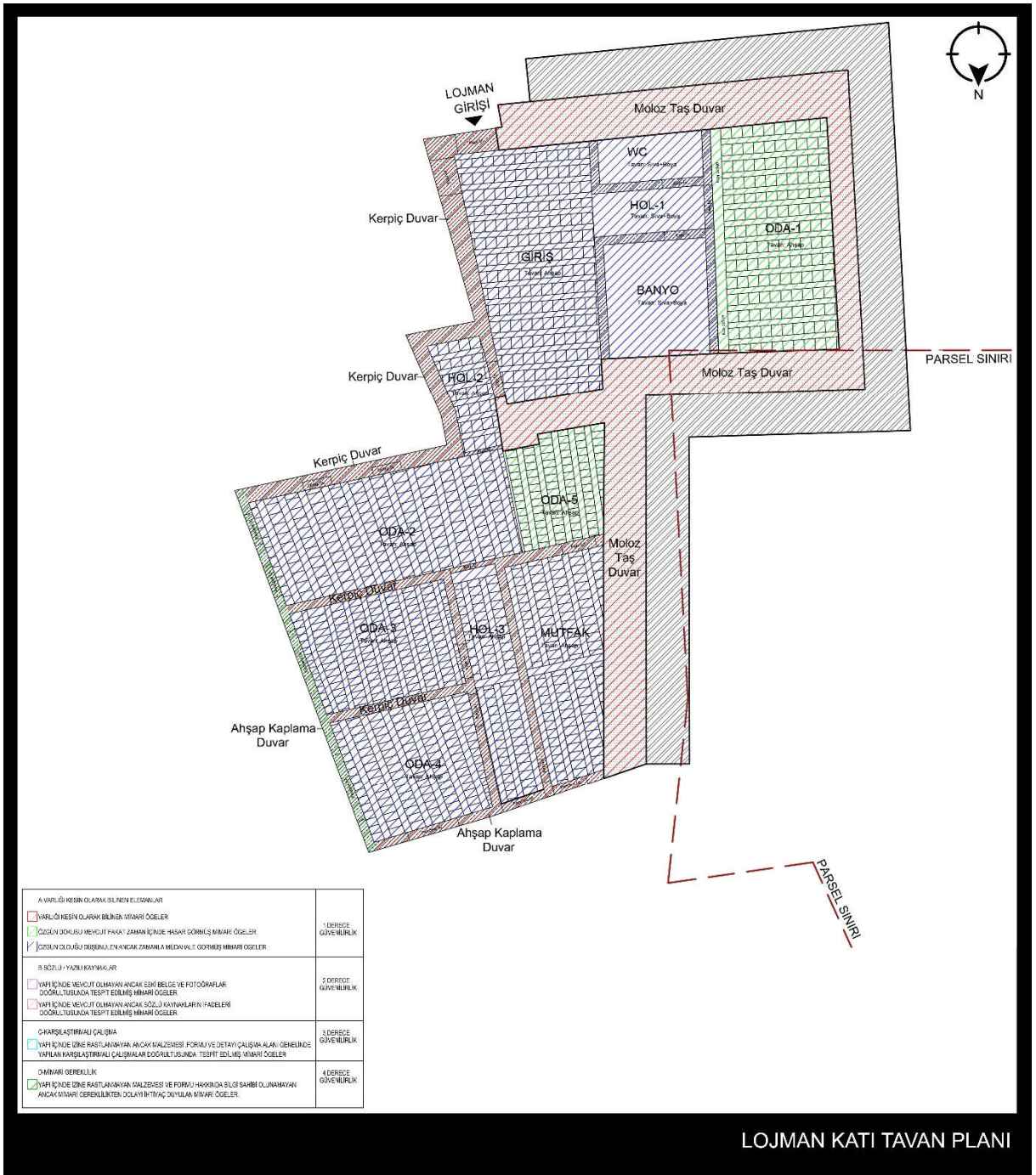

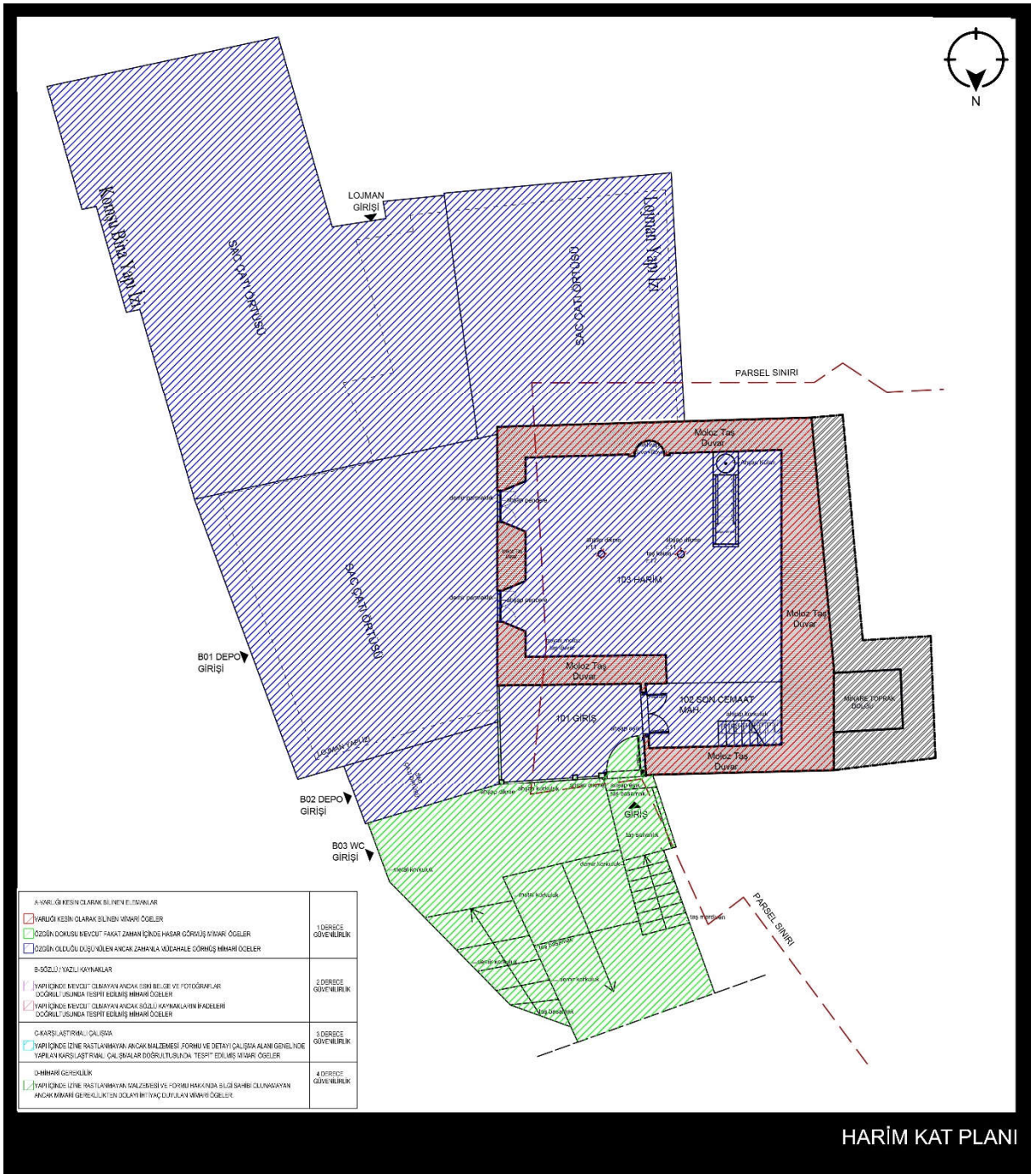
Şekil 206. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman kat planı

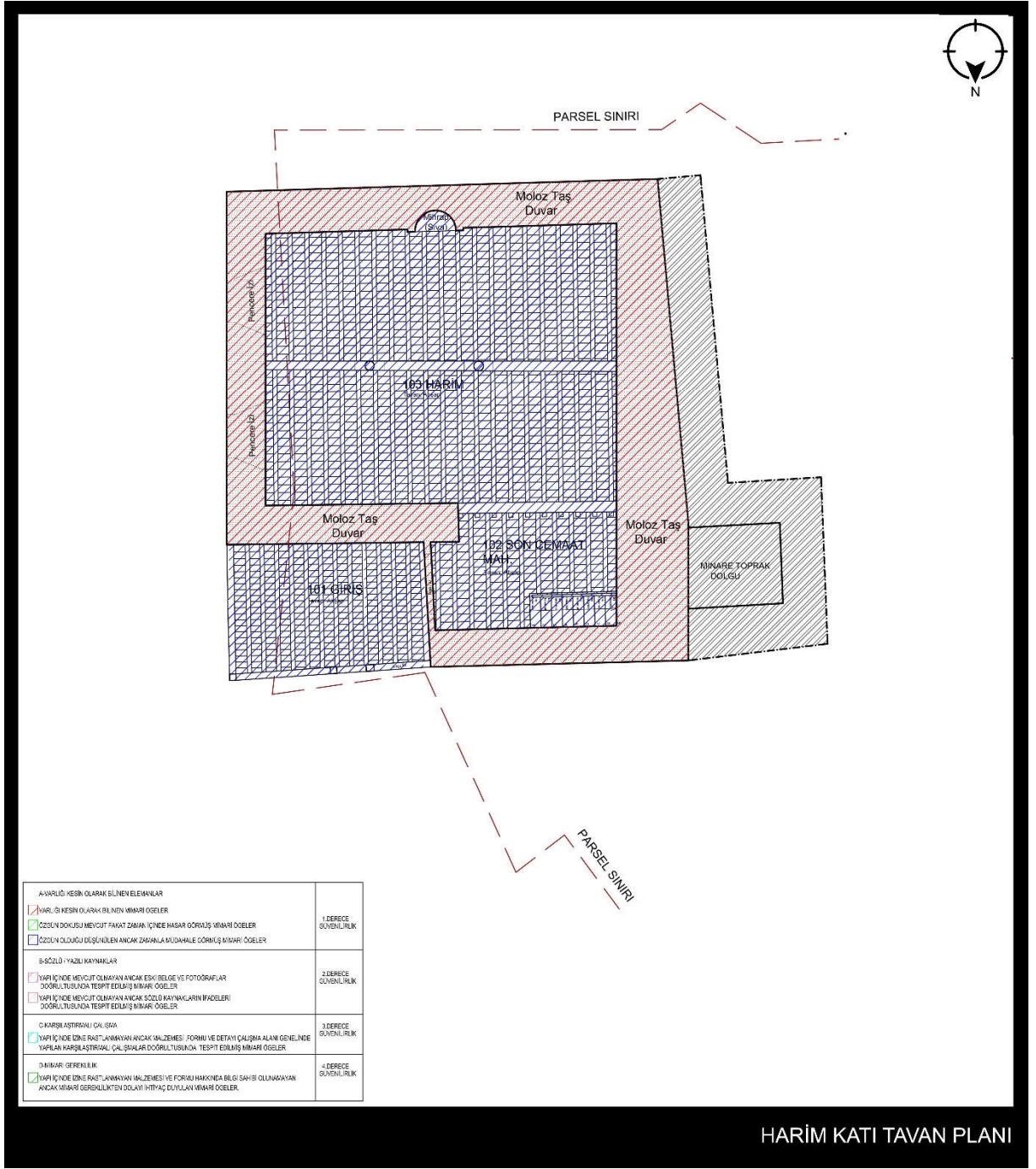
Şekil 207. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoglu Cami lojman katı döşeme planı

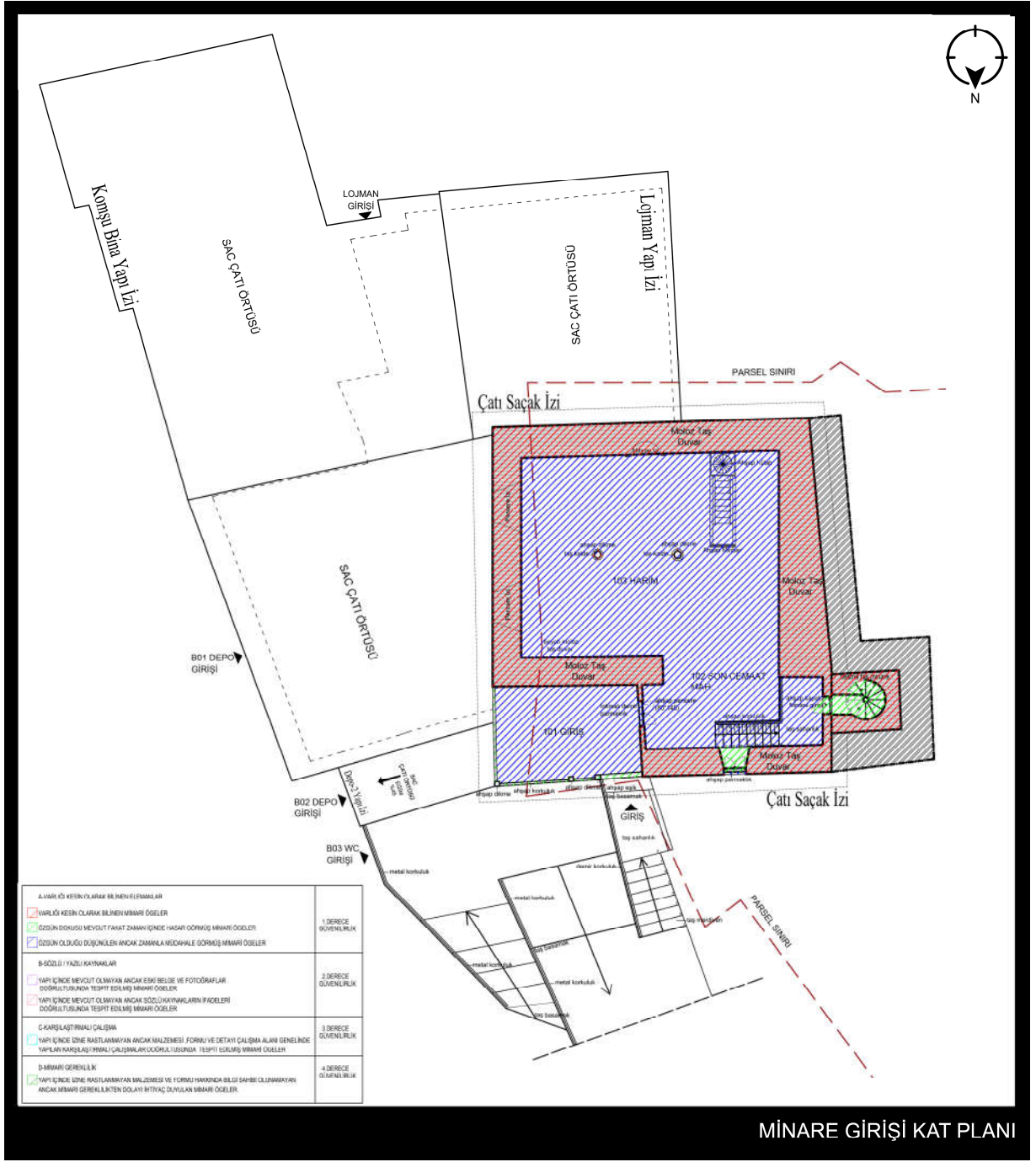
Şekil 208. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoglu Cami lojman katı tavan planı

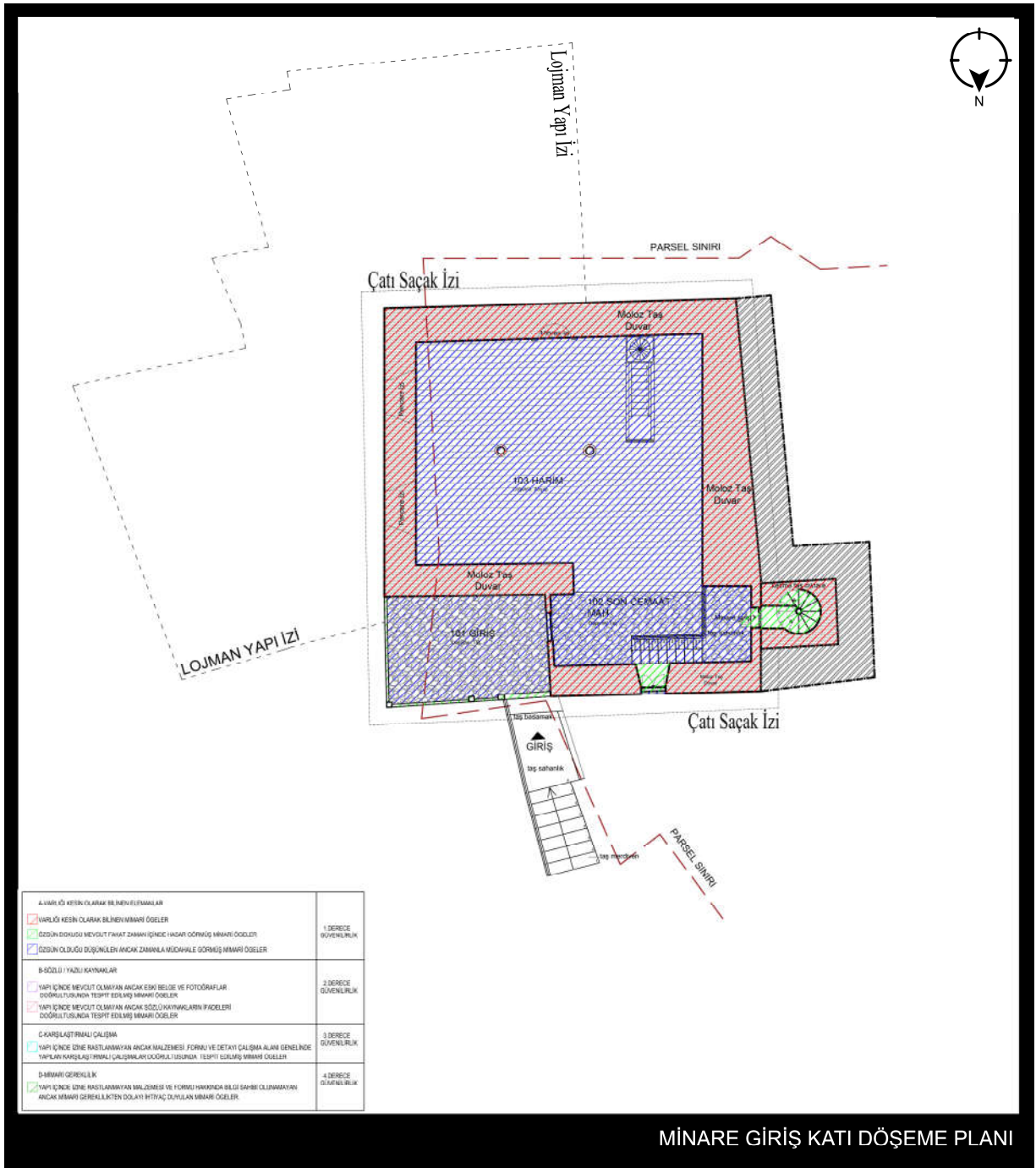
Şekil 209. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim kat planı

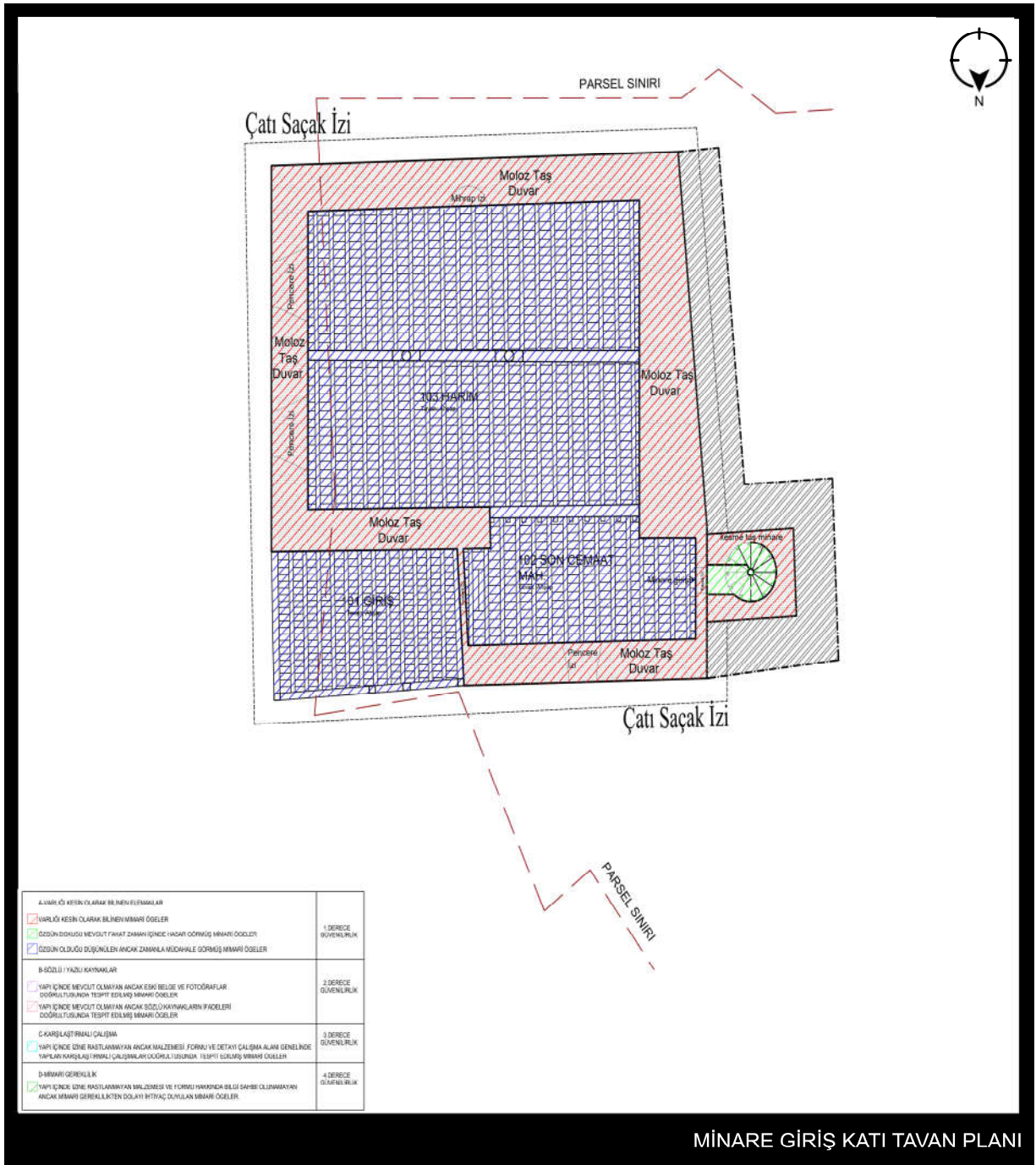
Şekil 211. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoglu Cami harim katı tavan planı

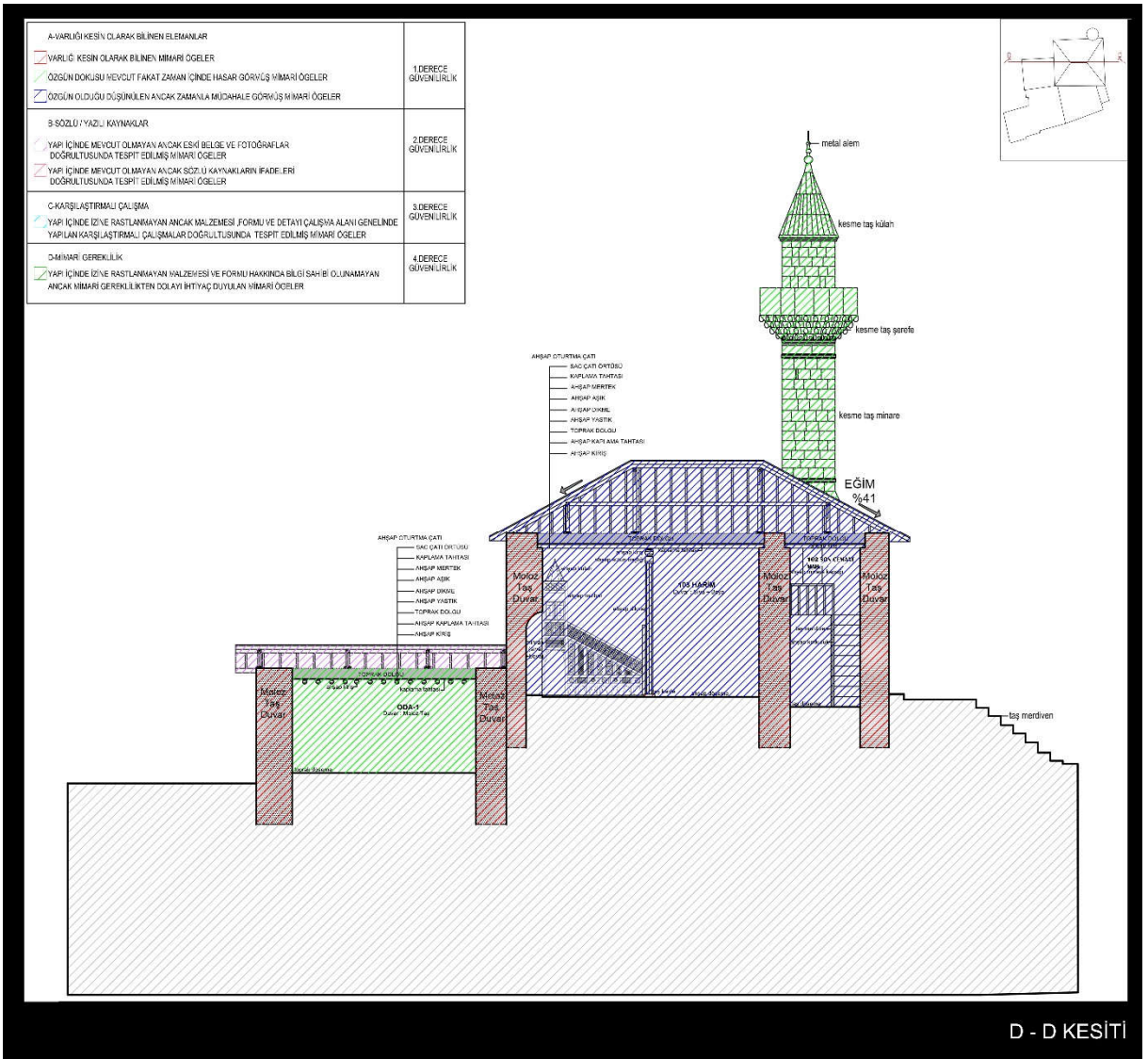
Şekil 212. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı planı

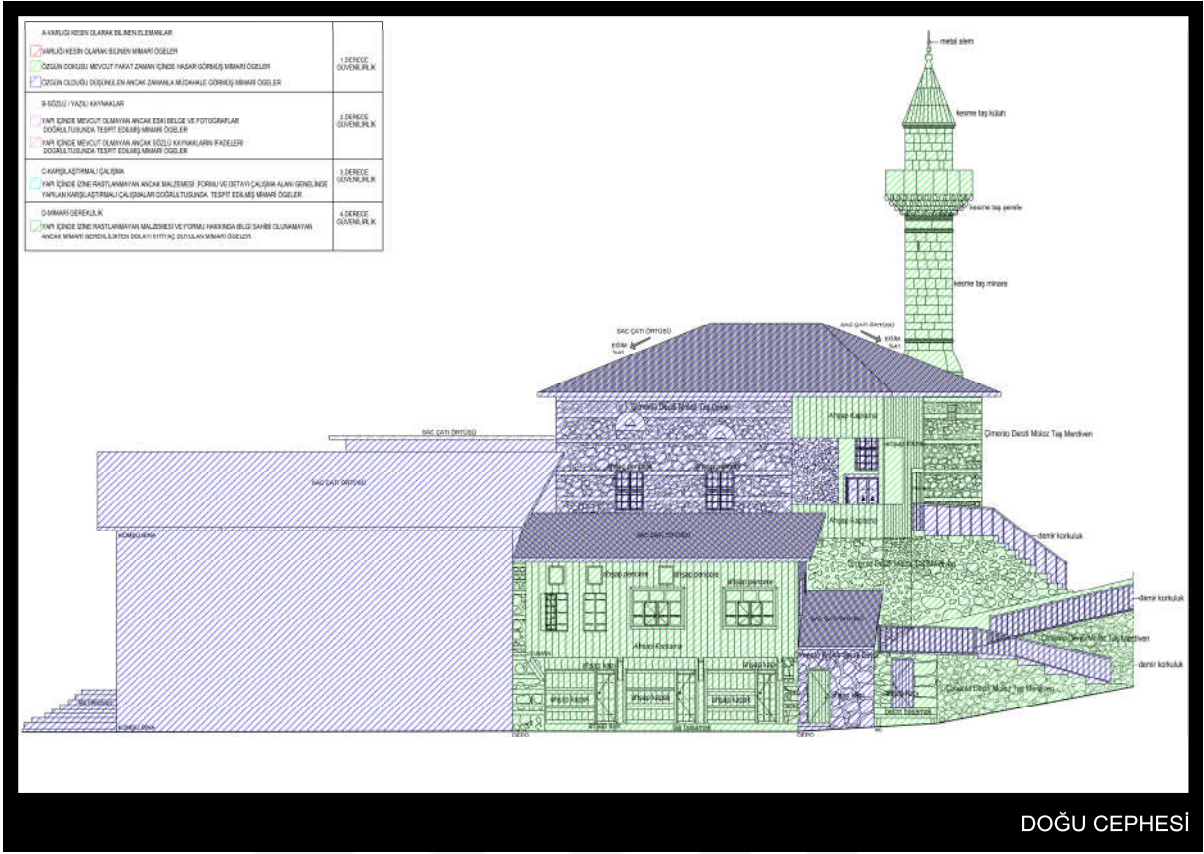
Şekil 213. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı döşeme planı

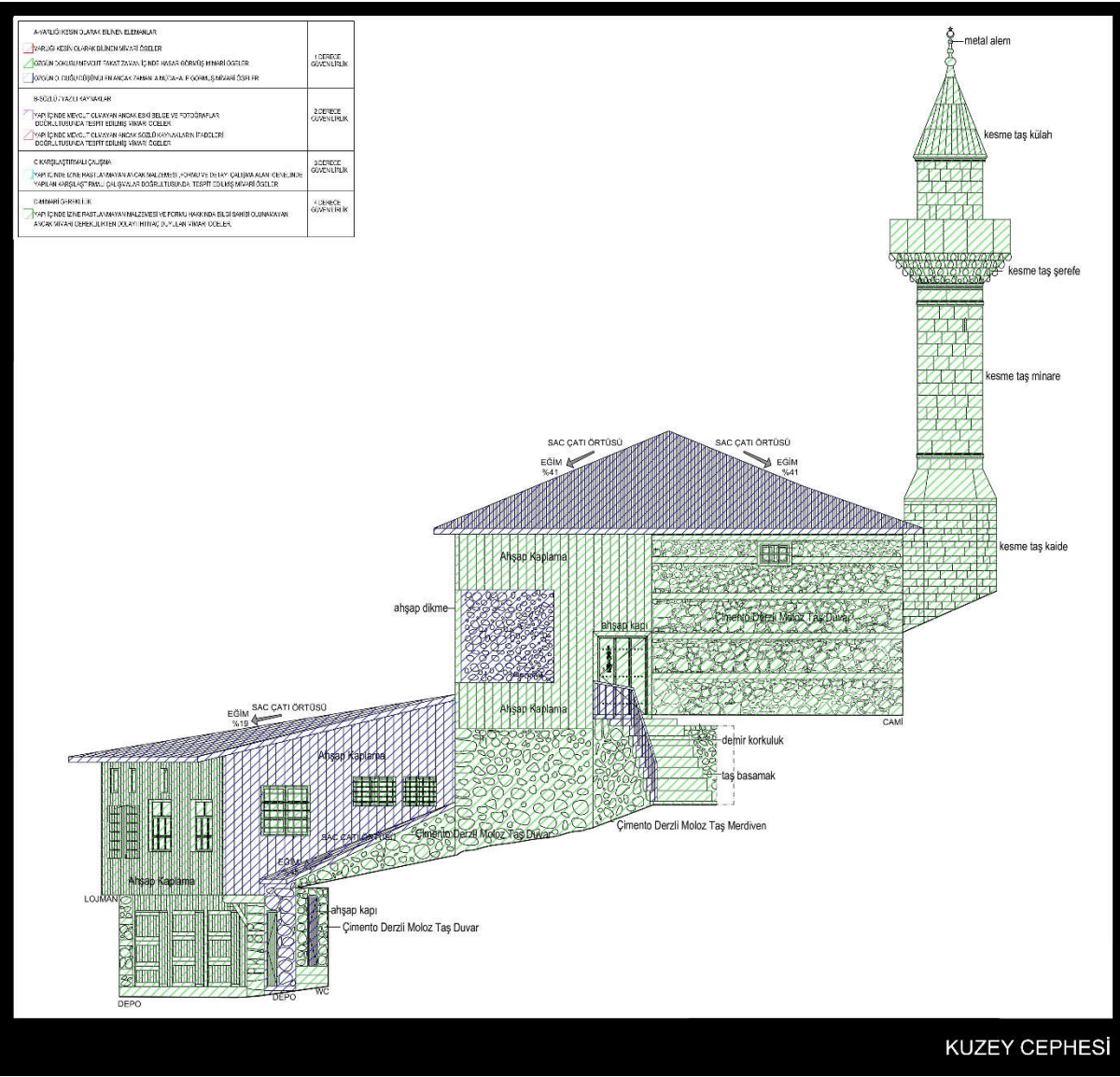
Şekil 214. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami minare giriş katı tavan planı

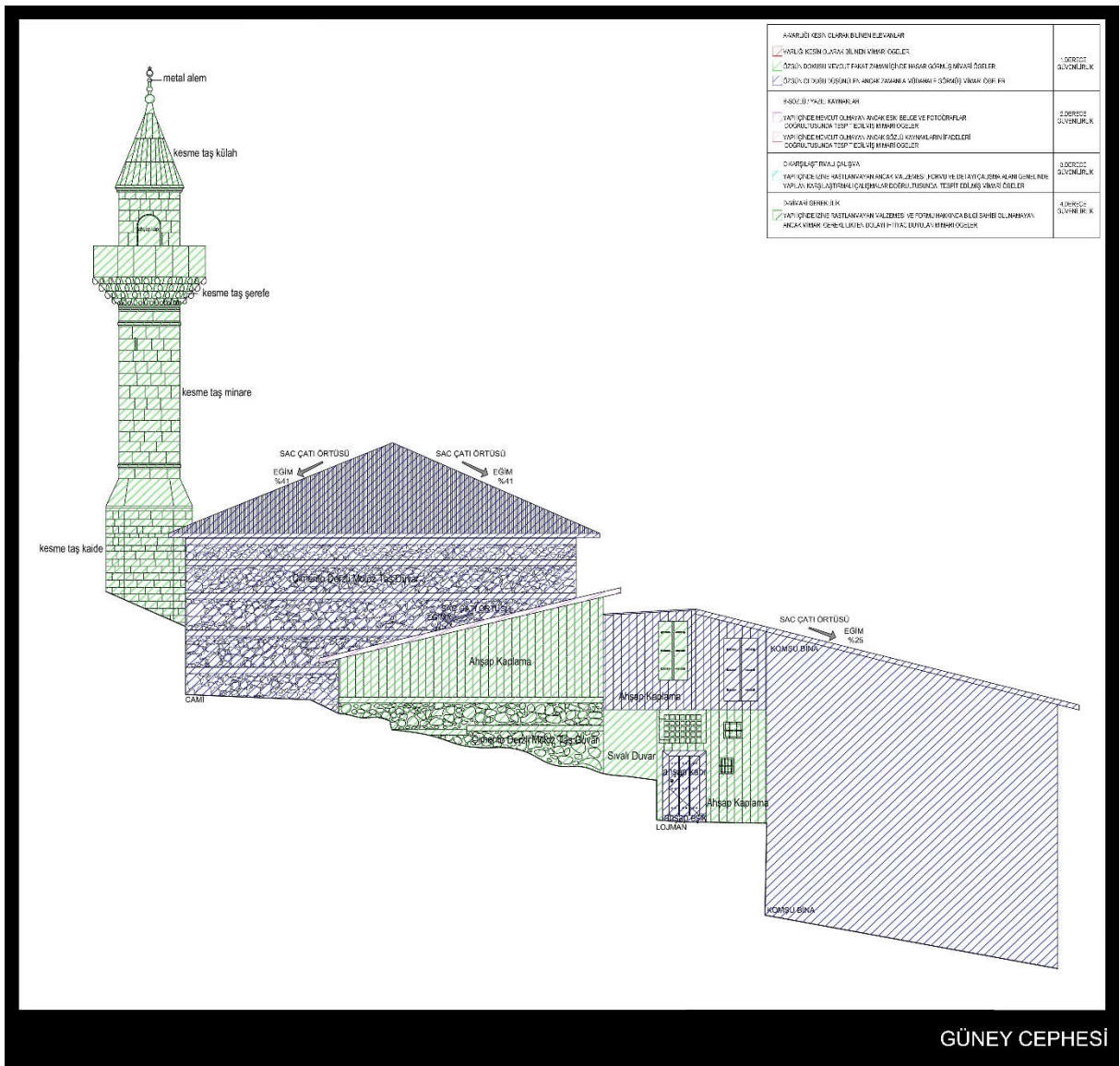
Şekil 218. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami DD kesiti

Şekil 219. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami doğu cephesi

Şekil 220. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoglu Cami kuzey cephesi

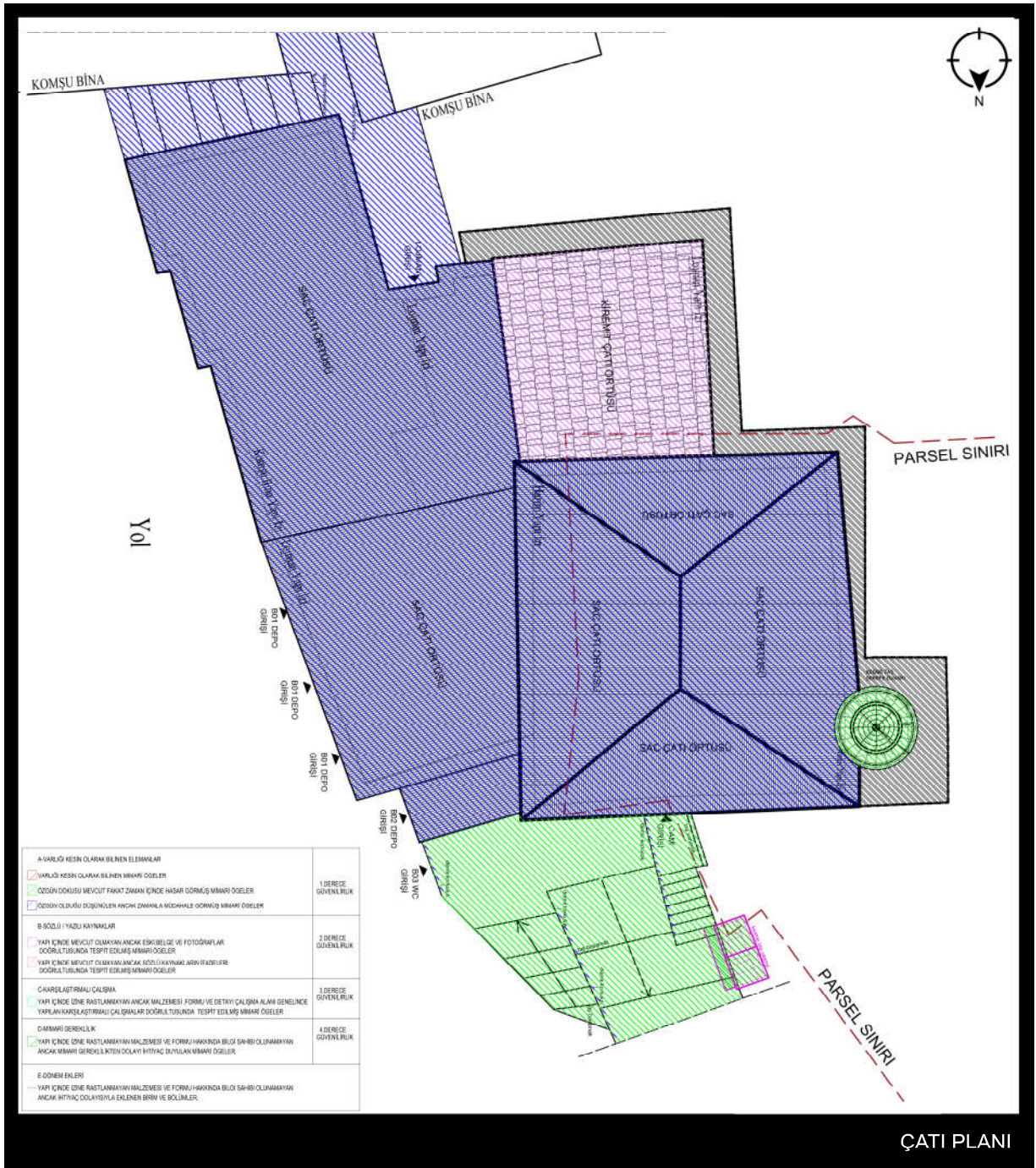

Şekil 221. 1. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami güney cephesi

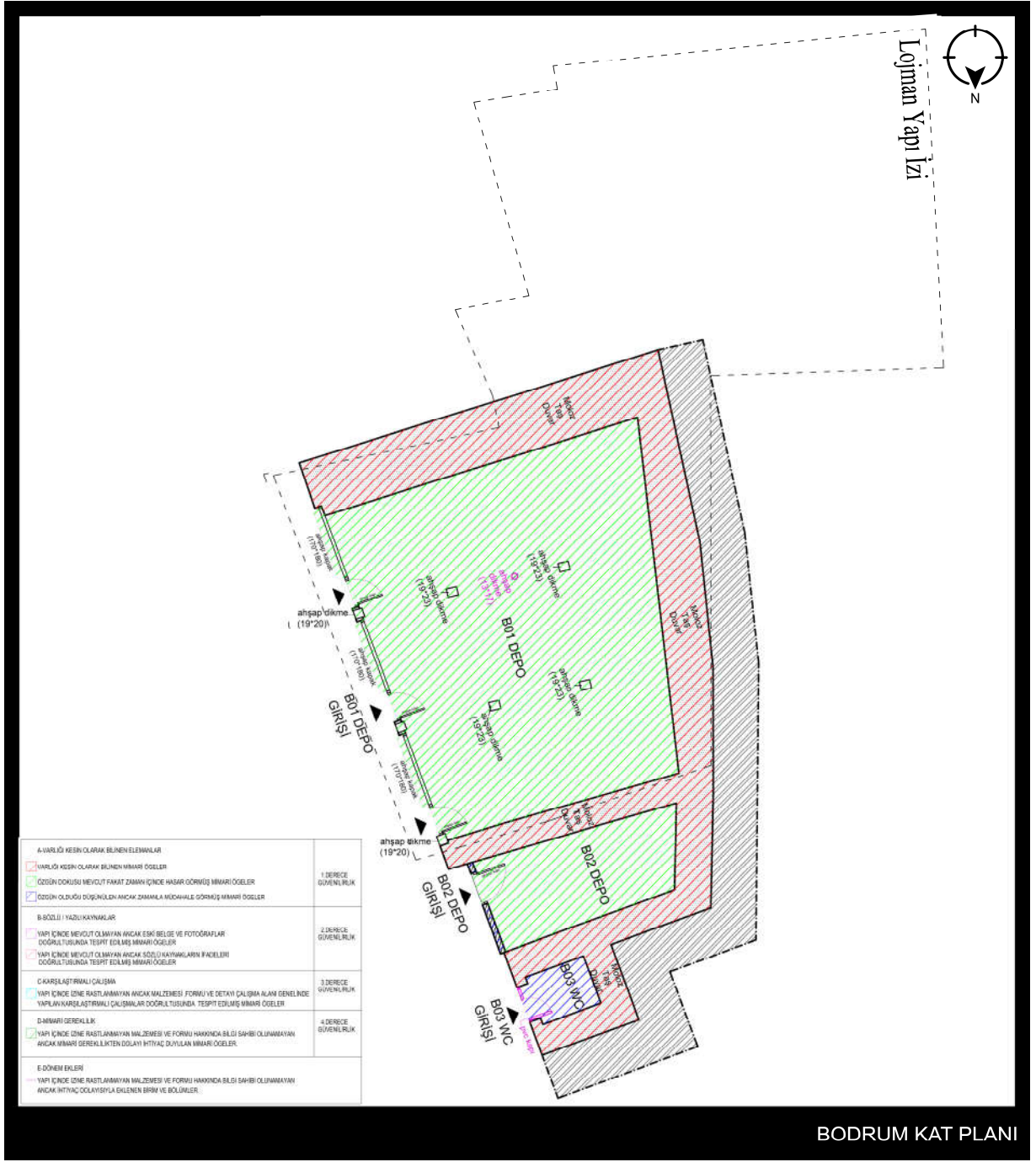
2. Dönem restitüsyonu (1940-2021)

Bu dönem yapının Erzincan depreminden bugüne kadar olan dönemini kapsamaktadır.

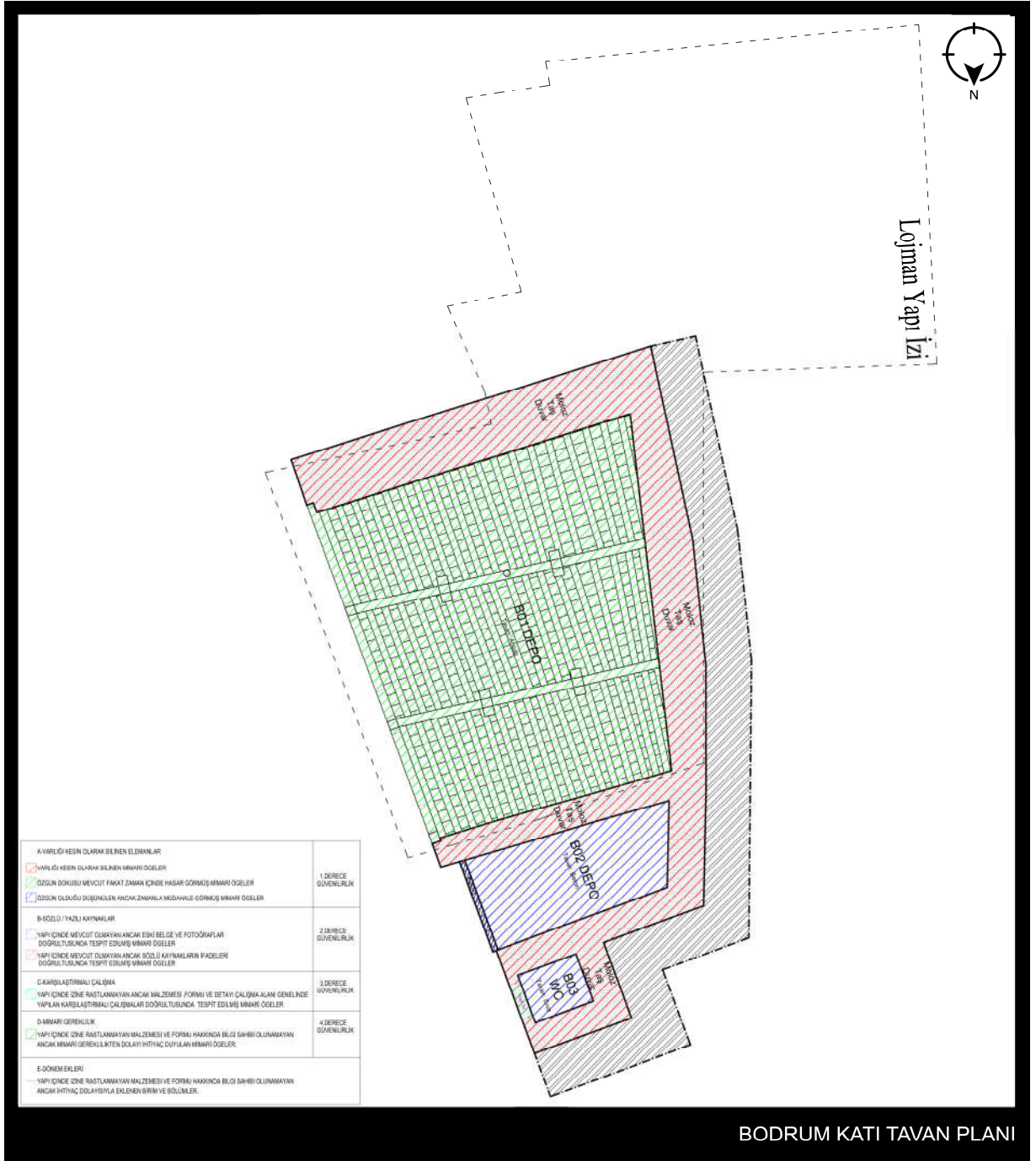
1. dönem restitüsyon çizimlerinde yapının orijinal halinde bulunmadığı gerekçesiyle kaldırılan fakat yapıya zamanla ihtiyaç dahilinde eklenen ve günümüzde mevcut olan tüm eklemeler 2. dönem restitüsyon çalışmasında dönem eki olarak gösterilmiştir (Şekil 231-250). Bu dönemde dikkat çeken en önemli ek mahfil katıdır. 2. dönem restitüsyon projesinde mahfil katı detaylı olarak çizilmiştir.

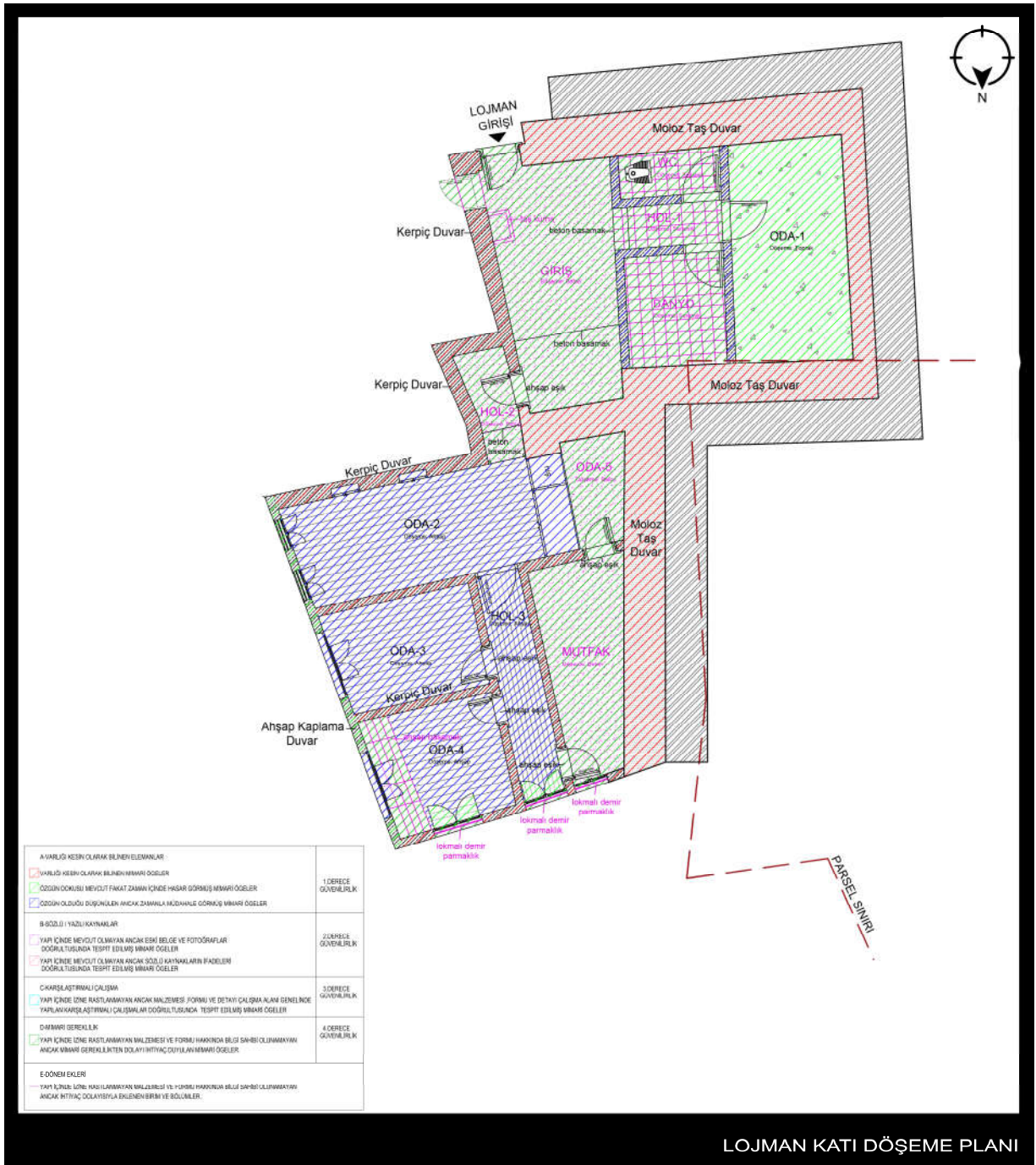
Şekil 222. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami çatı planı

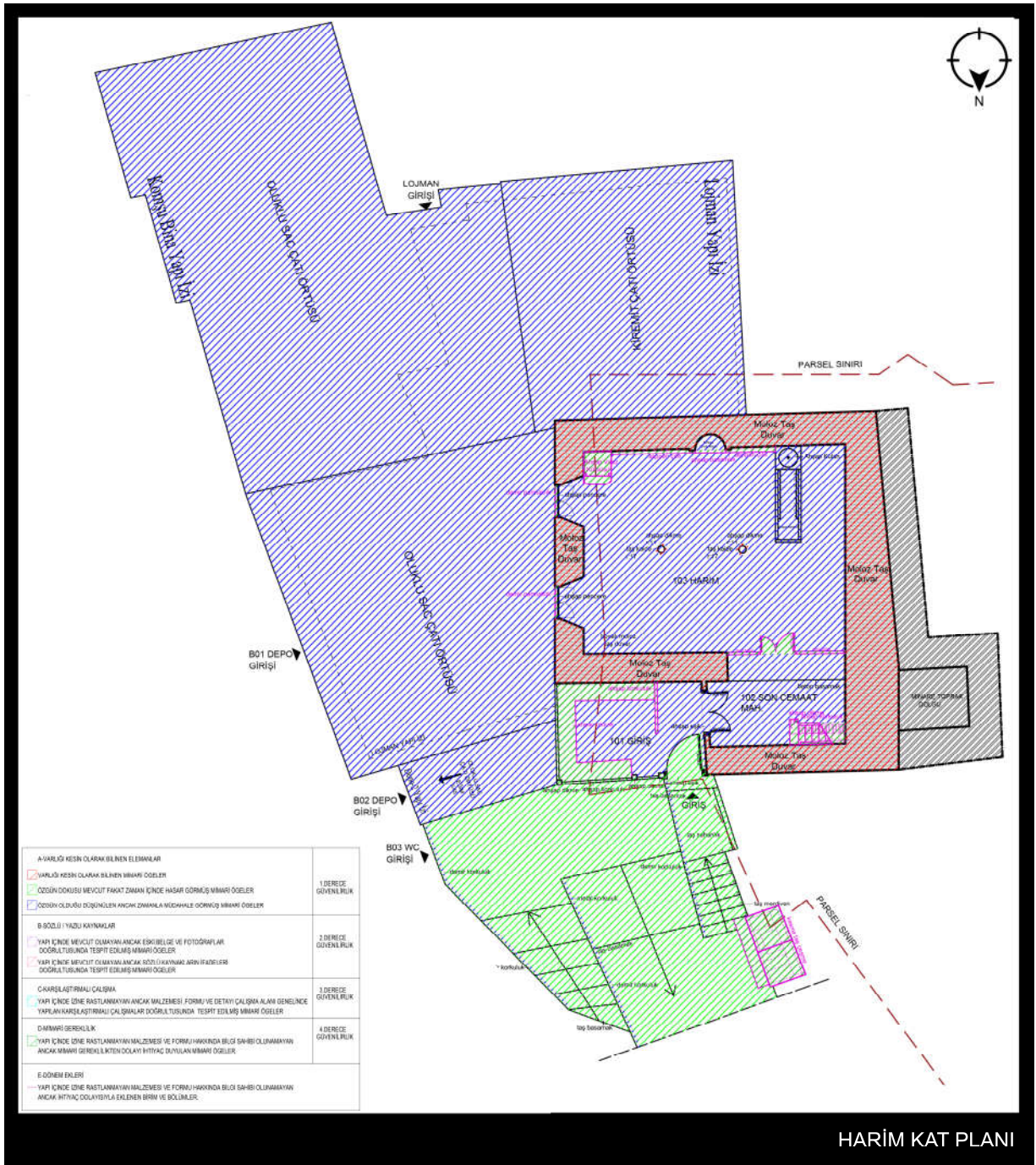
Şekil 223. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum kat planı

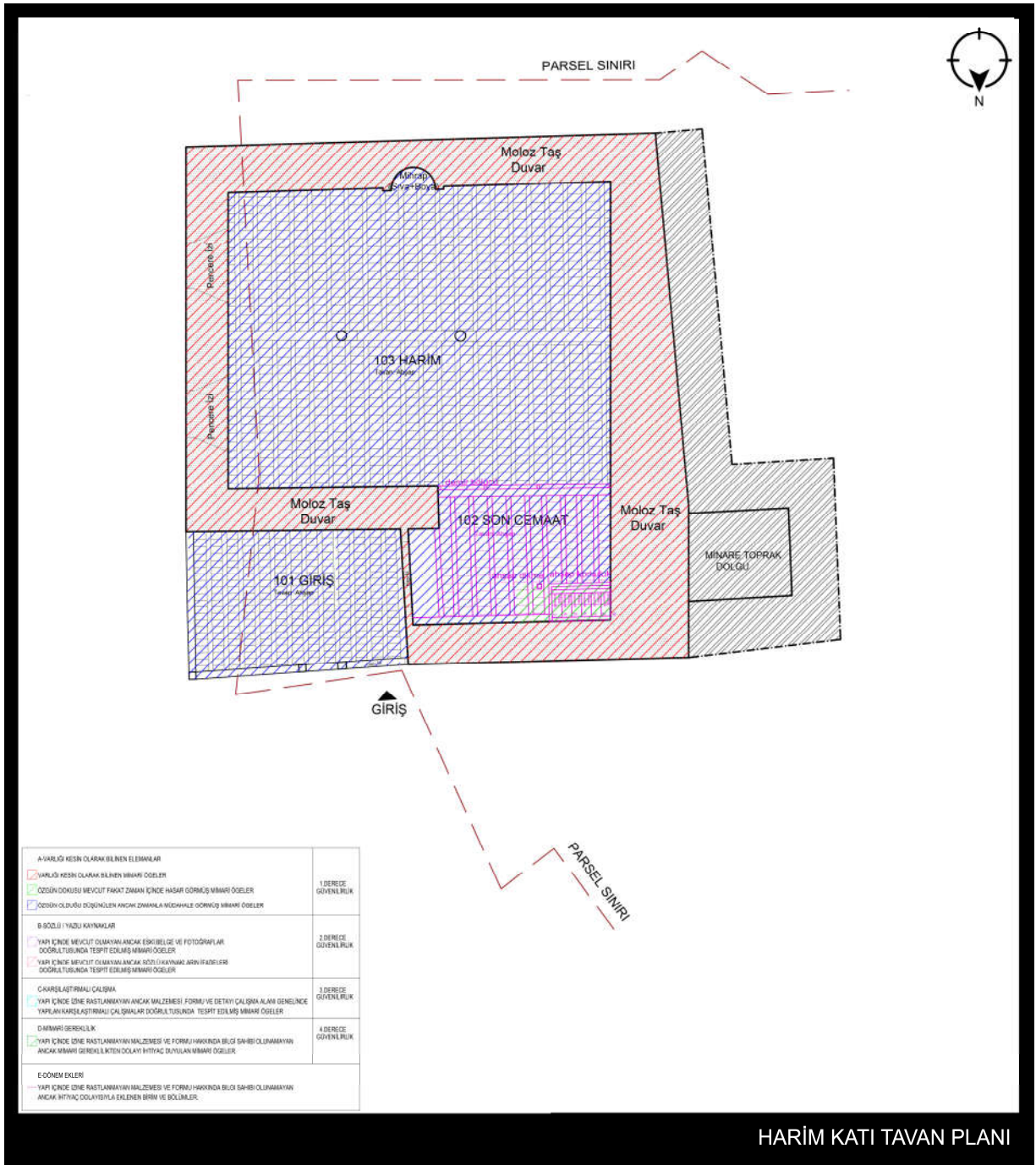
Şekil 225. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami bodrum katı tavan planı

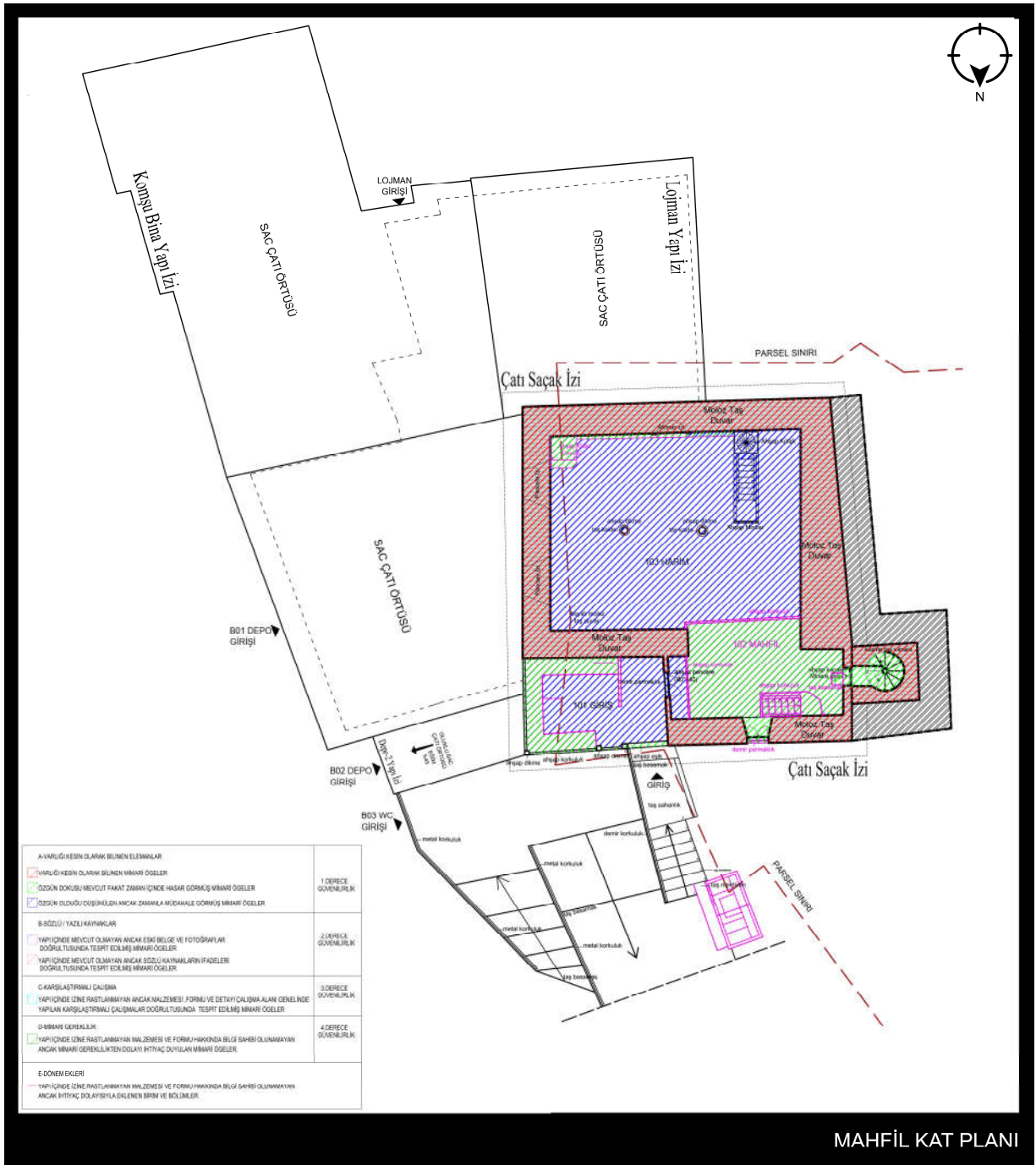
Şekil 227. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami lojman katı döşeme planı

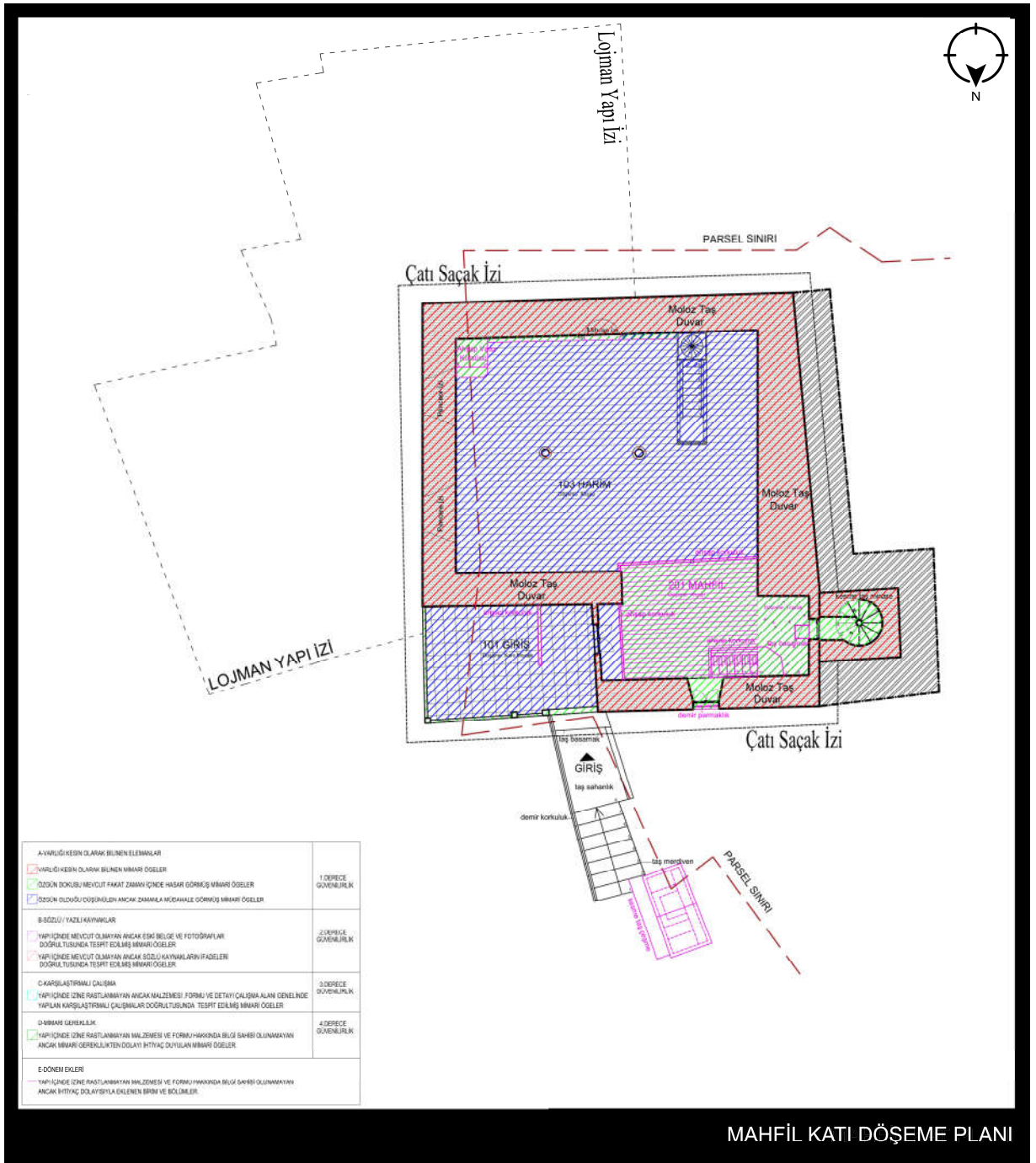
Şekil 229. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim kat planı

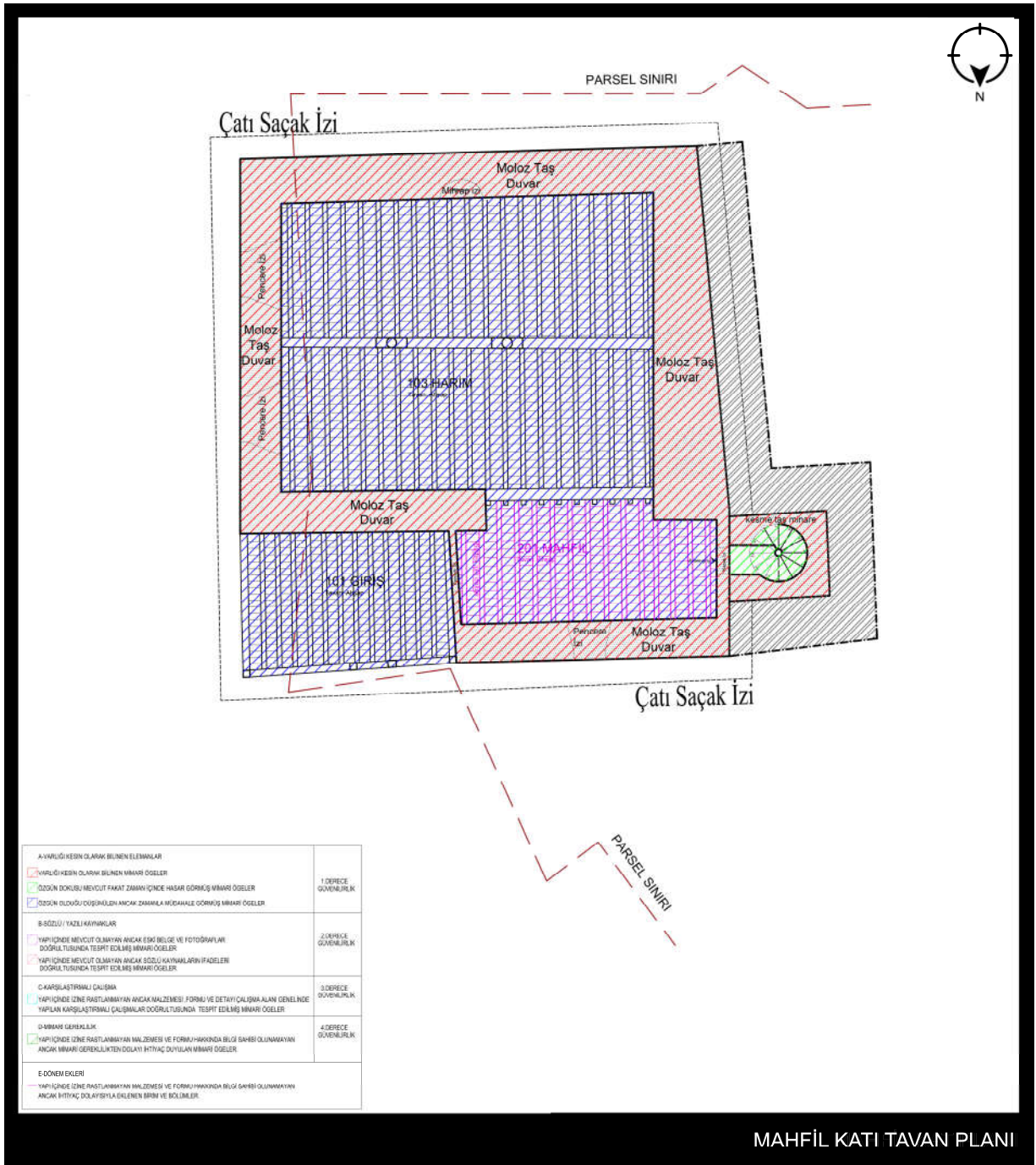
Şekil 231. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami harim katı tavan planı

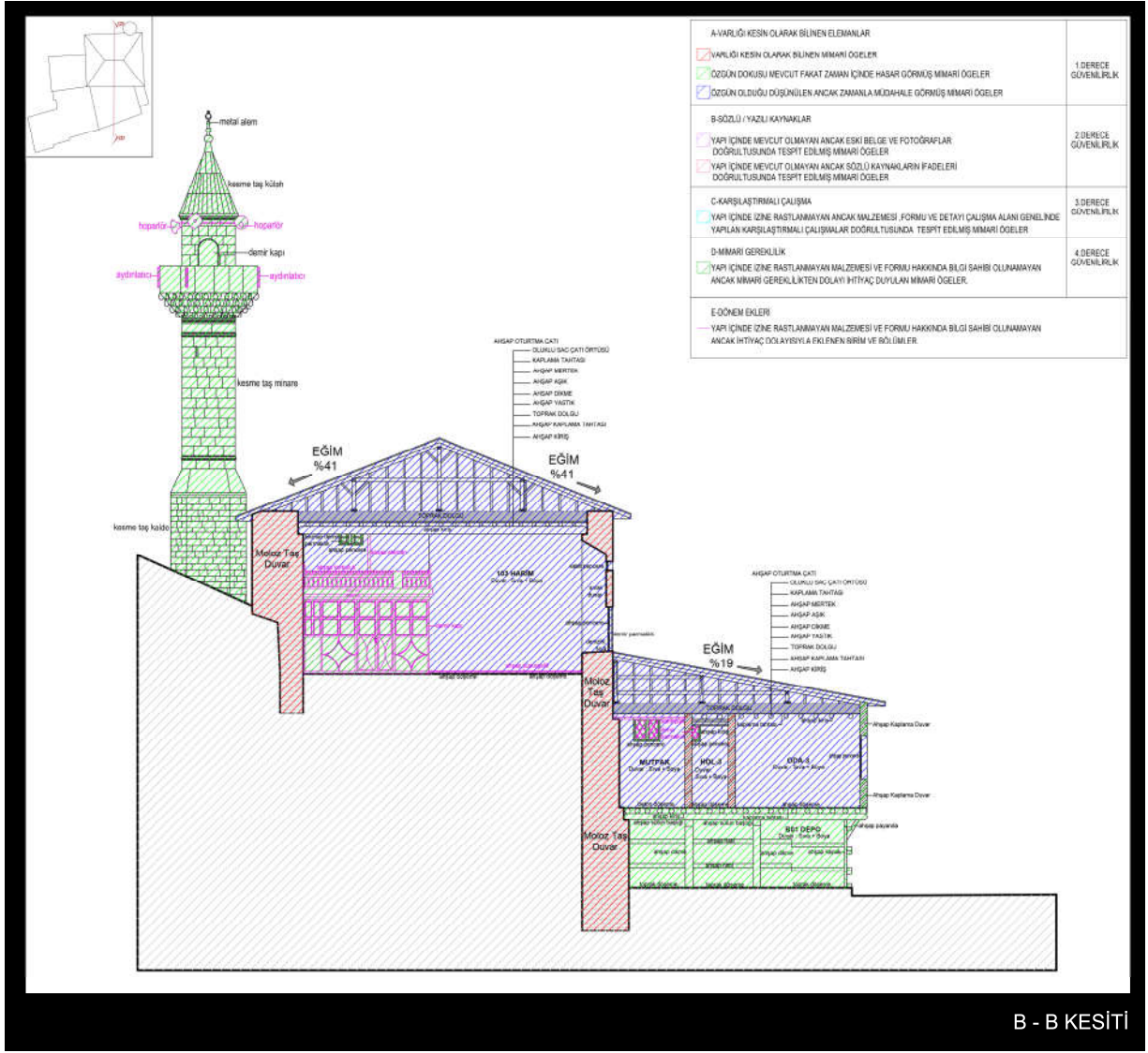
Şekil 232. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil kat planı

Şekil 233. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil katı döşeme planı

Şekil 234. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami mahfil katı tavan planı

Şekil 236. 2. Dönem restitüsyon - Kurtoğlu Cami BB kesiti

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Erzincan'ın Kemaliye ilçesi geleneksel yöntemler kullanılarak inşa edilen çok sayıda tarihi mimari mirasa sahiptir. Son yıllarda daha fazla ilgi çeken ilçenin mimari eserlerine verilen önem artmıştır. İlçenin çalışma kapsamında ele alınması sonucunda farklı taşıyıcı sistemlere sahip camilere rastlanmış olup, ahşap direkli cami tiplerinin yörede ve geleneksel mimaride çok tercih edilen bir sistem olması ve Anadolu'ya Türkler tarafından getirilerek yaygınlaştırılmış olması tez konusunu bu taşıyıcı sisteme sahip camilere yönlendirmiştir. Yapılan arşiv çalışması sonucunda Kemaliye ilçe merkezinde 10 adet tescilli dini yapı (8 cami, 2 mescit) olduğu belirlenmiştir. Bunlar; Bahçe Mahallesi Cami, Koçan Cami, Orta Cami, Dört yolağzı Cami, Taşdibi Cami, Embiyabey Cami, İhsaniye Cami, Kurtoğlu Cami, Halil Ağa Mescidi ve Hacı Emin Efendi Mescidi'dir. Bu yapılardan Dört yolağzı Cami ve Orta Cami ahşap direkli ve ahşap tavanlı olmadıklarından dolayı çalışma kapsamı dışında bırakılmış ve çalışma kapsamında sekiz tescilli yapının mimari özellikleri detaylı olarak ele alınarak yapıların tanıtım kartları oluşturulmuştur. Daha sonra bu camiler yapı-çevre ilişkisi, plan özellikleri ve mekan elemanları, cephe elemanları, mimari elemanlar, malzeme ve yapım tekniği, taşıyıcı sistem elemanları olarak altı ana başlık altında analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında Kemaliye ilçe merkezinde bulunan bu camilerin ne derece geleneksel, bölgesel, yöresel ya da ilçe merkezine özgü bir özellik gösterdiğini belirleyebilmek amacıyla 2.3.2. bölümde özellikleri belirtilen Doğu Anadolu Bölgesi için incelenen arşiv çalışmaları sonucunda günümüze ulaşan en tipik ahşap direkli cami olarak belirlenen Erzurum Gürcü Mehmet Paşa Cami ve Erzincan Kemah ilçesi için incelenen arşiv çalışmaları sonucunda günümüze ulaşan en tipik ahşap direkli cami olarak belirlenen Gülabibey Cami seçilmiş, Anadolu örneği için ise literatür çalışmasında öne çıkan Karakuş'un (2021) "13.Yüzyılda Anadolu'da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması" isimli makalede bulunan analiz sonuçları göz önüne alınmış ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken seçilen örnekler günümüze ulaşan en tipik ahşap direkli camiler olması ve literatür araştırması sonucunda öne çıkan Karakuş'un (2021) çalışmasında yer alan örnekler olması açısından önem arz ederken bu camilerin aynı zamanda Ulu Cami tipinde, büyük programlı ve çok ayaklı camiler olduğu dikkat çekmiştir. Buna karşın Kemaliye ilçe merkezinde bulunan ve çalışma kapsamında yer alan camilerin ise iklim, topoğrafya ve kültürün etkisiyle yerel özelliklerin de öne çıktığını ve bu camilerin geleneksel değerlendirme sonuçlarını etkileyebileceği değerlendirilmiştir.

Değerlendirme sonucunda bu yapıların; yapıya giriş, giriş sayısı, giriş yönü ve çevresindeki yapılar olarak dört alt başlıkta incelenen yapı-çevre ilişki analiz sonucuna göre yapıya giriş ve giriş yönü bakımından geleneksel, giriş sayısı ve çevresindeki yapılar bakımından bölgesel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği; plan formu, üst örtü, minare, son cemaat mahali, kadınlar mahfili ve depo olarak altı alt başlıkta incelenen plan özellikleri ve mekan elemanları analiz sonucuna göre harim plan formu, cami plan formu, kadınlar mahfili ve üst örtü (çatı) bakımından geleneksel; minare ve son cemaat mahali bakımından yöresel özellik gösterdiği; malzeme kullanımı ve yapım tekniği analiz sonucuna göre bazı istisnai durumları olmasına rağmen geleneksel ahşap direkli cami özelliği gösterdiği; ahşap direk, ahşap yastık kirişi, sütun kaidesi ve tavan olarak dört alt başlıkta incelenen taşıyıcı sistem elemanları analiz sonucuna göre yapıların tavanları ve ahşap yastık kirişleri bakımından geleneksel; ahşap dikme ve sütun kaidesi bakımından ise Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği belirlenmiştir. Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü olarak üç alt başlıkta incelenen mimari elemanlar analiz sonucuna göre bazı istisnai durumlar olmasına rağmen mimari elemanların Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği; son olarak kapı ve pencere açıklığı olarak iki alt başlıkta incelenen cephe elemanları analiz sonucuna göre cephe elemanlarının Kemaliye ilçesine özgü bir özellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın devamında Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli camilerin tipolojik özellikleri belirlenerek camilerin özellikleri ayrı ayrı karşılaştırılarak değerlendirilmiş ve benzerlik oranları hesaplanmıştır. Bu değerlendirme sonucunda Bahçe Mahallesi Cami, Taşdibi Cami, Kurtoğlu Cami ve Hacı Emin Efendi Mescidi'nin benzerlik oranları aynı çıkmıştır. Bunun üzerine yapılan literatür çalışması sonucunda cephede malzeme kullanımının geleneksel yapı geleneğine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Kemaliye yapılarında taş malzemenin yanı sıra ahşap malzemenin de bölgesel mimarinin temel unsurlarından biri olarak geliştiği görülmüştür. Yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda Kurtoğlu (Kürdoğlu-Gümrükçü) Cami örnek çalışma için seçilmiş ve daha detaylı olarak değerlendirilmiştir. Yapılan bu değerlendirme ve karşılaştırma çalışmasının sonuçları Tablo 19'da bir araya getirilerek sunulmuştur.

Tablo 19. Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Cami değerlendirmesi

ANALİZ KRİTERLERİ		GELENEKSEL AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	KEMALİYE İLÇE MERKEZİNDEKİ AHŞAP DİREKLİ CAMİLER	KURTOĞLU(GÜMRÜKÇÜ-KÜRDOĞLU) CAMİ
YAPIL-ÇEVRE İLİŞKİSİ	Yapıya Giriş	Avludan	Avludan	Avludan
	Giriş Sayısı	3	1	1
	Giriş Yönü	Doğu/Batı/Kuzey	Kuzey	Kuzey
	Çevresindeki Yapılar	-	+	+
PLAN ÖZELLİKLERİ VE MEKAN ELEMENLARI	Cami Plan Formu			
	Harim Plan Formu			
	Üst Örtü(Çatı)	 kurşun/bakır	 sac	 sac
	Minare	 taş/tuğla	 taş	 taş
	Son Cemaat Mahali	Yok	Kapalı	Kapalı
	Kadınlar Mahfili			
MALZEME KULLANIMI VE YAPIM TEKNİĞİ		Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar	Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar	Yapım Tekniği: Yığma Beden Duvarlar: Ahşap hatıllı moloz taş duvar
TAŞIYICI SİSTEM ELEMENLARI	Ahşap Yastık Kirişi			
	Ahşap Direk			
	Sütun Kaidesi		Yok	
	Tavan	Düz ahşap tavan	Düz ahşap tavan	Düz ahşap tavan
MİMARİ ELEMENLAR	Minber	İşlemeli	İşlemeli	İşlemeli
	Mihrap	 taş	 Sıva+boya	 Sıva+boya
	Vaaz Kürsüsü	Yok		
CEPHE ELEMENLARI	Kapı	 Ahşap	 Ahşap	 Ahşap
	Pencere	TÜM YAPILARDA FARKLI PENCERE FORMLARI KULLANILARAK FARKLI CEPHE DÜZENLERİ OLUŞTURULMUŞTUR.		

Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Caminin Kemaliye camilerinin tipolojik özelliklerinin %75'ini (15/20; 20 analiz kriterinden 15'i benzerlik göstermektedir), geleneksel ahşap direkli camilerin tipolojik özelliklerinin %40'ını (8/20; 20 analiz kriterinden 8'i benzerlik göstermektedir) taşıdığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında örneklem dahilinde incelenen Kurtoğlu (Gümrükçü-Kürdoğlu) Caminin 2021 yılındaki mevcut durumunu yansıtan rölöve çizimleri ve dönem analizleri ile

geçirmiş olduğu süreç ve değişimler kayıt altına alınmıştır. Yapının 1. dönem restitüsyonunda 1811-1940 yılları arası, 2. Dönem restitüsyonunda 1940-2021 yılları arası değerlendirilmiştir. 1. Dönem restitüsyonu hazırlanırken yapının özgün dokusu tespit edilmiş, 2. dönem restitüsyonunda ise dönem ekleri detaylı olarak gösterilmiştir.

Çalışma alanında yapılan araştırma ve gözlemler sonucunda yapının çeşitli koruma sorunlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu sorunlar, hatalı malzeme kullanımı ile niteliksiz onarım ve eklerden kaynaklanmaktadır. Yapıların özgünlüğünü ve yapısal özelliklerini olumsuz yönde etkileyen, dış etmenlere bağlı problemlerden ilk göze çarpanı cephelere yapılan niteliksiz sac kaplama uygulamalarıdır. Coğrafi özelliklerinden ve topoğrafyasından kaynaklı yapılaşmanın ve ulaşımın zor olduğu bir yerleşme olan Kemaliye; özellikle kış aylarında, yapıların boş kalması ve iklimsel etkenlere karşı düzenli bakımı zorunlu kılan uygulamaların kesintiye uğraması yapılarda meydana gelen yıpranma sürecini hızlandırmış ve buna çözüm bulmak amacı ile yapıların çatıları, bazı beden duvarları ve cephelerde bulunan düşey ahşap kaplamaları bölge halkı tarafından, ekonomik bir çözüm sağlayan, sac malzeme ile kapatılmıştır.

En çok gözlenen ikinci koruma sorunu ise; kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda harim ile son cemaat mahali arasındaki geniş açıklığın demir kapı ile kapatılması, son cemaat mahalinde bulunan niteliksiz beton döşeme uygulaması ve yeni mekânların (mahfil katı) katlara eklenmesidir. Eklenen yeni mekânların, özgün yapıya getirdiği yük açısından önemli statik sorunları beraberinde getirdiği düşünölmekle birlikte yapılan bu müdahalenin yapının geleneksel ahşap direkli cami özelliği göstermesine ve ilçe merkezinde bulunan ahşap direkli camiler ile tipolojik bir özellik göstermesine olumlu katkıda bulunduğu söylenebilir.

Çalışma alanında yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bu verilerin sadece Kurtoğlu Camisinde değil diğer özgün yapılarda da yapılara özgü olarak benzer durumların (muhdes sac kaplama, açık mekanların kapatılması, kapı boşluklarının niteliksiz malzeme ile kapatılması, niteliksiz döşeme uygulamaları) olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda bulunan yapılara müdahale edilmeden önce yapıların, rölöve ve restitüsyon çizimlerinin hazırlanması gerektiği düşünölmektedir. Bu yapılara eklenen yeni mekânların varlığı, açık mekanlarının kapatılması, kapı-pencere boşluklarının kapatılması ve niteliksiz uygulamaların yapılması, yapılacak müdahalenin de basit onarımın dışında kapsamlı olmasını zorunlu kılmaktadır. Çalışma özelinde değerlendirilecek olursa, Kemaliye ilçe merkezinin özgün mimari dokusunun korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ancak koruma bilincine sahip kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda ilk olarak yöre halkının niteliksiz uygulamalar konusunda bilinçlendirilmesi, Kemaliye ilçe merkezinin yerel yapım tekniklerinin belgelenerek gelecek kuşaklara bilgi anlamında aktarılması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında Kemaliye ilçe merkezindeki ahşap direkli ve ahşap tavanlı camiler için belirlenen ve geliştirilen tipolojik özelliklerin, Kemaliye ilçe merkezinde bulunan tescilli dini yapıların restorasyonları sırasında karar verici aktörlere yol gösterici olması ve onarım ve restorasyon müdahale kararları oluşturulması sırasında yapının özgün, yöresel, bölgesel ve genel tipolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulmasına önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak; bu çalışma kapsamında geliştirilen bu tipolojik analiz yöntemi, dini yapıların özgünlüğünün araştırılmasında ve incelenmesinde kullanılabilecek ve geliştirilebilecek niteliktedir. Bu bağlamda geliştirilen bu tipolojik analiz yönteminin farklı çalışmalara örnek olabileceğine ve katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda başka bölgeler için yapılacak bu tür belgeleme çalışmalarının kültür varlıklarımızın korunması için bilincin artırılması ve sonraki nesillere bu yapıların mimari özelliklerinin olduğu gibi aktarılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar. T., 2013. ‘‘Tabhaneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme’’ SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi. Nisan 2013, Sayı:28, ss.. 303-326.
- Ak, K., 2011. İslamda Câminin Önemi. Fârâbî e-dergi, (1), 83-93.
- Akbulut, D.E., Korkmaz E., Yolcu B., Berilgen M., 2013. Geleneksel Kemaliye (Eğin) Evlerinin Çatı ve Duvar Kuruluşlarında Kullanılan Toprak Malzemesi Özellikleri. 4. Tarihi Yapıların Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, İstanbul.
- Akdemir, Z., Akbulut D., 2015. Taş Duvar Örgü Dili Bağlamında Kemaliye (Eğin) Ve Koruma Olgusu. Mimarlık 383 Dergisi.
- Akgün, N., 2014. Keskin-Cankurtaran Köyü Camisi Koruma Projesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Akyıldız, F.M., 2020. Geleneksel Konut Ve Çevresel Sürdürülebilirlik İlişkisi: Erzincan Kemaliye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Alper B., 1990. Kemaliye (Eğin) Yerleşme Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul, Türkiye
- Anonim, 2021. Kemaliye, Erişim adresi: <http://www.erzincan.gov.tr/kemaliye>, Erişim Tarihi: 30.12.2021.
- Anonim, 2022a. 13 Mart 1992 Erzincan Depremi, Erişim adresi:<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=75>, Erişim Tarihi: 04.06.2022.
- Anonim, 2022b. Cami, Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/cami>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.
- Anonim, 2022c. Kemaliye’nin Tarihçesi, <http://www.burhantarlabasi.com/pages/lissen/29/kemaliyenin-tarihcesi>, Erişim Tarihi: 04.06.2022
- Ayyıldız, S., Özbayraktar, M., 2018. Kültürel Süreklilik İçin Tipolojik Analizin Önemi: İzmit Merkez Geleneksel Konutları Örneği. Online Journal of Art and Design, 6(4), 127-167
- Başgöze, A.,2020. Erzincan' Da Mevcut Binaların Bölgesel Afet Risk Dağılımının Belirlenmesi. Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, Türkiye
- Bingöl, Ö., 2007.Mimarlıkta Tip Kavramı ve Tipoloji. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul, Türkiye
- Can, S., 2021. Erzincan’da 1939 Depremi Sonrasında Kurma Evler Örneği: Modern Mirasın Sürdürülebilir Bir Model Olarak Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Çeşmeli İ., 2005. ‘‘Orta Asya Camilerinde Tipoloji (7-13. Yüzyıllar)’’, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Denktaş, M.,2004. Pınarbaşı-Uzunyayla’daki Ahşap Direkli Camiler. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.16(1).53-89.
- Duran, R., 1988. Konya-Sarayönü'nde Üç Ahşap Camii. Vakıflar Dergisi, 20, 47-62.

- Düner, M., 2016. Erzincan Kentinin Rekreasyon Alanları. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Coğrafya Anabilim Dalı, Erzincan, Türkiye
- Güleç, G., 2013. Mimarlıkta Tip ve Tipoloji Tartışmaları: 13. Venedik Mimarlık Bienali Örneği (1). Mimarlık 371 Dergisi.
- Güney, Y. (2007). Type and typology in architectural discourse. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9(1), 3-18
- Hayes, K., 2010. The Wooden Hypostyle Mosques of Anatolia Mosque- and State-Building Under Mongol Suzerainty. Doktora Tezi, Middle East Technical University, The Graduate School of Social Sciences. Ankara, Türkiye
- Hüsrevoğlu, F., 2019. Kırsal Yerleşim Karakteristiğinin İncelenmesi: Erzincan Kemaliye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- İnbaşı, M., 2010. Erzincan Kazâsı (1642 Tarihli Avârız Defterine Göre). Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16(41), 189-214.
- Karakuş, F., 2021. 13. yy. da Anadolu'da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması. Online Journal of Art and Design, 11(1), 131-161.
- Karakuş, F., 2020. Ankara Altındağ İlçesi 12-16. Yy Camileri Üzerine Tipoloji ve Değerlendirme Çalışması. Online Journal of Art and Design, 8(1), 20-40.
- Karakuş, F., 2021. 13. Yüzyılda Anadolu'da İnşa Edilen Ahşap Direkli Camiler Üzerine Değerlendirme Çalışması. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 11(1), 131-161.
- Kaya, F., 2020. Sivas İli Altınyayla İlçesi Merkez (Tonus) Camii Süslemeleri. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, Kırşehir, Türkiye
- Kazaz, E., 2016. Trabzon Kırsal Cami Mimarisi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon, Türkiye
- Kıncal, N., 2020. Çanakkale İlindeki Osmanlı Dönemi Camilerinin Restorasyon Öncesi Ve Restorasyon Sonrası Özelliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. Snat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye
- Korkmaz, E., Akdemir, M.Z., 2015. Kemaliye ve Çevre Yerleşmelerinde Yer Alan Geleneksel Konutlarda Yerel Bilgi ve Deneyim Kullanılarak Uygulanan Koruma Müdahalelerinin Değerlendirilmesi. Megaron, 10(4).494-502.
- Naldan, F., 2016. Erzincan İli Cami Mimarisi. Doktora Tezi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Naldan, F., 2017. Erzincan Kemaliye İlçesine Bağlı Başpınar, Dolunay ve Yeşilkurt Köylerinde Bulunan Kültür Varlıkları. International Congress on Afro - Eurasian Research II Online Journal of Art and Design, April 17-20, 171-179.
- Özsağlıcak, Ş., 2019. Erzurum merkezde bulunan ahşap direkli düz tavanlı cami ve mescitlerin restorasyon öncesi ve restorasyon sonrası genel durumu. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. Sanat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye
- Sert Ö.F., 2012. Türkiye'de Restorasyon Sürecinin Haritalanması Ve Proje, İhale Ve Uygulama Aşamalarında Karşılaşılan Sorunların Belirlenmesi Üzerine Saha Çalışması. Yüksek

- Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı. İstanbul, Türkiye
- Şahin, F., 2009. Erzincan İli'nin Turizm Potansiyeli ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları. Doğu Coğrafya Dergisi, 14 (22), 69-88.
- Tekin, A., 2021. Konya İli Bozkır İlçesi Çevresindeki Bir Grup Ahşap Direkli Cami. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.2(2).210-234.
- Uysal, Z., 2014. 18. Yüzyıldan Ahşap Direkli İki Cami. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , 9(10) 1107-1123.
- Uzun, G., 2014. Nevşehir İli, Ortahisar Kasabası, Çukur Cami Restorasyon Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
- Ünlü, M., 2015. Samsun Kurşunlu Camii Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü. Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Vural, K., 2010. Anadolu'da Ev Kültürünün Gelişimi Ve Geleneksel Türk Evine Örnek "Kemaliye (Eğin) Evleri. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
- Yapan, M., 2021. Geleneksel Eğin Evlerinin Korunması Bağlamında Modern Yöntemler Ve Çağdaş Malzeme Kullanımının Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye.
- Yaşayacak, İ., 2018. Afyonkarahisar'daki Ahşap Destekli Camiler. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye
- Yıldırım, K., Keskin, S., 2016. Geleneksel Kemaliye Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi.0 (17), 119-137.
- Yurdugüzel, O., 2016. Çağımızda Cami Mimarisinde Arayışlar Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler Kitabı. Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Yayınları, 381-399, Giresun

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Hale Nur ORHAN
Doğum tarihi:	
Doğum Yeri:	
Uyruğu:	
Adres:	
Tel:	
E-mail:	
Eğitim	
Lise:	Hüseyin Avni Ulaş Anadolu Lisesi
Lisans:	Bozok Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi
Yabancı Dil Bilgisi	
	İngilizce
Üye Olunan Mesleki Kuruluşlar	
Tezden Üretilmiş Yayınlar	